

НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ ХҮНИЙ ЭРХ БОЛОХ НЬ

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ БАЙГУУЛЛАГАД
ЗОРИУЛСАН ГАРЫН АВЛАГА

НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ ХҮНИЙ ЭРХ БОЛОХ НЬ

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ БАЙГУУЛЛАГАД ЗОРИУЛСАН ГАРЫН АВЛАГА

Улаанбаатар хот
2021 он

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс “Нөхөн үржихүйн эрх хүний эрх болох нь” НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газар, НҮБ-ын Хүн амын Сан, Данийн Хүний эрхийн Хүрээлэнгээс Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагад зориулан гаргасан гарын авлагыг НҮБ-ын Хүн амын сангийн санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр хүний эрхийн хамгаалагч, төрийн албан хаагчид, сонирхогч бусад эрдэмтэн, судлаачдын хэрэгцээнд зориулан орчуулж, шинэчлэн боловсруулж хэвлүүлэв.

Хянан тохиолдуулсан:

З.ӨНӨРЖАРГАЛ, Хүний эрхийн боловсрол, судалгааны хэлтсийн даргын үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч

Х.ЦЭЦГЭЭ, Хүний эрхийн боловсрол хариуцсан ахлах референтийн үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч

Ч.АРИУНАА, Хүний эрхийн судалгаа, дүн шинжилгээ хариуцсан референт

Орчуулсан:

Г.ТҮВШИНЖАРГАЛ, Хуульч, судлаач, орчуулагч

Цаасны хэмжээ:

60х90/8

Хэвлэлийн “Соёмбо Принтинг” ХХК-д хэвлэв.

ISBN 978-9919-9720-1-1

Гэрэл зураг зохиогчийн эрхээр © НҮБ-ын Хүн амын сангийн өмч мөн.

АГУУЛГА	
Товчилсон үгийн жагсаалт	5
Гарын авлагын танилцуулга	6
Зорилго	6
Үндсэн нэр томьёоны тайлбар	10
Гарын авлагын тойм бүтэц	12
1. Нөхөн үржихүйн эрхийг хангах хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг идэвхжүүлэх нь: бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн ойлголт болон Дэлхий нийтээр хүрэх зорилт	13
Нөхөн үржихүйн эрх хүний эрх болох нь	13
Нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтийн үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэг, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх нь	15
Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг ойлгох нь	16
Олон улсын өмнө хүлээх үүрэг амлалт -Түүхчилсэн тойм	17
2. Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагын үндсэн чиг үүрэг	23
Ажлын байрны бодлогыг үнэлэх болон байгууллагаа нөхөн үржихүйн эрхийн мэдрэмжтэй болгох нь	27
Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллага хууль тогтоомж, захиргааны зохицуулалтыг ашиглах нь	30
Үндэсний хэмжээнд мониторинг хийж, үр дүнг тайлагнах нь	35
Нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтэд мониторинг хийх нь төр үүргээ хэрэгжүүлж байгаа эсэхийг хянах арга хэрэгсэл мөн	39
Хүний эрхийн олон улсын гэрээ, хэлэлцээрт нэгдэн орох нь	49
Олон улсад тайлагнах нь	50
Олон улсын өмнө хүлээсэн үүрэг, амлалт болон олон улсын хамтын ажиллагаа	53
Хүний эрхийн боловсрол, судалгаа	56
Иргэдийн боловсролыг дээшлүүлэх нь	60
Гомдол шийдвэрлэх нь	63
3. Хүний эрхэд суурилсан хандлагаар нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтийг дэмжих нь	66
Хүний эрх түгээмэл, салшгүй, хуваагдашгүй, харилцан хамааралтай байх зарчим	68
Тэгш байдлыг хангах, үл ялгаварлан гадуурхах зарчим	69
Оролцоог хангах, тэгш хамруулах зарчим	73
Хариуцлагыг өндөржүүлэх, хууль дээдлэх зарчим	74
Хүрэлцээтэй, хүртээмжтэй, хүлээн зөвшөөрөхүйц, чанартай байх зарчим	75
Хөгжлийн бодлого, төсөл, хөтөлбөрийг хүний эрхэд суурилсан хандлагаар төлөвлөн хэрэгжүүлэх нь	77
4. Нөхөн үржихүйн эрх болон бусад эрхийн харилцан хамаарал	81
Үл ялгаварлан гадуурхах, тэгш хандах	81
Амьд явах эрх	87
Бие махбодын халдашгүй байх эрх	90
Гэрлэх, гэр бүлтэй болох эрх	95
Хувийн ба гэр бүлийн амьдрал халдашгүй байх эрх	97
Мэдээлэл авах болон сурч боловсрох эрх	98
Эрүүл мэнд дээд түвшинд хүрсэн байх эрх	100
Шинжлэх ухааны ололт амжилтын үр шимийг хүртэх эрх	104
Хавсралт: Нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой Монгол Улсын хууль тогтоомж, эрх зүйн зохицуулалт	107

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АХАТЭК	Африкийн хүний болон ард түмний эрхийн конвенц
АХЭК	Америкийн хүний эрхийн конвенц
БЗХӨ	Бэлгийн замын халдварт өвчин
ЕХЭК	Европын хүний эрхийн конвенц
ДЭМБ	Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
НҮБХАС	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүн амын Сан
НҮБХС	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүүхдийн Сан
НҮБХХ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн Хөтөлбөр
НҮБХЭЗ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүний эрхийн Зөвлөл
ХЭДКГ	Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газар
ХЭҮБ	Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллага
ХДХВ/ДОХ	Хүний дархлал хомсдолын вирус, дархлал олдмол хомсдол
ЛГБТИК	Лесбиян, гей, бисексуал, трансжендэр, интерсекс, күйр хүмүүс
ТББ	Төрийн бус байгууллага
ТХЗ	Тогтвортой хөгжлийн зорилго

ГАРЫН АВЛАГЫН ТАНИЛЦУУЛГА

“Хүний нөхөн үржихүйн эрх нь үндэсний хууль тогтоомж, олон улсын эрх зүйн зохицуулалт, олон улсын хүний эрхийн баримт бичиг болон зөвшилцлийн шинжтэй бусад баримт бичигт хүлээн зөвшөөрсөн хүний бусад эрхтэй нягт холбоотой байдаг билээ. Хосууд болон хувь хүний хүүхэдтэй болох, дахин хүүхэд төрүүлэх хугацаа, түүнчлэн хэдэн хүүхэдтэй болох эсэхээ чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатайгаар шийдэх эрх, ийнхүү хүүхэдтэй болох, хүүхэд төрүүлэх, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаар мэдээлэл авах, эдгээр арга, хэрэгслийг ашиглах, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн боломжит хамгийн өндөр түвшинд хүрэх эрхийг хүлээн зөвшөөрснөөр нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэх үндсэн нөхцөлийг бүрдүүлж чадна. Нөхөн үржихүйн эрх нь хүний эрхийн баримт бичигт заасан нөхөн үржихүйн асуудлыг аливаа ялгаварлан гадуурхалт, дарамт, хүчирхийллээс ангид байдлаар чөлөөтэй шийдвэрлэх эрхийг багтаадаг ойлголт юм.”

Эх сурвалж: Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр, 7.3 дахь хэсэг.

ЗОРИЛГО

Үйл ажиллагаандаа нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг тусган хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн аргачлал, заавраар ХЭҮБ-уудыг хангах зорилгоор энэхүү гарын авлагыг бүтээв. Үүсгэн байгуулагдсан тухайн улс орныхоо нөхцөл байдлаас шалтгаалан ХЭҮБ-ууд нь өөр хоорондоо харьцангуй ялгаатай, өөрийн гэсэн онцлогтой байдаг хэдий ч нөхөн үржихүйн эрхийг сахин хамгаалах үйлсэд эдгээр онцлог болон ялгаатай талууд төдийлөн нөлөөлж чадахгүй билээ.

Энэхүү гарын авлагад нөхөн үржихүйн эрхийн тухай ойлголт, үүнийг эрх зүйн хэм хэмжээгээр зохицуулж, практикт хэрхэн хэрэгжүүлдэг болох, ХЭҮБ-ууд үйл ажиллагаанд энэ эрхийг хэрхэн тусган хэрэгжүүлж болох талаар мэдээллийг багтаан хүргэж байна. Түүнчлэн нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтийг хангах үндсэн чиг үүргийнхээ хүрээнд зарим улс орны ХЭҮБ-уудын тодорхой хэмжээний туршлагыг нэгэнт хуримтлуулсныг энэхүү гарын авлагад жишээ болгон орууллаа.

НҮБХАС нь соёл болон жендэрийн мэдрэмжтэй байх үзүүлэлтийг үйл ажиллагааныхаа үндсэн чиглэл болгон ашигладаг.¹

ХЭҮБ-ууд нь хүний үндсэн эрх, үүний дотор нөхөн үржихүйн эрхийг үйл ажиллагааны төлөвлөгөөндөө багтааж хүний эрх зөрчигдөхгүй байх, зөрчигдсөн тохиолдолд зайлшгүй хариуцлага хүлээх нөхцөлийг бүрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж, хамтран ажиллах чиг үүрэгтэй.

ХЭҮБ нь төрийн байгууллагуудын төлөвлөх, ил, тод байх, оролцоог хангах, үл ялгаварлан гадуурхах, чадавхыг бэхжүүлэх, тогтвортой ажиллахад нь дэмжлэг үзүүлдэг бөгөөд энэ чиг үүргээ хэрэгжүүлэх нэгэн томоохон талбар нь нөхөн үржихүйн эрх юм.

Энэхүү гарын авлагад нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой бүхий л мэдээллийг багтаан оруулах боломжгүй боловч энэ эрхийн талаар үйл ажиллагаандаа

¹ НҮБХАС, "Хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төсөл, хөтөлбөрт тусган хэрэгжүүлэх нь", 2010 он, 70 дугаар тал.

**НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ БОЛОН ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТ
(ҮРГЭЛЖЛЭЛ)**

Урьдчилан сэргийлэх боломжтой эхийн эндэгдэл, эрүүл мэндийн хүндрэл, нярайн эндэгдэл нь дэлхийн улс орнуудын болон тухайн улсын дотоод эрс тэрс ялгаатай нөхцөл байдлын цаад шалтгаан нь эрүүл мэндийн үйлчилгээний чанартай холбоотой байна.

Жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн хэрэглээ, түүнчлэн гэр бүлийн сайн дурын төлөвлөлтөд илүү анхаарал хандуулж байгаа өнөө цагт жирэмслэлтээс хамгаалахтай холбоотой бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хүртээмж дэлхийн хүн амд дунджаар 11 хувьд нь хүрэлцээгүй байдаг⁶ бол Африкийн Сахарын цөл орчмын улс орнууд болон зарим хөгжиж буй улс орнуудын хувьд хүн амынх нь 25 хувьд хүрэлцээгүй гэсэн үзүүлэлт байна. Дэлхий дахинаа 120 сая гаруй эмэгтэйчүүд гэр бүл төлөвлөлтийн чанартай үйлчилгээнд хамрагдах боломжгүй байна.⁷ Эмэгтэйчүүд хүүхэдтэй болох эсэх, дахин хүүхэд төрүүлэх хугацаа, түүнчлэн хэдэн хүүхэдтэй болох эсэхээ чөлөөтэй шийдвэрлэх боломжгүй байгаагийн зэрэгцээ ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-өөр халдварлах өндөр эрсдэлтэй нөхцөлд амьдарч байна.

Гэр бүл төлөвлөлтийг дэмжих үйлчилгээний хүртээмжгүй байдлаас шалтгаалан үр хөндөлтийн түвшин, үүний дотор эрүүл мэндийн шаардлага хангаагүй нөхцөлд үр хөндөх үзүүлэлт өндөр байна. Жил бүр 80 сая орчим хүсээгүй жирэмслэлт бүртгэгдэж, 45 сая орчим нь үр хөндүүлдэг бол, түүний 19 орчим сая нь эрүүл мэндийн шаардлага хангаагүй нөхцөлд үр хөндүүлсний 40 орчим хувь нь 25 насанд хүрээгүй эмэгтэйчүүд байна гэж үздэг. Жил бүр 68000 эмэгтэйчүүд эрүүл мэндийн шаардлага хангаагүй нөхцөлд үр хөндөлтөөс болж амь насаа алддаг байна.⁸

Өсвөр насны 15-19 насны охид, түүнчлэн эмэгтэйчүүд илүү ядуу амьдралтай, боловсролын үйлчилгээнд хамрагдах боломжгүй байх тусмаа жирэмслэх магадлал нь өндөр байгааг өөр нэг судалгаанд дурджээ. Энэ судалгаанд албан боловсролд хамрагдаагүй өсвөр насны охидын жирэмслэлт ерөнхий боловсрол эзэмшсэн охидоос 4 дахин их байна гэжээ.⁹ Эдгээр тоо баримт нь гэр бүл төлөвлөлтийн тухай мэдээлэл, үйлчилгээний хүртээмжгүй байдлаас үүссэн эрсдэлийг харуулахын зэрэгцээ өсвөр насны охид, эмэгтэйчүүдийн хүчээр, эсвэл дарамт, хүчирхийллийн улмаас бэлгийн харьцаанд орж, гэр бүл болж байгааг илэрхийлж байна гэж үзэж болно. Бага насны болон насанд хүрээгүй хүнийг эрт гэрлүүлэх, хүчээр гэрлүүлэх, эсвэл гэр бүлийн ийм харилцааны бусад хэлбэрт татан оруулах нь охидын эрхийг ноцтой зөрчиж байгаа хор уршигтай олон зан үйлийн зөвхөн нэг хэлбэр бөгөөд хөгжиж буй улс орнуудад илүү нийтлэг тохиолддог үзэгдэл болж байна.

тусган ажиллахаар төлөвлөсөн ХЭҮБ-уудад тустай байхаар түүнчлэн аль болох олон мэдээллийг агуулахыг зорилго болголоо. НҮБХАС нь ХЭҮБ-уудтай хамтран ажиллаж, дэмжлэг туслалцаа үзүүлэхэд хэзээд бэлэн байдаг билээ. ХЭДКГ нөхөн үржихүйн эрхийг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих ажилд идэвхтэй оролцож, НҮБХХ-тэй хамтран ХЭҮБ-уудад тусламж, дэмжлэг үзүүлсээр урт хугацааны арвин туршлагыг хуримтлуулаад байна.

Эдгээр бүх байгууллагууд нь ХЭҮБ-уудад нөхөн үржихүйн эрхийг үйл ажиллагаандаа тусган хэрэгжүүлэхэд нь дэмжлэг туслалцаа үзүүлдэг хамтран ажиллагч байгууллагууд мөн билээ.

Гэвч нөгөө талаас ХЭҮБ-ууд нь өөрсдөө хамтран ажиллах чиглэлээр бүх хүчин чармайлтаа гарган ажиллах нь эргэлзээгүй чухал асуудал юм. ХЭҮБ-ууд нь харилцан туслалцааны боломжийг ашиглахын зэрэгцээ Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын Дэлхийн Холбоо (хуучнаар ХЭҮБ-уудын Олон Улсын Зохицуулах Хороо)-ны хүний эрхийг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих ажиллагаанд оролцож, дэмжлэг туслалцаа авах боломжтой. Үүний зэрэгцээ ХЭҮБ-ууд нь Ази Номхон Далайн Чуулган², Африкийн Үндэсний ХЭҮБ-уудын Сүлжээ, Америк тивийн Хүний Эрхийг Хамгаалах, Хөхиүлэн Дэмжих Үндэсний Байгууллагуудын Сүлжээ, Европын ХЭҮБ-уудын Сүлжээ гэсэн бүс нутгийн сүлжээнд нэгдэж ажиллах нь зүйтэй юм.

ШИГТГЭЭ 1. НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ БОЛОН ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТ

Эхийн эндэгдэл, жендэрт суурилсан хүчирхийлэл, эрүүл мэндийн зохистой үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байх, гэр бүл төлөвлөлтийг дэмжих үйлчилгээ хүртээмжгүй байх зэрэг нөхөн үржихүйн эрхийн зөрчлийг үүсгэх нөхцөл байдал дэлхий дахинаа нийтлэг байна.

Дэлхийн хэмжээнд 2010 он гэхэд ойролцоогоор 287000 эх амаржих үедээ эндсэн бол эхийн эндэгдэл 2016 онд 296000, 2017 онд 295000 болсны дийлэнх нь урьдчилан сэргийлэх боломжтой байжээ. Гэвч энэ тоо баримт нь улс орон бүрт харилцан адилгүйн зэрэгцээ улс орны доторх нутаг дэвсгэрийн нэгжид тэгш бус байдалтай байгаа нь харагддаг. Тухайлбал эхчүүд эндэх эрсдэл хөгжингүй улс орнуудтай харьцуулахад хөгжиж буй улс орнуудаас 15 дахин өндөр байна. Нийт эхийн эндэгдлийн 99 хувь нь хөгжиж буй улс орон тэр дундаа Африк болон Өмнөд Азийн улс орнуудад илүү тохиолддог ажээ.³

Үүнээс гадна жил бүр 200 сая гаруй эмэгтэйчүүд жирэмслэлттэй холбоотойгоор амь насанд аюултай нөхцөл байдлыг даван туулж, тэдгээрийн цөөнгүй нь хөгжлийн бэрхшээлтэй болж байна.⁴ Мөн жил бүр 3 сая хүүхэд төрсний дараах 7 хоногт эндэж, түүнчлэн түүнээс ч олон хүүхэд амьгүй төрж байна.⁵

² Тухайлбал Ази Номхон Далайн ХЭҮБ-уудын Чуулган нь Ази Номхон Далайн бүс нутгийн ХЭҮБ-уудын үйл ажиллагаанд нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг тусган хэрэгжүүлэх тухай судалгааг 2010-2011 онд НҮБХАС-тай хамтран гүйцэтгэж, 2011 оны 6 дугаар сарын 20-21-ний өдрүүдэд судалгааны үр дүнг баталгаажуулах зөвлөгөөнийг зохион байгуулах зэргээр энэ чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн байна.

³ "Эхийн эндэгдлийн чиг хандлага 1990-2008", ДЭМБ, НҮБХС, НҮБХАС, Дэлхийн банк, 2010 он.

⁴ ДЭМБ, "Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд: Үхэл, амьдралын зааг дээр", Лансет сэтгүүл, Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд цуврал, 2006 оны 10 дугаар сарын хэвлэл.

⁵ ДЭМБ, "Аюулгүй жирэмслэлт", Холбоос: http://www.who.int/making_pregnancy_safer/topics/maternal_mortality/en/indexs.html.

⁶ Гэрлэсэн болон хамтын амьдралын бусад хэлбэрээр амьдарч байгаа 15-49 насны, нөхөн үржихүйн чадвартай бөгөөд бэлгийн амьдралд идэвхтэй, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл ашигладаггүй боловч дахин хүүхэд төрүүлэх хүсэлгүй байгаа, эсвэл 2 жил хүртэлх хугацаанд дахин хүүхэд төрүүлэхгүй гэж төлөвлөж буй эмэгтэйчүүдийн тооноос хувьчилж тооцсон статистик. Эх сурвалж: "Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээ хэр түгээмэл байна вэ? Баримтат мэдээлэлд хийсэн дүгнэлт", НҮБХАС, 2010 он.

⁷ НҮБ, Мянганы хөгжлийн зорилтуудын тайлан, 2011 он. Холбоос: www.un.org/millenniumgoals/11_MDG%20Report_EN.pdf.

⁸ ДЭМБ, "Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд: Үхэл, амьдралын зааг дээр", Лансет сэтгүүл, Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд цуврал, 2006 оны 10 дугаар сарын хэвлэл.

⁹ НҮБХАС-гаас гаргасан Африкийн Сахарын цөл орчмын улс орнуудын статистик, "Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээ хэр хүртээмжтэй байна вэ? Баримтат тойм", 2010 он.

**НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ БОЛОН ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТ
(ҮРГЭЛЖЛЭЛ)**

Хүн бие физиологийн хувьд болон сэтгэл зүйгээрээ бэлэн болохоос өмнө хүүхэд төрүүлэх нь нөхөн үржихүйн эрхийн зөрчилд тооцогдох бөгөөд хүний эрхийн ийм зөрчлөөс шалтгаалан эрт гэрлэлт, төрөлтийн хүндрэл, бусад хөнөөлт эмгэг нь эх, нярайн аль алинд учрах эрсдэлтэй. Үүний зэрэгцээ өсвөр насны охид нь хүүхэд төрүүлж, амаржснаар боловсролын үйлчилгээнд хамрагдах магадлал нь хүүхэд төрүүлээгүй өсвөр насны охидынхоос харьцангуй бага байгаа нь судалгаагаар илэрчээ.¹⁰

Эхийн эндэгдэл нь хүний эрх, түүнчлэн нийгмийн тэгш байдлын тулгамдсан асуудал болсныг олон улсын нийгэмлэг хүлээн зөвшөөрч байна. Эх, нярайн эндэгдлээс ихэнх тохиолдолд урьдчилан сэргийлж болох бөгөөд улс орнууд урьдчилан сэргийлэх үүргийг хүлээдэг билээ.¹¹ НҮБХЭЗ нь 2012 онд хүний эрхэд суурилсан хандлагыг урьдчилан сэргийлж болох эх, нярайн эндэгдэл, өвчлөлийг багасгах бодлого, хөтөлбөрт тусгах техникийн удирдамжийг баталж, хүний эрх болон хөгжилд тулгамдаж буй эдгээр асуудлыг шийдвэрлэхэд бүрэн дүрэн хариу арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлэх, хүний эрхийн зөрчил гарвал залруулах зорилгыг өмнөө тавьжээ.¹² Тухайлбал эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүс гэр бүл төлөвлөлтийн үйлчилгээнд хамрагдахад саад болж байгаа хууль тогтоомж, захиргааны зохицуулалтыг батлах, өөрчлөлт шинэчлэлтийг хийхгүй байх нь хүүхэдтэй болох эсэх, дахин хүүхэд төрүүлэх хугацаа, түүнчлэн хэдэн хүүхэдтэй болох эсэхээ чөлөөтэй шийдвэрлэх, ийнхүү хүүхэдтэй болох, хүүхэд төрүүлэх, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаар мэдээлэл авах, эдгээр арга, хэрэгслийг ашиглах хүний эрхийг зөрчиж байгаа явдал мөн гэж энэ удирдамжид дурдсан байна.

Үүгээр зогсохгүй өсвөр насны охидыг хүч хэрэглэн эрт гэрлүүлж, жирэмслүүлж байгаа нь нөхөн үржихүйн хор уршигтай зан үйлээс ангид байх, нөхөн үржихүйн асуудалд аливаа ялгаварлан гадуурхалт, дарамт, хүчирхийллээс ангид байдлаар чөлөөтэй шийдвэрлэх эрхийг нь зөрчсөн зөрчил гэж үзсэн байна. Гэр бүл төлөвлөлт нь нөгөө талаасаа эцэг, эхчүүдийн ирээдүйгээ төлөвлөх арга зам болж өгдөг. Тухайлбал хувь хүн болон хосууд нь хүүхэдтэй болох эсэх, хэзээ жирэмслэхээ зөв төлөвлөснөөр ирээдүйд өөрсдийн болон үр хүүхдийнхээ боловсролд анхаарах боломжийг бүрдүүлж чадна.

Жендэрт суурилсан хүчирхийлэл нь нөхөн үржихүйн эрхийг хязгаарлаж байдаг хүний эрхийн зөрчлийн хурцадмал хэлбэрүүдийн нэг билээ. Энэ нь эмэгтэйчүүдийн бэлгийн болон нөхөн үржихүйн хэвийн үйл ажиллагааг доройтуулж, биеийн болон сэтгэцийн эрүүл мэндэд аюул занал учруулж байна. Түүнчлэн жендэрт суурилсан хүчирхийлэл нь хүсээгүй жирэмслэлт, БЗХӨ зэрэг жирэмслэлттэй холбоотой ноцтой аюулыг дагуулдаг. Тодруулбал стандартын шаардлага хангахгүй эх, нярайн эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь хувь хүн, гэр бүл, нийгмийг аюул заналд учруулах эрсдэлтэй байгаа өнөөгийн нөхцөлд эмэгтэйчүүд өөрсдийн биеийг хяналтдаа авч чадахгүй бол жендэрийн тэгш байдлыг тогтоох ямар ч боломжгүй юм.

Нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтийг сайжруулах асуудал нь хүний амьд явах эрх, түүнчлэн охид, эмэгтэйчүүдийн эрүүл байх эрхээс давсан томоохон асуудал болоод байна. Учир нь эдгээр эрхийг хязгаарлах нь тэгш байдлыг хангасан тогтвортой хөгжилд саад учруулж, ядуурлыг бууруулах зэрэг Мянганы хөгжлийн зорилтууд (одоогийн Тогтвортой хөгжлийн зорилго)-ыг хэрэгжүүлэх боломжийг үгүйсгэж байна.¹³

ҮНДСЭН НЭР ТОМЬЁОНЫ ТАЙЛБАР

Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхтэй холбоотой дор дурдсан үндсэн нэр томьёог Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр, Бээжингийн Тунхаглал, түүний хөтөлбөр болон бусад олон улсын бусад баримт бичигт заасны дагуу тайлбарлан хүргэж байна. Үүнд:

Нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд	Нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд гэж нөхөн үржихүйн тогтолцоо болон нөхөн үржихүйн чадавх, үйл явцтай холбоотой бүх асуудлаар аливаа өвчин, эрүүл мэндийн доройтлыг боломжит хамгийн өндөр хэмжээнд сэргийлсэн, хувь хүний бие физиологи, сэтгэл санаа болон нийгмийн амьдрал бүрэн хэмжээгээр сайн байх нөхцөлийг ойлгоно. Нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд гэдэг ойлголтод хүний сэтгэл ханамж бүхий аюулгүй бэлгийн амьдралтай байх, нөхөн үржихүйн чадавхтай байж хэзээ, хэдий хугацаанд хэдэн хүүхэд төрүүлэхээ өөрсдөө шийдвэрлэх эрх чөлөөг багтааж үзнэ. Үүнээс гадна эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс гэр бүл төлөвлөлтийн тухай мэдээлэл авах, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл зэрэг аюулгүй, үр дүнтэй, хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц гэр бүл төлөвлөлт болон хууль ёсны арга, хэрэгслийг боломжийн үнэ өртгөөр ашиглах эрхтэй, мөн эмэгтэйчүүд хүүхдээ аюулгүй тээж, төрүүлэх, хувь хүн болон хосууд хүүхдээ хамгийн эрүүл бойжуулах боломжтой эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах эрхтэй байхыг нөхөн үржихүйн эрүүл мэндэд хамруулж үзнэ. ¹⁴ Нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд нь нөхөн үржихүйн эрхийн нэг хэсэг болохыг дараах эх сурвалжид дурдсан байна.
----------------------------------	---

¹³ Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийн 4-6 дугаар зарчмууд болон 3.16 дугаар хэсэг, Мянганы дээд хэмжээний чуулга уулзалтын дагуу 2005 онд зохион байгуулсан Дэлхийн дээд хэмжээний чуулга уулзалтын Үр дүнгийн баримт бичгийн 57 (g) хэсэг.

¹⁴ Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр, НҮБ, баримт бичгийн дугаар, A/CONF.171/131994, 7.A бүлэг.

¹⁰ НҮБХАС, "Охидод өнөөдрийг маргааштай нь өгье, Өсвөр насны жирэмслэлтийг зогсоох нь", 2007 он.

¹¹ Хүний эрхийн Хорооны A/HRC/RES/21/6, A/HRC/RES/18/2, A/HRC/RES/15/17 болон A/HRC/RES/11/8 дугаар шийдвэрүүдэд энэ талаар тусгажээ.

¹² ХЭДКГ, "Эх, нялхсын урьдчилан сэргийлж болохуйц эндэгдлийн тайлан", баримт бичгийн дугаар. A/ HRC/14/39.

Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ	Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ гэж нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудал гарахаас урьдчилан сэргийлэх, асуудал үүссэн бол шийдвэрлэх замаар хүний нөхөн үржихүйн хувьд эрүүл, сайн сайхан байхад дэмжлэг үзүүлдэг арга, хэрэгсэл, техник, үйлчилгээний цогцыг ойлгоно. Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд нөхөн үржихүй, бэлгийн замын халдварт өвчинтэй холбоотой зөвлөгөө, тусламж, үйлчилгээг гол цөм болгон үзэхгүй харин хүний амьдрал, хувийн харилцааг сайжруулах зорилгоор үзүүлж байгаа бэлгийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг багтааж үздэг. ¹⁵
Нөхөн үржихүйн эрх	Нөхөн үржихүйн эрх гэдэгт үндэсний хууль тогтоомж, олон улсын эрх зүй, хүний эрхийн олон улсын баримт бичиг болон зөвшилцлийн шинжтэй бусад баримт бичигт заасан нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн хүний эрхийг бүгдийг багтааж ойлгоно. Хувь хүн болон хосууд хүүхэдтэй болох, дахин хүүхэд төрүүлэх хугацаа, түүнчлэн хэдэн хүүхэдтэй болох эсэхээ чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатайгаар шийдэх эрх, ийнхүү хүүхэдтэй болох, хүүхэд төрүүлэх, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаар мэдээлэл авах, эдгээр арга, хэрэгслийг ашиглах, нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд дээд түвшинд хүрсэн байх эрхийг хүлээн зөвшөөрснөөр нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэх үндсэн нөхцөл бүрдэнэ. ¹⁶
Бие махбодын халдашгүй дархан байдлыг хүндэтгэх	Эмэгтэйчүүдийн эрхэд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндээ хамгаалах, үүнтэй холбоотой аливаа ялгаварлан гадуурхалт, дарамт, хүчирхийллээс ангид байх зэрэг өөрийн бие, бэлгийн амьдралтайгаа холбоотой шийдвэрийг өөрөө хариуцлагатай бөгөөд чөлөөтэйгөөр гаргах эрхийг багтааж үзнэ. Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс бэлгийн харилцаа, нөхөн үржихүйтэй холбоотой хүний бие махбодын халдашгүй дархан байдлыг хүндэтгэх, бэлгийн зан үйл болон түүний үр дагаврын талаар нэг нь нөгөөгөөсөө зөвшөөрөл авч, хамтран хариуцлага хүлээх зэрэг харилцаанд эрх тэгш оролцоно. ¹⁷

¹⁵ Мөн тэнд, 7.А бүлэг.

¹⁶ Мөн тэнд, 7.3 дахь хэсэг.

¹⁷ Бээжингийн Тунхаглалын хөтөлбөр (5) 1995 он.

Бэлгийн эрүүл мэнд	Бэлгийн эрүүл мэнд гэдэгт нөхөн үржихүй, бэлгийн замын халдварт өвчинтэй холбоотой зөвлөгөө, тусламж, үйлчилгээг гол цөм болгон үзэхгүй бөгөөд хүний амьдрал, хувийн харилцааг сайжруулахтай холбоотой асуудлыг багтаан үзнэ. ¹⁸ Бэлгийн эрүүл мэнд нь бэлгийн ахуйтай холбоотой бие, сэтгэл хөдлөл, оюун ухаан, нийгмийн асуудлыг эерэг бөгөөд баялаг болгох, хүний хувийн зан чанар, харилцаа, хайр сэтгэлийг улам сайжруулах үйл явцыг нэгтгэсэн ойлголт юм. ¹⁹ Бэлгийн эрүүл мэнд нь нөхөн үржихүйн эрхийн нэг хэсэг болохыг дараах эх сурвалжид дурдсан байна.
--------------------	---

ГАРЫН АВЛАГЫН БҮТЭЦ

Энэхүү гарын авлагын бүтцийг дараах байдлаар тоймлон үзэж болно. Үүнд:

- 1 дүгээр бүлэг: Нөхөн үржихүйн эрхийг хангах хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг идэвхжүүлэх нь: бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн ойлголт болон Дэлхий нийтээр хүрэх зорилт
- 2 дугаар бүлэг: Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагын үндсэн чиг үүрэг
- 3 дугаар бүлэг: Хүний эрхэд суурилсан хандлагаар нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтийг дэмжих нь
- 4 дүгээр бүлэг: Нөхөн үржихүйн эрх болон бусад эрхийн харилцан хамаарал

¹⁸ Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурал, НҮБ, баримт бичгийн дугаар. A/CONF.171/131994, 7.3 дахь хэсэг.

¹⁹ ДЭМБ. "Бэлгийн эрүүл мэндийг тодорхойлох нь: Бэлгийн эрүүл мэнд сэдэвт техникийн зөвлөгөөний тайлан, 2002 он, Женев хот.

1 НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХИЙГ ХАНГАХ ХӨТӨЛБӨРИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙГ ИДЭВХЖҮҮЛЭХ НЬ: БЭЛГИЙН БОЛОН НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРҮҮЛ МЭНД, ЭРХИЙН ОЙЛГОЛТ БОЛОН ДЭЛХИЙ НИЙТЭЭР ХҮРЭХ ЗОРИЛТ

НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ ХҮНИЙ ЭРХ БОЛОХ НЬ

Нөхөн үржихүйн эрхийг тусгайлан зохицуулсан хүний эрхийн тусдаа баримт бичиг одоогоор батлагдаагүй байна. Гэвч НҮБ болон бүс нутгийн хүний эрхийн баримт бичигт нөхөн үржихүйн эрхийн тодорхой асуудлыг тусгах байдлаар энэ эрхийг хамгаалсан байдаг. Дэлхийн бүх улс орны харилцан зөвшилцлийн үр дүнд баталсан тунхаглал болон ижил төрлийн баримт бичигт, цаашилбал НҮБ болон бүс нутгийн ХЭҮБ-уудын үйл ажиллагааны жишигт нөхөн үржихүйн эрхийн олон талт, баялаг шинж чанарыг зөвшөөрөн баталгаажуулсан байдаг.

Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийн 7.3 дахь хэсэгт нөхөн үржихүйн эрх нь хосууд болон хувь хүний хүүхэдтэй болох, дахин хүүхэд төрүүлэх хугацаа, түүнчлэн хэдэн хүүхэдтэй болох эсэхээ чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатайгаар, аливаа ялгаварлан гадуурхалт, дарамт, хүчирхийллээс ангид байдлаар шийдэх ийнхүү хүүхэдтэй болох, хүүхэд төрүүлэх, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаар мэдээлэл авах эдгээр арга, хэрэгслийг ашиглах эрхэд үндэслэн хэрэгжинэ гэж заажээ. Түүнчлэн энэ эрх нь бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндээ боломжит хамгийн дээд хэмжээнд хүргэх эрхтэй шууд холбоотой юм.

Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын баримт бичигт нөхөн үржихүйн эрх нь хүний эрхийн цоо шинэ төрөл, хэлбэр биш болохыг онцолжээ. Нөхөн үржихүйн эрх нь үндэсний хууль тогтоомж, хүний эрхийн олон улсын баримт бичиг болон зөвшилцлийн шинжтэй бусад баримт бичгээр урьд нь хүлээн зөвшөөрч, баталгаажуулсан эрх, эрх чөлөөний нийлбэр цогц шинжтэй эрх юм. Нөхөн үржихүйн эрх нь хосуудын болон хувь хүний бэлгийн болон нөхөн үржихүйн амьдралд чухал нөлөөтэй иргэний, улс төрийн, эдийн засгийн, нийгмийн, соёлын эрхтэй хамааралтай хэрэгждэг. Нөхөн үржихүйн эрхийг бүрдүүлдэг хууль зүйн шинжтэй олон бүрэлдэхүүн хэсэг байдгийг энэхүү гарын авлагын 4 дүгээр бүлгээс илүү тодорхой үзэж танилцах боломжтой.

Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц нь эмэгтэйчүүдийн “гэр бүл төлөвлөлттэй холбоотой зэрэг эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авах” эрхийг баталгаажуулахыг улс орнуудад үүрэг болгож, жирэмслэлттэй холбоотой тохиромжтой үйлчилгээ авах, хэдэн хүүхэдтэй болох, хэзээ дахин хүүхэд төрүүлэх хугацаагаа өөрөө шийдэх эрхийг (12 болон 16 дугаар зүйл) дурдаж өгснөөрөө чухал ач холбогдолтой хүний эрхийн олон улсын баримт бичиг юм. Хүн бүрийн эрүүл мэндээ боломжит хамгийн дээд хэмжээнд хүргэх эрхийг Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактаар (12 дугаар зүйл) баталгаажуулан хамгаалдаг. Түүнчлэн Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц, Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт, мөн дэлхий даяар болон бүс нутгийн хэмжээнд мөрдөгдөх бусад баримт бичигт эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон билээ.

Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцод хүүхдийн эрүүл мэнд дээд түвшинд хүрсэн байх эрхийг (25 дугаар зүйл) хамгаалдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцод хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн талаар (25 дугаар зүйл) тусгайлан тусгасан.

Эх, нярайн эндэгдэл нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт (6 дугаар зүйл)-д заасан хүний амьд явах эрхийн зөрчлийг үүсгэдэг. Хүний болон ард түмний эрхийн тухай Африкийн тунхагийн Африк тив дэх эмэгтэйчүүдийн эрхийн тухай протокол нь бүс нутгийн хүний эрхийн зохицуулалтын нэгэн тод жишээ бөгөөд энэ тунхагт бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн талаар тусгайлан тусгажээ.

Тус тусын хариуцсан хүний эрхийн олон улсын гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавихаас гадна гэрээний зүйл, заалтад албан ёсны тайлбар, зөвлөмж хийхээр байгуулагдсан НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороод нь нөхөн үржихүйн эрхийг хууль ёсны эрх гэж хүлээн зөвшөөрч, энэ эрхийн бүрэлдэхүүн хэсгийг тодорхойлсныг энэхүү гарын авлагын 4 дүгээр бүлэгт дурдсан болно. НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн Хороо, Хүний эрхийн Хороо (Хүний эрхийн Хороо нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын хэрэгжилтэд хяналт тавих үүрэгтэй), Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хороо, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороо, Арьс үндсээр ялгаварлан гадуурхах үзлийг устгах хороо зэрэг нь нөхөн үржихүйн эрхийн талаар тус тусын хамаарах хүний эрхийн гэрээний асуудлаар өөрсдийн байр сууриа илэрхийлж байсан билээ.

Америк дундын Хүний эрхийн комисс болон Африкийн хүний болон ард түмний эрхийн комисс нөхөн үржихүйн эрхийг хүний эрх хэмээн хүлээн зөвшөөрсөн. Эдгээрээс гадна Европын Хүний эрхийн шүүх нь хувийн амьдралтай байх эрх нь хүний эцэг эх болох, эс болох эрхийг өөртөө багтаадаг гэж шийдсэн зэргээр нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой олон шийдвэрийг гаргасан байна.¹

Мөн НҮБ-ын гишүүн улс орнууд нэгдэн зөвшилцсөний үндсэн дээр нөхөн үржихүйн эрхийг хүний эрх хэмээн зөвшөөрсөн шинжтэй зарим баримт бичгийг баталсан байна.² Эдгээрээс хамгийн чухал нь дээр дурдсанчлан зөвшилцлийн үндсэн дээр 1994 онд Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлыг зохион байгуулж, Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр баталсан явдал юм. Уг баримт бичигт зарим нэгэн нөхцөл байдалд хэрэгжилт шаардсан зүйл, заалтыг агуулсан бөгөөд эдгээр зүйл заалтыг хожим нь НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаар баталсан билээ.³ Бас нэгэн чухал баримт бичиг нь мөн зөвшилцлийн үндсэн дээр 1995 онд Дэлхийн Эмэгтэйчүүдийн 4 дүгээр бага хурлаар хэлэлцэж, НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн баталсан Бээжингийн Тунхаглал, түүний хөтөлбөр юм.⁴

Цаашилбал НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 2005 онд баталсан Дэлхийн дээд хэмжээний чуулганы үр дүнгийн баримт бичиг (/A/RES/60/1/)-т бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн талаар хүрэх зорилтуудын талаар тусгасныг НҮБ-ын 2010 оны Мянганы хөгжлийн зорилтууд сэдэвт Дээд хэмжээний чуулганы үр дүнгийн баримт бичигт баталгаажуулж өгсөн.⁵

¹ Эвансын гомдлоор Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Вант Улсын эсрэг гаргасан гомдлыг Европын Шударга ёсны шүүх хүлээн авч, Дээд зөвлөлөөрөө шийдвэрлэсэн 2007 оны 6339/05 дугаар шийдвэрийг үзнэ үү.

² НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн A/RES/49/128 дугаар тогтоол.

³ НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн A/RES/50/203 дугаар тогтоол.

⁴ НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн A/RES/60/1 дүгээр тогтоол.

⁵ НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн A/RES/65/1 дүгээр тогтоол.

Түүнчлэн НҮБ нь 2012 оны 6 дугаар сард Тогтвортой хөгжлийн зорилгын тухай Rio+20 Бага хурлаараа эдгээр зорилго, зорилтуудыг дахин баталгаажуулсан.⁶

НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮНДСЭН БҮРЭЛДЭХҮҮН ХЭСЭГ, ТЭДГЭЭРИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ НЬ

Дээрх нэр томъёоны тодорхойлолт хэсэгт Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийн 7.3 дахь хэсэгт заасан нөхөн үржихүйн эрхийн үндсэн 3 бүрэлдэхүүн хэсгийг дурдсан билээ.

Нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэхдээ юуны өмнө хувь хүн болон хосууд хүүхэд төрүүлэх, хүүхэдтэй болох, хэдэн хүүхэдтэй болох, хэзээ дахин хүүхэд төрүүлэх эсэхээ чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатайгаар шийдэх эрх, ийнхүү хүүхэдтэй болох, хүүхэд төрүүлэхдээ жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаар мэдээлэл авах, эдгээр арга, хэрэгслийг ашиглах эрхийг баталгаажуулах нь зүйтэй юм. Үүнийг хэрэгжүүлэхэд хүн бүрт жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн шаардлагатай мэдээллээ олж авах боломжийг бүрдүүлэх нь чухал болно. Үүний зэрэгцээ нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай эрэгтэй, эмэгтэй, насанд хүрсэн болон хүрээгүй бүх хүнд хот суурин газар болон алслагдмал бүс нутагт амьдарч байгаагаас үл хамааран жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн шаардлагатай мэдээллийг олж авах, ашиглах боломжтой байх асуудал үүнд багтана. Мэдээллийг боломжит бүх хэлээр, нас, жендэр зэргийг харгалзан зохимжтой хэлбэрээр бэлтгэнэ.

Ихэнх соёл, уламжлалын хүрээнд гэр бүл болох нь хүүхэд тээж, төрүүлэхтэй нягт холбоотой байдаг. Иймээс хүүхэд төрүүлэх, хүүхэдтэй болох, хэдэн хүүхэдтэй болох, хэзээ дахин хүүхэд төрүүлэх эсэхээ чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатайгаар шийдэх эрхэд тодорхой насанд хүрэхээс өмнө гэр бүл болох эрх, хүчээр гэрлүүлэхээс ангид байх эрхийг хамруулж үздэг. Үүний тулд шаардлагатай хууль тогтоомжийг баталж, хэрэгжилтийг нь хангаж, олон нийтэд чиглэсэн сурталчилгаа, нөлөөллийн арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлэх нь чухал юм.

Хоёрдугаарт нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэхэд нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн боломжит хамгийн дээд түвшинд хүрэх боломжоор хангах тухай асуудал тавигдана. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд нь зөвхөн хүүхэд тээж, төрүүлэхтэй холбоотой асуудал биш бөгөөд цаашилбал бэлгийн амьдралдаа сэтгэл хангалуун байх асуудалтай холбоотой байдаг. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн дээд түвшинд хүрэх боломжоор хангах асуудалд эрүүл мэндийн цогц үйлчилгээний багцад хамаарах бөгөөд гэр бүл төлөвлөлтийн сайн дурын аргууд, үр хөндөлтийн хууль ёсны нөхцөл, хүүхэд тээх үеийн болон үр хөндөлт, хүүхдээ төрүүлсний дараах асаргаа, сувилгаа зэрэг эх, нярайн эрүүл мэндийн асуудлыг жирэмслэлт болон ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-нөөс сэргийлэх асуудлын хамт тусгаж шаардлагатай хэрэглэгчдэд хүргэх асуудлыг багтаан үзэх нь зүйтэй. Дээр дурдсан эрүүл мэндийн үйлчилгээг нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай болон эмзэг бүлгийн зэрэг нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудалд өртөх магадлал өндөртэй бүлэгт бодитоор хүргэх шаардлагатай.

Үүний сацуу нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь төвлөрсөн хот, суурин газрын иргэд зэрэг хүн амын үндсэн бүлгээс гадна алслагдмал бүс нутаг зэрэг үйлчилгээ авах боломж муутай бүлэгт хүрдэг байх ёстой.

⁶ НҮБ, баримт бичгийн дугаар A/CONF.216/16.

Нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэхэд анхаарах гуравдугаар асуудал нь аливаа ялгаварлан гадуурхалт, дарамт, хүчирхийллээс ангид байдлаар нөхөн үржихүйтэй холбоотой шийдвэрийг өөрөө гаргах эрхийг хангах явдал юм. Үүнд хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, нийгмийн харилцаанаас тодорхой байдлаар тусгаарлагдсан, эмзэг асуудалтай зэрэг бүлэгт бэлгийн болон нөхөн үржихүйн үйлчилгээг нийгмийн бусад бүлэгтэй адил байдлаар үзүүлэх асуудлыг багтааж үздэг байна. Зарим улс оронд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өөрсдийнх нь санал бодлыг харгалзахгүй, зөвшөөрлийг нь авахгүйгээр үр тогтоохгүй байх арга хэмжээг авсан бол үндэстний цөөнхөд чиглэсэн мөн ийм арга хэмжээ авсан тохиолдол гарсан байна. ЛГБТИК хүмүүс нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тохиромжтой үйлчилгээнд хамрагдах боломжгүй байгаа нь ялгаварлан гадуурхалтын тод илрэл юм. Эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх, хүүхдийг эрт гэрлүүлэх, хүчээр гэрлүүлэх зэрэг хор уршигтай олон зан үйлээс ангид байх хүний эрх нь охид, хүүхдийг дарамт, хүчирхийллээс хамгаалах нэмэлт хамгаалалт болдог. Төрийн зүгээс дарамт, хүчирхийллийн улмаас гэрлэхгүй, хүүхэд тээхгүй байх, түүнчлэн эхнэр, нөхөртэйгөө болон бусадтай бэлгийн харьцаанд орохгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлж өгөх ёстой. Үүний тулд гэрлэх насны доод хязгаар тогтоож, эхнэр, нөхрөө хүчиндэх үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцох эрх зүйн зохицуулалт батлах нь зүйтэй байдаг. Жендэрт суурилсан хүчирхийлэл нь ялангуяа эмэгтэйчүүдийн сонголт хийх эрх чөлөөнд саад тотгор болж байна. Судалгаанаас үзэхэд гэр бүлийн хүчирхийлэл нь нөхөн үржихүйн эрхээ эдэлж чадахгүйд хүргэдэг тул гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх эрх зүйн орчин чухал байна.

Нөхөн үржихүйн эрхийг дэмжихэд чиглэсэн ХЭҮБ-уудад зориулсан удирдамжийг энэхүү гарын авлагын 2 дугаар бүлгээс үзнэ үү.

БЭЛГИЙН БОЛОН НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙГ ОЙЛГОХ НЬ

Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг нөхөн үржихүйн хувьд эрүүл, сайн сайхан байхад дэмжлэг туслалцаа үзүүлдэг арга, хэрэгсэл, техник, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний цогцыг ойлгоно гэж тодорхойлсон билээ. Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг нөхөн үржихүй, бэлгийн замын халдварт өвчинтэй холбоотой зөвлөгөө, тусламж, үйлчилгээгээр хязгаарлахгүй хүний амьдрал, хувийн харилцааг сайжруулах зорилгоор үзүүлж байгаа бэлгийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг багтааж үзэх нь зүйтэй юм.⁷

Бэлгийн эрүүл мэндийн ойлголт, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн ойлголт нь тодорхой асуудлаар давхацдаг тул хүүхэд тээж, төрүүлэх зэрэг бие махбодын чиг үүргийг дэмжих, хүний бэлгийн болон нөхөн үржихүйн үйл ажиллагаанаас гарах сөрөг үр дүнг багасгах ижил талтай. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд нь насанд хүрсэн, хүрээгүй, нөхөн үржихүйн идэвхтэй нас нь өнгөрсөн зэрэг бүх насны хүнд аюулгүй бөгөөд сэтгэл ханамжтай бэлгийн харилцаатай байж жендэрээр ялгаварлан гадуурхах, эрүүл мэндийн үйлчилгээний тэгш бус хүртээмжгүй байдал, хуулийн хязгаарлагдмал зохицуулалт, бэлгийн дарамт, мөлжлөг, жендэрт суурилсан хүчирхийлэл зэрэг саад бэрхшээлийг даван туулах боломжийг бүрдүүлдэг.

Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд нь дор дурдсан үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгийг агуулгадаа багтаадаг гэж ДЭМБ-аас үзжээ.

⁷ Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын 1994 оны Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр, НҮБ, 1995 он.

Үүнд:

- Жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн аюулгүй сонголт болон үр тогтоох чадваргүй хүнд зориулсан үйлчилгээгээр хангах;
- Эх, нярайн эрүүл мэндийг сайжруулах;
- ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ, нөхөн үржихүйн бусад хүндрэл бэрхшээлийг багасгах;
- Аюулгүй байдлыг хангаагүй үр хөндөлтийг устгаж, үр хөндөлтийн дараах тусламж, үйлчилгээгээр хангах;
- Бэлгийн эрүүл ахуй, өсвөр насны хүний бэлгийн эрүүл мэндийг дэмжиж, хор уршигтай зан үйлийг багасгах.⁸

ОЛОН УЛСЫН ӨМНӨ ХҮЛЭЭХ ҮҮРЭГ АМЛАЛТ - ТҮҮХЧИЛСЭН ТОЙМ

Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг 1990 оноос өмнө төрөлтийг багасгах арга хэмжээг эмэгтэйчүүдэд авч хэрэгжүүлэн хүн амын өсөлтийг барьж тогтоох гэсэн агуулгаар голчлон авч үздэг байв. Эрүүл мэнд гэдэг ойлголт гол асуудал болж, нөхөн үржихүйн сайн сайхан байдлыг өргөнөөр анхаарч эхлээгүй байсан юм. Гэвч нөхцөл байдал өөрчлөгдөж, зөвшилцлийн шинжтэй хэд хэдэн баримт бичиг батлагдаж, хүний эрх, нөхөн үржихүйн эрхийн хоорондын харилцан уялдааг тайлбарласан байна. Үүнийг доорх хүснэгтээс үзнэ үү.

Нөхөн үржихүйн эрхийг албан ёсоор хүний эрхэд багтаан үзсэн баримт бичиг нь 1968 онд баталсан Хүний эрхийн Тегераны бага хурлын тогтоол⁹ бөгөөд үүний 16 дугаар хэсэгт “Эцэг, эх нь хүүхдийн тоо, төрөлт хоорондын хугацаагаа чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатайгаар шийдвэрлэх үндсэн эрх болон энэ асуудлаар хангалттай боловсрол, мэдээлэл олж авах эрхтэй” гэж заасан. НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей Хүний эрхийн Тегераны бага хурлын шийдвэрлэх тогтоолыг 1968 оны 12 дугаар сард баталжээ.¹⁰

1975 онд- Эмэгтэйчүүдийн тэгш байдал болон тэдний хөгжил, энх тайванд оруулах хувь нэмрийн тухай Мексикийн тунхаглал, түүний мөрийн хөтөлбөр	1994 онд - Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурал, Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр	2000 онд-Мянганы дээд хэмжээний чуулга уулзалт, Мянганы тунхаглал, Мянганы хөгжлийн зорилтууд	2015 онд- НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 70 дугаар чуулганаар баталсан Тогтвортой хөгжлийн 17 зорилго, 169 зорилт
1968 онд - Хүний эрхийн Тегераны бага хурлын тогтоол	1993 онд - Хүний эрхийн дэлхийн бага хурлаас баталсан Венийн тунхаглал, Үйл ажиллагааны хөтөлбөр	1995 онд - Дэлхийн Эмэгтэйчүүдийн 4 дүгээр бага хурлаар баталсан Бээжингийн Тунхаглал, түүний хөтөлбөр	2005 онд-Дэлхийн дээд хэмжээний чуулга уулзалтын Үр дүнгийн баримт бичиг

Эмэгтэйчүүдийн тэгш байдал болон тэдний хөгжил, энх тайванд оруулах хувь нэмрийн тухай 1975 оны Мексикийн тунхаглалд гэр бүлийн дотор тэгш эрхтэй байх зарчим болон хүний бие махбод халдашгүй дархан байх зарчмыг 12 дугаар зарчим

⁸ НҮБХАС, Бүх нийтийн бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, 2010 он.
⁹ НҮБ, баримт бичгийн дугаар A/CONF. 32/41.
¹⁰ НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 2442 дугаар тогтоол (XXIII).

болгон “хувь хүн болон хосууд хүүхэдтэй болох эсэх, мөн хэдэн хүүхэдтэй болох, дараагийн хүүхдээ хэзээ төрүүлэх хугацаагаа чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатайгаар шийдвэрлэх, гэр бүл төлөвлөлтийн арга, хэрэгсэл, үйлчилгээний талаар мэдээлэл авах, эдгээр арга, хэрэгслийг ашиглах эрхтэй байна”¹¹ гэж заасан байдаг.

Австри Улсын Вена хотноо 1993 онд чуулсан Хүний эрхийн дэлхийн бага хурлаас баталсан Венийн тунхаглал, түүний Үйл ажиллагааны хөтөлбөр нь дэлхийн нийтийн зөвшилцлийн шинжтэй нөхөн үржихүйн эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийг хөндсөн бас нэгэн баримт бичиг билээ. Тус Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний¹² 3 дахь хэсэгт эмэгтэйчүүдийн эрх, үүний дотор эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авах, боломжит хамгийн өргөн хүрээний гэр бүл төлөвлөлтийн үйлчилгээ авах, бэлгийн боловсрол зэрэг бүх түвшний боловсролд тэгш хамрагдах эрхийн талаар тусгажээ.

ШИГТГЭЭ 2. ЭРЭГТЭЙЧҮҮД БА НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ

Нөхөн үржихүйн эрхэд өндөр ач холбогдол өгч байгаа нь эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрхийг хамгаалж, эдгээр эрх нь эмэгтэйчүүдийн эрхэд хамаарах эрх болохыг зөвшөөрсөн байна. Нөхөн үржихүйн асуудлаар шийдвэр гаргах явцад нийгмийн болон бие физиологийн хувьд эрэгтэйчүүдээс илүүтэйгээр эмэгтэйчүүд хохирох нь нийтлэг байна. Тухайлбал тэдний шийдвэрийн үр дүнд жендэрийн тэгш байдал алдагдах, жендэрийн хэвшмэл ойлголт, хандлага бий болох, эмэгтэйчүүдийн гүйцэтгэх үүрэг, хүлээх хариуцлагыг эрэгтэйчүүдийнхээс ялгаатай болгох асуудал даамжрах магадлалтай юм. Сэтгэл санааны болон бие махбодын халдашгүй байдал, түүнчлэн эрүүл мэнд болон бэлгийн амьдралаа өөрөө мэдэж шийдэх эрх (sexual autonomy) нь илүү хөндөгдөж байдгийн хувьд нөхөн үржихүйн үндсэн асуудал нь эмэгтэйчүүдэд илүү чухал байдаг бөгөөд “эмэгтэйчүүдийн хайр сэтгэлийн харилцааг эхлүүлэх, дуусгавар болгох, боловсрол эзэмших, мэргэших, гэр бүлээ тэжээн тэтгэх, ажил болон гэр бүлийн харилцан хамааралтай асуудлаа төлөвлөн шийдвэрлэх боломж, чадвар нь хүйсийн чиг үүргийн уламжлалт таамаглалд үндэслэн хязгаарлагдах нь нийтлэг үзэгдэл юм.”¹³

Хэдий тийм боловч эрэгтэйчүүд мөн адил бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн хөтөлбөрт хамрагдах ёстой. Эрэгтэйчүүдийн гэр бүл төлөвлөлт, хүүхдийн хүйс ямар байх тухай хүсэл, дахин хүүхэд төрүүлэх хугацааны тухай хүлээлт, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл ашиглахтай холбоотой мэдлэг, хандлага нь эмэгтэйчүүдийн санаа бодол, гаргах шийдвэрт хүчтэй нөлөөлдөг.¹⁴ Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс ижил эрх эдэлж, ижил үүрэг хүлээдэг нийгэмд нөхөн үржихүйн эрх бүх хүнд ижил тэгш хэрэгжих боломжтой юм.

Эрэгтэйчүүд болон өсвөр насны хөвгүүдийг нөхөн үржихүйн эрхийн асуудалд оролцуулахгүй бол тэд жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн хэрэглээ болон аюулгүй бэлгийн харилцаанд орох зэрэг нөхөн үржихүйн асуудлаар бэлтгэлгүй болно.¹⁵

¹¹ НҮБ, баримт бичгийн дугаар E/CONF. 66/34.
¹² НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн тогтоол A/RES/48/121.
¹³ Сиегал, Б.Рева, “Нөхөн үржихүйн эрхэд Бэлгийн тэгш байдал: Үндсэн хуулийн заалтыг шүүмжлэлтэйгээр авч үзэх нь”, 2007 он.
¹⁴ “Гэр бүл төлөвлөлтийн талаарх шийдвэр гаргахад эрэгтэйчүүдийг оролцуулах нь: Нигер Улсын Осун мужийн жишээ”, Маселлина И Лжадунола, Титоля С Абиона, Каиоди Т Лжадунола, Олусегун Т Афолаби, “Африкийн Нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд” сэтгүүл, 2010 оны 12 дугаар сарын 14-ний өдрийн (4) дэх дугаар.
¹⁵ Кумар Анант, “Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн, эрүүл мэндийн асуудлаарх эрэгтэйчүүдийн чиг үүрэг”, “Бихар таймс” сэтгүүл, 2007 он.

ЭРЭГТЭЙЧҮҮД БА НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ (ҮРГЭЛЖЛЭЛ)

Гэр бүлийн хэмжээнд хэдэн хүүхэдтэй болох, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл ашиглах гэх мэт нөхөн үржихүйн асуудалтай холбоотой ихэнх шийдвэрийг эрэгтэйчүүд гаргах үүрэгтэй байх нь нийтлэг байгаа энэ үед тэдний оролцоог нэмэгдүүлснээр эмэгтэйчүүдийн асуудлыг шийдвэрлэх боломж нэмэгдэх юм.

Түүнчлэн эрэгтэйчүүд бэлгийн хамтрагч, нөхөр, эцэг, гэр бүлийн гишүүн, өрхийн удирдагч тул эрүүл мэндийн мэдээлэл, үйлчилгээг олж авахад голлох үүргийг гүйцэтгэж, мөн нөхөн үржихүйн эрхийг хангахад олон хэлбэрээр оролцдог билээ. Зарим эрэгтэй хүн гэр бүлийн уламжлалт хэлбэрээр амьдрахаа больсон боловч тэдэнд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой хэрэгцээ шаардлага гарах нь ойлгомжтой. Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн төсөл, хөтөлбөрийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд эрэгтэйчүүдийн зан үйлийг тэдний гүйцэтгэдэг олон чиг үүрэгтэй холбож ойлгохоос гадна хүн болохын хувьд нөхөн үржихүйн эрхийг эдлэх хэрэгцээтэй нь холбон үзэх нь зүйтэй. Эрэгтэйчүүдийн оролцоог хангахдаа дараах асуудлыг анхаарна. Үүнд:

- Тэгш байдал болон жендэрийн эрх тэгш байдлыг сайжруулах;
- Өвчин эмгэг, эрүүл мэндийн асуудлаас урьдчилан сэргийлэх хариуцлагыг хэрхэн хуваалцах;
- Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс хэрхэн сэтгэл ханамжтай бэлгийн амьдралыг цогцлуулах;
- Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст хүний биеийн анатоми, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл, ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-нөөс сэргийлэх болон жирэмсэн, төрсөн эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний хэрэгцээ шаардлагыг ойлгуулах.¹⁶

Түүнчлэн эрэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудлыг тусгахдаа доорх асуудлыг тооцож үзэх нь зүйтэй. Үүнд:

- Шээс бэлгийн замын өвчлөл;
- БЗХӨ;
- Үргүйдэл болон бэлгийн сулрал зэрэг бэлгийн хямрал;
- Түрүү булчирхайн болон төмсөгний хавдар.¹⁷

Каир хотноо 1994 онд хуралдсан Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлаар нөхөн үржихүйн эрхийг хангахад дэлхий нийтийн анхаарлыг хандуулсан билээ. Тус бага хурлын шийдвэрийг хэрэгжүүлэх Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт үндэсний болон олон улсын эрх зүйд нэгэнт хүлээн зөвшөөрсөн хүний эрхэд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн асуудлыг тусган хамгаалахаар тодорхой заажээ. Үүнээс гадна тус Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрөөр хүн амын өсөлт, жендэрийн тэгш байдал нь хоорондоо цогц уялдаа холбоотой болохыг хүлээн зөвшөөрсөн байна.

Нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн нэр томъёоны ерөнхий ойлголт, тодорхойлолтыг өмнө дурдсан Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт зааснаар хэрэглэх нь нийтлэг байна.

¹⁶ Эрэгтэйчүүд болон хөвгүүдийн жендэрийн чиг үүрэгтээ хандах хандлагын талаар "План интернэйшнл" сэтгүүлд 2011 онд хэвлэгдсэн "Учир нь би охин болохоор: Дэлхийн охидын нөхцөл байдал" бүтээлээс үзнэ үү.

¹⁷ НҮБХАС, "Нөхөн үржихүй, гэр бүл төлөвлөлт, бэлгийн эрүүл мэндийн асуудалд эрэгтэйчүүдийн оролцоо", Техникал репорт сэтгүүл, 1995 оны 28 дугаар.

Дэлхийн эмэгтэйчүүдийн 4 дүгээр бага хурлаар хэлэлцэж баталсан Бээжингийн Тунхаглал, түүний хөтөлбөрт эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүс боловсрол болон эрүүл мэндийн үйлчилгээнд ялгаварлан гадуурхалтгүйгээр тэгш хамрагдах эрхийг хангах, эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхтэй холбоотой нөхөн үржихүйн боловсролыг дээшлүүлэх нь чухал болохыг онцгойлон тэмдэглэжээ.¹⁸ Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр, мөн Бээжингийн Тунхаглал, түүний хөтөлбөрийн аль алинд нь нөхөн үржихүйн эрхийг хангах, хамгаалах үйлсэд эрүүл мэнд, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ, боловсрол амин чухал болохыг дурдсан байна.¹⁹

Харин 2015 онд хэрэгжилтийн хугацаа нь дуусгавар болсон "Мянганы хөгжлийн зорилтууд"-ын үргэлжлэл болох "Тогтвортой хөгжил-2030 хөтөлбөр"-ийг анх 2012 онд Рио Де Жанейро хотод улс орнуудын төрийн тэргүүнүүд оролцсон НҮБ-ын "Тогтвортой хөгжил" бага хурлын үеэр санаачилсан бөгөөд 2015 онд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 70 дугаар чуулганаар ТХЗ-ын 17 зорилго, 169 зорилтыг баталж, 2016 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс ТХЗ-ын албан ёсоор дэлхий дахинаа хэрэгжиж эхэлсэн билээ.

ТХЗ-ын 17 зорилго нь бүгд нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой үүнээс тухайлан 3 дугаар зорилгын 7 дахь зорилт болон 4 дүгээр зорилгын 7 дахь зорилт, мөн 5 дугаар зорилгын 7 дахь зорилт илүү шууд хамааралтай гэж үзжээ.²⁰ Үүнд:

- а) ТХЗ-д эхийн эндэгдлийг 2030 он гэхэд 100000 төрөлт тутамд 70-аас доош байх хэмжээнд хүргэхээр зорилго тавьсан байна.
- б) 5-аас доош насны хүүхдийн урьдчилан сэргийлж болох эндэгдлийг 2030 он гэхэд таслан зогсоох зорилгыг ТХЗ-д багтаасан бөгөөд улс орнууд нярайн эндэгдлийг 1000 төрөлт тутамд 12, харин 5-аас доош насны хүүхдийн эндэгдлийг 1000 төрөлт тутамд 25 болгон багасгах зорилготой байна.²¹ Харин ТХЗ-ын 5.6-д бүх нийтийн нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийг хангахаар заасан бол 5.6.1-д бэлгийн харилцаанд орох, жирэмслэлтээс сэргийлэх хэрэгсэл хэрэглэх, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламжийг авах талаар бие дааж шийдвэр гаргадаг 15-49 насны эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувийг шалгуур үзүүлэлт болгон тусгажээ.²²

ТХЗ-ын 3.7-д 2030 он гэхэд гэр бүл төлөвлөлт, мэдээлэл, боловсролд бүх нийтээр хамрагдах боломжийг хангах, үндэсний стратеги, хөтөлбөрт нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудлыг тусгах зэргээр бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний мэдээлэл түгээмэл, хүртээмжтэй болсон байхаар заажээ. Үүний дотор 3.7.1-д гэр бүл төлөвлөлтийн хэрэгцээ нь жирэмслэхээс сэргийлэх орчин үеийн аргаар хангагдсан нөхөн үржихүйн насны (15-49) эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь болон 3.7.2-т өсвөр насны охидын төрөлтийн түвшин 10-14, 15-19 насны 1000 охидод ногдох тухайн насны бүлгийн охидын төрөлтийн тоогоор тус тус тодорхойлохоор шалгуур үзүүлэлт болгон оруулсан байна.

¹⁸ НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн A/RES/50/203 дугаар тогтоол.

¹⁹ НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн A/55/L.2 дугаар тогтоол.

²⁰ "2030 оны төсөөлөл: Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн эрхүүдийг ТХЗ-д тусгасан нь", "Бодлогын тойм" сэтгүүл 2015 оны 3 дугаар улирлын 18 дугаар боть, 4 дэх дугаар, дараах холбоосоор хандана: https://www.guttmacher.org/sites/default/files/article_files/gpr1807715.pdf.

²¹ Үндэсний статистикийн хороо, ТХЗ, зорилт, шалгуур үзүүлэлтүүдийн аргачлалын бэлэн байдал, Холбоос: https://sdg.1212.mn/Home/SDG_methodology.

²² ТХЗ-ын талаар дэлгэрэнгүйг дараах бүтээлээс үзнэ үү. "Швейцарийн Хөгжлийн Агентлаг, Тогтвортой хөгжлийн зорилго: Танилцуулга", 2016 он, Холбоос: <https://www1.undp.org/content/dam/unct/mongolia/docs/2016Docs/unct-mn-SDG2030-mon.pdf>.

Түүнчлэн ТХЗ-ын 4.7-д 2030 он гэхэд бүх суралцагчид тогтвортой амьдралын зан үйл, хэв маяг, хүний эрх, жендэрийн тэгш байдал, энх тайванч, хүчирхийллийн бус соёл, дэлхийн иргэншил болон соёл, уламжлалын олон янз байдал, тогтвортой хөгжилд соёлын оруулах хувь нэмэр зэрэг тогтвортой хөгжлийг түргэсгэхэд шаардлагатай мэдлэг, ур чадварыг эзэмшсэн байх нөхцөлийг хангахаар заасан бөгөөд үүнийг (i) дэлхийн иргэний боловсрол, жендэрийн тэгш байдал, хүний эрхийн асуудлыг хамруулсан (ii) тогтвортой хөгжлийн боловсролыг (a) үндэсний боловсролын бодлого, (b) сургалтын хөтөлбөр, (c) багш нарын боловсрол болон (d) суралцагчийн үнэлгээнд тусгасан байдал гэсэн шалгуур үзүүлэлтээр дүгнэхээр заасан байна.

Өмнөх 1 дүгээр бүлэгт дурдсанчлан олон улсын тунхаглалын шинжтэй баримт бичигт тусгасан нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг хууль зүйн хувьд дагаж мөрдөх шинжтэй хүний эрхийн олон улсын баримт бичигт тодорхой стандарт болгон тусгаж ирсэн. Энэ талаар дараах 4 дүгээр бүлгээс дэлгэрэнгүй үзэж танилцана уу.

ШИГТГЭЭ 3. ХДХВ/ДОХ БА НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ

ХДХВ/ДОХ нь бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхэд хамаарах онцгой асуудал учраас ХДХВ/ДОХ-той хүний хувьд чанарын шаардлага хангасан нөхөн үржихүйн тусламж, үйлчилгээ нь амин чухал хэрэгцээ болдог. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ нь нөгөө талаасаа ХДХВ/ДОХ-ын халдвар авахаас урьдчилан сэргийлэх чухал ач холбогдолтой. Дэлхий дахинд ХДХВ/ДОХ-ын халдварын тохиолдлын 80 орчим хувь нь бэлгийн замаар 10 орчим хувь нь жирэмсний, төрөлтийн эсвэл хөхөөр хооллолтын үед халдварласан байдаг байна. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн хөтөлбөр нь ХДХВ/ДОХ-оос урьдчилан сэргийлэх, халдварласан хүнийг эмчлэх, бусад төрлийн дэмжлэг туслалцаа үзүүлэхэд чухал нөлөөтэй бөгөөд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь ХДХВ/ДОХ-той хүнд амин чухал хэрэгцээ шаардлага юм.²³

ХДХВ/ДОХ-оос урьдчилан сэргийлэхийн тулд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Үүнд:

- Сайн дурын ХДХВ/ДОХ-ын шинжилгээ өгөх, зөвлөгөө авах боломжийг бүрдүүлэх;
- Бэлгийн зан үйлд нөлөөлөх боловсрол олгох, аюулгүй бэлгийн харилцааны арга, хэрэгслийг ашиглах чадварт сургах стратеги боловсруулж, хэрэгжүүлэх замаар халдварын эрсдэлийг багасгах;
- Бэлгийн цогц боловсролыг өсвөр насныхан сургуулиас завсардсан хүүхдэд олгох, ингэхдээ халдвар тараах, нас барах эрсдэлтэй өсвөр насны охидод шаардлагатай мэдээллийг хүргэхэд онцгойлон анхаарах;
- Гэр бүл төлөвлөлт болон халдвараас сэргийлэх давхар зорилгоор эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст зориулсан бэлгэвч тараах;
- Гэр бүл төлөвлөлт, жирэмслэлт, хүүхэд тээж, төрүүлэх, амаржсаны дараах тусламж, үйлчилгээ болон БЗХӨ-ний үед авах үйлчилгээний цар хүрээг нэмэгдүүлэх;
- Бэлгэвч нь жирэмслэлт болон БЗХӨ-нөөс давхар сэргийлдэг хамгаалалтын гол арга, хэрэгсэл болохыг таниулж, сурталчлах;

²³ Берер Марге, “ХДХВ/ДОХ, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд: үндэсний төсөл, хөтөлбөрийн давхцал ба харилцан хамаарал”, Оксфордын их сургууль, 2004 он.

ХДХВ/ДОХ БА НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ (ҮРГЭЛЖЛЭЛ)

- ХДХВ/ДОХ-ын эмчилгээнд хэрэглэдэг, ДЭМБ-ын жагсаалтад багтсан ретровирусын эсрэг эмийг ХДХВ/ДОХ-той хүнд өгөхөд бэлэн байлгах.

Түүнчлэн гэр бүл төлөвлөх, жирэмслэлтээс хамгаалахад бэлгэвч хэрэглэхийг дэмжих нь чухал бөгөөд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс бэлгэвчийг жирэмслэлтээс хамгаалахаас гадна хамгийн гол нь ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-нөөс сэргийлэх зорилгоор хэрэглэх боловсролтой болгох нь чухал юм. Эдгээрээс гадна ХДХВ/ДОХ-оос сэргийлэх үйл ажиллагаанд ганц бие, цагаач, дүрвэгч, тариураар мансууруулах бодис хэрэглэдэг, биеэ үнэлэлтэд оролцдог зэрэг эдгээр олон төрлийн зорилтот бүлгийн эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийг гэр бүлийн хамт оролцуулах нь өндөр ач холбогдолтой болно.

Биеэ үнэлж, амьдралаа залгуулдаг эмэгтэйчүүд нь БЗХӨ-нөөр халдварлах өндөр магадлалтай тул тэднийг тусгай зорилтот бүлэг болгон үзэх нь зүйтэй. Хамгаалалтгүй бэлгийн хавьталд ордог биеэ үнэлэгч эмэгтэйчүүд, тэдний үйлчлүүлэгчид болон биеэ үнэлэгчид, үйлчлүүлэгчид бүгдийг нь ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-нөөр халдварлах өндөр эрсдэлтэй бүлэгт оруулдаг. Эрэгтэйчүүдтэй бэлгийн хавьталд ордог эрэгтэйчүүдийг ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-нөөр халдварлах өндөр эрсдэлтэй бүлэг гэж тооцдог. Ялангуяа ЛГБТИК буюу бэлгийн цөөнх хүмүүсийг хууль тогтоомж, хэвшмэл ойлголт, хандлагад үндэслэн хүүхэд тээх, төрүүлэх, өсгөхтэй холбоотой тусламж, үйлчилгээний явцад ХДХВ/ДОХ-ыг илрүүлэх, зөвлөгөө өгөх, урьдчилан сэргийлэх, халдвартай хүнийг эмчлэх эмэгтэй, эрэгтэй хүмүүс болон нярайд чиглэсэн арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлдэг байх нь зөв юм. Эхээс нярайд халдварлах халдварыг багасгах арга хэмжээний үр дүнг дээшлүүлэхэд төсөв, хөрөнгө зарцуулах зайлшгүй шаардлагатай. Энэ арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлснээр нярайн халдварын олон тохиолдлоос сэргийлэх боломжтой байгаа хэдий ч, цаашид алслагдмал бүс нутагт энэ арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, шаардлагатай мэргэжилтнээр хангах зэрэг асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай хэвээр байна.

ХДХВ/ДОХ-оос сэргийлэх нь нөхөн үржихүйн эрхийн чухал асуудал мөн тул халдвартай хүнд анхаарал хандуулж, түүний нөхөн үржихүйн эрхийг хангах шаардлагатай юм. Түүнчлэн халдвартай иргэдийг ялгаварлан гадуурхахаас сэргийлсэн, тэдэнд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх боломж бүрдүүлсэн хууль зүйн, бодлогын орчинг бүрдүүлсэн байх шаардлагатай. Амаржихтай холбоотой үйлчилгээг төрөөс үзүүлдэг улс орнуудын хувьд энэ үйлчилгээ нь ХДХВ/ДОХ-той бүх хүнд тэгш хүртээмжтэй байх ёстой.²⁴

²⁴ Энэ асуудлаар 2007 онд ХЭДКГ, ХДХВ/ДОХ-ын нэгдсэн хөтөлбөртэй хамтран гаргасан “ХДХВ/ДОХ-той хүний эрх, эрх чөлөөг хангахтай холбоотой ХЭҮБ-уудад зориулсан гарын авлага”-ыг мөн үзэж танилцана уу.

2 ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ БАЙГУУЛЛАГЫН ҮНДСЭН ЧИГ ҮҮРЭГ

Тухайн улс орны хууль тогтоомж, захиргааны зохицуулалтаас хамааран төрөөс олгосон эрх мэдэл, зохион байгуулалтын хувьд ХЭҮБ-ууд нь өөр хоорондоо харьцангуй ялгаатай байж болох хэдий ч ХЭҮБ-ууд нь бүгд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1993 онд батламжилсан “Парисын зарчмууд”-ын дагуу байгуулагдаж, нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдлаар үйл ажиллагаа хэрэгжүүлдэг.¹ Парисын зарчмуудад ХЭҮБ-уудын хэрэгжүүлэх наад захын чиг үүргүүдийг зааж өгсөн бөгөөд заавал хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа болон ХЭҮБ-уудад тодорхой гомдол, мэдээллийг хянан хэлэлцэх бүрэн эрхийг олгож болохоор тусгасан. Олонхи улс оронд гомдол, мэдээллийг хүлээн авч, шийдвэрлэх ажиллагаа нь ХЭҮБ-ын чухал чиг үүрэгт тооцогддог.

¹ Парисын зарчмуудад ХЭҮБ нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр заажээ. Үүнд:

“а) сонирхогч байгууллагын хүсэлт, эсхүл дээд шатны байгууллагад нь хандахгүйгээр ямар ч асуудлыг авч хэлэлцэх эрхийнхээ дагуу зөвлөх үндсэн дээр хүний эрхийг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжихтэй холбоотой зөвлөмж, санал, илтгэлийг Засгийн газар, парламент болон эрх бүхий бусад аль ч байгууллагад тавих. Үндэсний байгууллага нь энэхүү дүгнэлт, зөвлөмж, санал, илтгэлийг нийтэд нээлттэй болгох шийдвэр гаргаж болно. Үндэсний байгууллагын аль ч онцгой эрх нь дараах салбарт хамаарна;

i) хууль тогтоомж, захиргааны нөхцөл байдал, түүнчлэн шүүхийн байгууллагууд хүний эрхийн хамгаалалтыг хангах, чангатгахад чиглэгдсэн нөхцөл байдал үүнтэй холбоотойгоор үндэсний байгууллага нь хүчин төгөлдөр хууль тогтоомж, захиргааны нөхцөл байдал болон хуулийн төсөл, саналыг судалж, хүний эрхийн салбар дахь үндсэн зарчмуудад дээрх нөхцөл байдлыг нийцүүлэхэд чиглэсэн зөвлөмж гаргаж, шаардлагатай бол шинэ хууль тогтоомж гаргах, үйлчилж буй хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах, түүнчлэн захиргааны арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх буюу өөрчлөхийг зөвлөх;

ii) үндэсний байгууллагын шийдвэрлэх хүний эрхийн аль ч зөрчил;

iii) улс орон дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын тухай болон тодорхой асуудалтай холбоотой илтгэлийн бэлтгэл ажил;

iv) улс орны аль ч хэсэгт хүний эрх зөрчсөн тохиолдолд Засгийн газрын анхаарлыг хандуулж, ийм зөрчлийг таслан зогсооход чиглэсэн арга, хэмжээг санал болгож, шаардлагатай тохиолдолд Засгийн газрын байр суурь, хариу арга хэмжээний талаар өөрийн үзэл бодлыг илэрхийлж байх;

b) тухайн улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээ, баримт бичигтэй үндэсний хууль тогтоомж, дэг журам, практикийг нийцүүлж, тэдгээрийн үр нөлөөтэй хэрэгжилтийг хангаж, хөхиүлэн дэмжих;

c) олон улсын гэрээг соёрхон батлах, нэгдэн орохыг дэмжихийн сацуу тэдний хэрэгжилтийг хангах;

d) НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороодод хүргүүлдэг, түүнчлэн бүс нутгийн байгууллагад гэрээгээр хүлээсэн үүргийн биелэлтийнхээ талаар гаргадаг илтгэлийг бэлтгэхэд оролцож, шаардлагатай үед өөрийн үзэл бодлыг илэрхийлэх;

e) НҮБ болон түүний системийн бусад төрөлжсөн байгууллагууд, бүс нутгийн болон бусад улс орны хүний эрхийг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих бүрэн эрх бүхий үндэсний байгууллагуудтай хамтран ажиллах;

f) хүний эрхийг хамгаалах судалгааны болон сургалтын программ боловсруулахад оролцож, их, дээд сургууль, ерөнхий боловсролын сургуулиудад мэргэшлийн хүрээнд эдгээр программыг хэрэгжүүлэхэд оролцох;

g) хүний эрхийн салбар дахь байдлыг ил тод, нээлттэй болгож, олон нийтийн мэдээллийг нэмэгдүүлэх, тухайлбал мэдээлэл түгээх ба гэгээрүүлэх, түүнчлэн хэвлэл мэдээллийн бүх сувгийг ашиглаж ялгаварлан гадуурхалтын бүх хэлбэрийн эсрэг ялангуяа арьс өнгөөр ялгаварлан гадуурхахын эсрэг идэвхтэй тэмцэнэ.”

ХЭҮБ-ууд нь тухайн улс орондоо хүний эрхийг сахин хамгаалах, хөхиүлэн дэмжихэд чухал байр суурьтай оролцох ёстой билээ. Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт нөхөн үржихүйн эрх нь хүний эрх болохыг тодорхойлсон бөгөөд энэ эрхийг эрхийн үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгийг олон улсын болон бүс нутгийн хүний эрхийн баримт бичигт тусган хамгаалсан болохыг өмнө дурдсан билээ. Иймд ХЭҮБ-ууд нь нөхөн үржихүйн эрхийг сахин хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих үйлсэд чухал байр суурьтай байх нь зүйн хэрэг юм.

ХЭҮБ-ууд нь нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтийг хангах олон арга хэлбэрийг ашиглахаас гадна хүний эрхийг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих Үндсэн хууль болон бусад хуулиар олгосон бүрэн эрхийнхээ хүрээнд нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн эрх зүйн хэм хэмжээ тогтооход хүчтэй нөлөөлөх чадвартай болно. Энэ талаараа ХЭҮБ нь иргэний нийгмийн байгууллагуудаас ялгаатай бөгөөд нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэх нь, ийнхүү хангаж, хамгаалж хэрэгжүүлэхийг шаардах бүрэн боломжтой, түүнчлэн хүн бүрт хамаарах эрх, эрх чөлөө болохыг ХЭҮБ-ууд батлан харуулах чадвартай юм.

ШИГТГЭЭ 4. ХЭҮБ-УУДЫН НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХИЙГ ХАНГАХ ҮҮРЭГ АМЛАЛТ: АММАНЫ ТУНХАГЛАЛ, ТҮҮНИЙ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ХӨТӨЛБӨР

“Хүний эрхийг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжихэд ХЭҮБ-уудын оролцоо” сэдэвт Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын Дэлхийн Холбоо 11 дүгээр олон улсын бага хурлыг 2012 оны 11 дүгээр сарын 5-7-ны өдрүүдэд Йордан Улсын Амман хотод зохион байгуулсан билээ. Энэхүү олон улсын бага хурлаар “Охид, эмэгтэйчүүдийн эрх: Жендэрийн тэгш байдлыг хангах нь: ХЭҮБ-уудын үүрэг оролцоо” гэсэн асуудлыг голчлон хэлэлцсэн юм. Бага хурлын оролцогчид охид, эмэгтэйчүүдийн эрх нь хүний эрхийн бүхий л гэрээ, хэлэлцээрээр хамгаалсан хүний эрх мөн болохыг батлан тунхагласан билээ.

Амманы тунхаглал, түүний Үйл ажиллагааны хөтөлбөрт Эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд болон нөхөн үржихүйн эрхийн талаар дараах үүрэг амлалтыг тусгасан байна. Үүнд:

25 дахь хэсэг: Нөхөн үржихүйн эрхэд боломжит хамгийн дээд хэмжээнд нөхөн үржихүйн эрүүл мэндээ хамгаалах эрх, хүүхэдтэй болох эсэх, дахин хүүхэд төрүүлэх хугацаа, түүнчлэн хэдэн хүүхэдтэй болох эсэх болон бэлгийн амьдралтайгаа холбоотой бусад асуудлаа чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатайгаар шийдэх эрх, ийнхүү хүүхэдтэй болох, хүүхэд төрүүлэх, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаар мэдээлэл авах, эдгээр арга, хэрэгслийг ашиглах зэрэг эрхийг багтаан үзэх бөгөөд эдгээр эрхийг Бээжингийн тунхаглал, түүний хөтөлбөр болон Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт зааснаар аливаа ялгаварлан гадуурхалт, хүчирхийлэл, дарамтаас ангид байдлаар эдлэх боломжийг бүрдүүлж нөхөн үржихүйн эрхийг аливаа ялгаварлан гадуурхалтгүй хамгаалж, хөхиүлэн дэмжинэ гэж заажээ.

26 дахь хэсэг: Нөхөн үржихүйн эрх, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийн хэрэгжилтийг хангахад чиглэсэн тоо баримт, лавлагаа мэдээлэл, судалгаа шинжилгээ зэрэг баримтад үндэслэсэн мэдээллийн баазыг үүсгэхэд дэмжлэг тусалцаа үзүүлэх бөгөөд үүний дотор нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ, мэдээлэл, зөвлөгөөн авах, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийг хүчээр авч хэрэгжүүлэх, түүнчлэн хүчээр үр хөндүүлэх, хүүхдийг эрт гэрлүүлэх, эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх, нэг хүйсийг илүүд үзэх хандлага зэрэг хор уршигтай зан үйлийн талаарх ялгаварлан гадуурхалтын хууль тогтоомжийн зохицуулалт (de jure) болон бодит нөхцөл байдлын (de facto) талаарх мэдээллийг цуглуулдаг байна.

27 дахь хэсэг: Нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой үндэсний хууль тогтоомж, захиргааны зохицуулалтыг дахин хянаж, гэр бүл, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг зохицуулсан хууль тогтоомжид ялгаварлан гадуурхалтыг хориглох, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг хязгаарласан үйлдлийг эрүүгийн хэрэгт тооцох зөвлөмжийг өгч, төрөөс хүний эрхийг хамгаалах үүргээ биелүүлэхэд дэмжлэг тусалцаа үзүүлнэ.

ХЭҮБ-УУДЫН НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХИЙГ ХАНГАХ ҮҮРЭГ АМЛАЛТ: АММАНЫ ТУНХАГЛАЛ, ТҮҮНИЙ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ХӨТӨЛБӨР (ҮРГЭЛЖЛЭЛ)

28 дахь хэсэг: Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн цогц мэдээлэл, үйлчилгээг авах боломжийг бүрдүүлэх, энэ боломжийг эдлэхэд саад бэрхшээл учруулж болохуйц нөхцөл байдлыг арилгах, үүргээ зөрчсөн этгээдэд хариуцлага тооцох, хохирсон хүний эрхийг нөхөн сэргээх зохицуулалтыг хууль тогтоомжид тусгахад чиглэсэн тодорхой арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлэх талаар заажээ.

Үүнээс гадна Амманы тунхаглал, түүний Үйл ажиллагааны хөтөлбөрт нөхөн үржихүйн эрхийг хангахтай холбоотой ХЭҮБ-уудын баримтлах ерөнхий зарчмуудыг доорх байдлаар тодорхойлжээ. Үүнд:

4 дүгээр зарчим: Охид, эмэгтэйчүүдийн эрх, ялангуяа тэдний нөхөн үржихүйн эрхийг зөрчсөн тухай мэдээллийн мөрөөр хяналт шалгалт явуулж, хариу арга хэмжээ авах. Ийнхүү хяналт шалгалт явуулсны үндсэн дээр охид, эмэгтэйчүүдийн эрхийг хангах үүргээ биелүүлэхийг сануулсан зөвлөмжийг төрд хүргүүлж, буруутай этгээд ял, шийтгэлээс мултрахаас сэргийлэх;

9 дүгээр зарчим: НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей, Хүний эрхийн зөвлөл, Эмэгтэйчүүдийн аж байдлын комисс, Хүн ам, хөгжлийн комисс зэрэг НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллагуудын гаргасан шийдвэрийн хэрэгжилтэд мониторинг хийж, хэрэгжилтийг хангуулах;

11 дүгээр зарчим: НҮБ-ын Эмэгтэйчүүдийн байгууллага, НҮБХХ, НҮБХС, НҮБХАС болон ХЭДКГ зэрэг НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллагуудтай хамтын ажиллагаагаа бэхжүүлж, стратегийн түншлэл байгуулах замаар охид, эмэгтэйчүүдийн эрх болон хүний эрхийг үр нөлөөтэйгөөр сахин хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих ХЭҮБ-ын чадавхыг улам сайжруулах;

16 дугаар зарчим: Охид, эмэгтэйчүүдийн олон улсын болон бүс нутгийн хүний эрхийн механизмд оролцуулах, Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурал зэрэг олон улсын үйл ажиллагаанд илүү олноор хамруулах замаар тэдний өөрсдийн эрхээ хамгаалах, жендэрийн тэгш байдлыг хангахад дэмжлэг үзүүлэх боломжийг нь дэмжих бөгөөд үүнийг нэн тэргүүний зорилт болгон хэрэгжүүлэх.

Энэхүү зарчмын хүрээнд ХЭҮБ-ууд нь Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурал болон холбогдох бусад үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцож байгаа нь эдгээр 16 дугаар зарчмын чухал нэгэн жишээ болж байна. Ийнхүү Амман хотод баталсан амлалтыг таниулах, хэрэгжүүлэх зорилгоор ХЭҮБ-ууд болон Омбудсмэны газар нь бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн асуудлаар хувь хүнээс ирүүлсэн гомдол, мэдээлэлд үндэслэн хяналт шалгалт хийн, төрийн холбогдох байгууллагад зөвлөмж, шаардлагыг хүргүүлэх, үндэсний хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичгийн зохицуулалтад судалгаа шинжилгээ хийх замаар ялгаварлан гадуурхсан үйлдэл, эс үйлдэхүйд хариуцлага хүлээлгэх, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн мэдээлэл, боловсрол, үйлчилгээг хүртээмжтэй болгох арга хэмжээ авч ажиллахыг тус Хүний эрхийн бага хурлаас зөвлөмжилсөн байна.

АФГАНИСТАН УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН БИЕ ДААСАН КОМИСС ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТАД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХАД ДЭМЖЛЭГ ҮЗҮҮЛСЭН ЖИШЭЭ

Афганистан Улсад эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл их байгаа нь нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэхэд саад бэрхшээл болж байгаа гэж тус улсын Хүний эрхийн бие даасан комисс үзээд Засгийн газартайгаа хамтран Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай шинэ хуулийг батлуулсан байна. Тус хуулийн дагуу тухайн улсын Ерөнхий прокурорын газраас эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн асуудал хариуцсан шинэ хэлтэс байгуулагдан, хэд хэдэн орон нутагт үйл ажиллагаа явуулж, эхэлсэн байна.

АЖЛЫН БАЙРНЫ БОДЛОГЫГ ҮНЭЛЭХ БОЛОН БАЙГУУЛЛАГАА НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХИЙН МЭДРЭМЖТЭЙ БОЛГОХ НЬ

ХЭҮБ-ууд нь нөхөн үржихүйн эрхийг хангах олон төрлийн үйл ажиллагаа явуулах боломжтой байдаг бөгөөд ингэхдээ доор дурдсан урьдач нөхцөлийг харгалзан үзэх нь зүйтэй юм. Үүнд:

1. Юуны өмнө ХЭҮБ нь чиг үүргийн хүрээгээ тодорхойлох нь чухал байдаг. Ихэнх ХЭҮБ-ууд нь бүх хүний эрхийг багтаасан чиг үүрэгт нөхөн үржихүйн эрхийг мөн багтаан хэрэгжүүлдэг байна. Олон улс, бүс нутгийн хэмжээнд мөрдөх хүний эрхийн үндсэн баримт бичигт нөхөн үржихүйн эрхийг хамгаалах заалтад үндэслэн нөхөн үржихүйн эрхийг хамгаалах чиг үүргийг ерөнхийд нь багтаасан гэж үзэж болно. Зарим ХЭҮБ-ууд нь зөвхөн үндэсний хууль тогтоомжид заасан эрхийг хамгаалах чиг үүрэгтэй байх нь бий. Гэвч үндэсний хууль тогтоомжид нөхөн үржихүйн эрхийг хамгаалахаар шууд заасан заалт байхгүй байсан ч олон улсын баримт бичигт заасан зохицуулалтыг үндэсний хууль тогтоомжид ижил агуулгаар ишлэн эсвэл шууд хуулбарлан² тусгасан байхад энэ эрхийг хамгаалах чиг үүрэг үүссэн гэж үзэх бүрэн боломжтой юм. Үндэсний хууль тогтоомжид ХЭҮБ-ын иргэний болон улс төрийн эрх зэрэг зарим эрхийг хамгаалах чиг үүргийг нь хязгаарласан байдлаар мандатыг нь тогтоосон байвал тухайн ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийн үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгийг хамарсан байдлаар үйл ажиллагаа явуулах боломжтой болохыг анхаарах нь зүйтэй.
2. Дараагийн харгалзан үзэх нэг урьдач нөхцөл бол мэдлэгтэй байгаа эсэхийг тодорхойлох явдал юм. Нөхөн үржихүйн эрхийн тухай мэдлэгийг ХЭҮБ-ын өөрөө эзэмшсэн байх нь хамгийн чухал учраас ХЭҮБ нь Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр, ХЭДКГ, НҮБХАС, ДЭМБ зэрэг байгууллагаас гаргасан холбогдох хэвлэмэл бүтээлийг олж авч, улмаар үүнд зааж тодорхойлсон нөхөн үржихүйн эрхийн мэдлэг, боловсролыг ажилтан, албан хаагчиддаа зааж сургах зайлшгүй шаардлагатай. Тухайн ХЭҮБ-ын ажилтан, албан хаагчид нь хүний үндсэн эрхийг ойлгож мэддэг байх шаардлагатай байдгийн нэгэн адилаар нөхөн үржихүйн эрхийн тухай үндсэн мэдлэгийг тэд ойлгож мэдсэн, ажиллах явцдаа энэ эрхтэй холбогдох асуудлыг ялган таних ур чадварыг бүгд эзэмшсэн байх нь чухал юм. Ийнхүү өргөн хүрээтэй мэдлэгийг ажилтан, албан хаагчиддаа эзэмшүүлэхийн тулд нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг хэрхэн үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэх талаар дотоодын чадавхжуулах сургалтыг зохион байгуулах хэрэгтэй.

² Хууль тогтоомжид олон улсын гэрээ, хэлэлцээрийн зохицуулалтыг ишлэн дурдаж эсвэл шууд үгчлэн хуулбарлан тусгах боломжтой юм.

Хамтын ажиллагаатай байгууллагуудаас туслалцаа дэмжлэг авах боломжтой гэдгийг анхаарах нь зүйтэй. Тухайлбал Мальдив Улсын ХЭҮБ нь тус улс дахь НҮБХАС-гаас техникийн тусламж авч сургалт зохион байгуулсан бол Бангладеш, Балба зэрэг улсын ХЭҮБ-ууд нь мөн л НҮБХАС болон ТББ-уудын туслалцаанд түшиглэн энэ чиглэлийн сургалтыг зохион байгуулсан байна. Үүний зэрэгцээ НҮБХАС, эмэгтэйчүүдийн асуудал хариуцсан төрийн байгууллага, эмэгтэйчүүдийн аливаа хэлбэрийн нэгдэл, эмч, эрүүл мэндийн ажилтнууд болон боловсролын зарим байгууллагууд нь шаардлагатай мэдээллийг олж авах, боловсруулахад дэмжлэг үзүүлэх боломжтой байдгийг анхаарах нь зүйтэй юм.³ Мэдлэг олгосны дараа практик үйл ажиллагаа явуулж мэдлэгийг баталгаажуулах нь чухал билээ. Ажилтан, албан хаагчид нь шаардлагатай мэдээллийг авч мэдлэгтэй болсноор ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг эхлүүлэх бодит боломжтой болох бөгөөд ажилтан, албан хаагчид нь мэдлэг ойлголтоо бататгахын зэрэгцээ улам чадавхжих нь дамжиггүй.

3. Нөхөн үржихүйн эрхийг хүний зарим эрхийн нийлбэр цогц шинжтэй эрх гэж үзэх бөгөөд энэхүү эрх нь хүний эрхийн хэд хэдэн үндсэн баримт бичигт тусгалаа олсон боловч зарим тохиолдолд агуулга нь төдийлөн тодорхойгүй байх талтай. Тиймээс байр суурийн баримт бичиг, эсвэл бодлогын баримт бичиг боловсруулан батлах хэлбэрээр тухайн ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийг хэрхэн ойлгох, практикт энэ эрхийн хэрэгжилтийг хэрхэн хангах зэрэг асуудлыг тодорхойлон төлөвлөх үндэслэлийг бий болгох нь зүйтэй юм. Энэхүү бодлогодоо үндэслэн ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар нэн тэргүүнд авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай зорилтыг холбогдох дэд үйл ажиллагааг хамт багтаасан төлөвлөгөөг баталж болно.
4. Үүний дараа анхаарах шаардлагатай өөр нэгэн урьдач нөхцөл нь зохион байгуулалтад энэхүү эрхийн хэрэгжилтийг хангах чиг үүргийг хэрхэн тусган нэгтгэх вэ? гэдэг асуудал юм. Тухайлбал Венесуэл Улсын ХЭҮБ нь өөрийн байгууллагын бүтцэд нөхөн үржихүйн эрхийг хариуцсан нэгжийг шинээр бий болгох эсвэл энэ эрхийн тодорхой бүрэлдэхүүн хэсгийг нь өөр өөр хэлтэст хариуцуулахын аль нь оновчтой байхыг тодорхойлсон байна. Ингэхдээ эмэгтэйчүүдийн эрх, хүүхдийн эрх, эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрх хариуцсан нэгжид холбогдох бүрэлдэхүүн хэсгийг хуваарилах зэргээр шийдвэрлэсэн байна. Харин цогц шинжтэй энэ эрхийг эмэгтэйчүүдийн эрх хариуцсан тодорхой нэг нэгжид хариуцуулбал эрэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрх зэргийг тухайн нэгж хамаарахгүй байснаар зарим асуудлыг орхигдуулах магадлалтай гэдэгт анхаарах шаардлагатай. Зарим улс орны ХЭҮБ-ын бүтэц зохион байгуулалт нь хүний үндсэн эрхэд хуваагдахаас илүү Парисын зарчмуудад зааснаар гомдол, мэдээлэл, хяналт шалгалт, боловсрол зэргээр ангилагдсан байдаг түл ийм төрлийн ХЭҮБ-ууд нь нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг бүх хэлтэс, нэгждээ хариуцуулах нь зүйтэй юм. Түүнчлэн Уганда Улсын ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийг Гомдол, хяналт шалгалтын хэлтэс зэрэг хэд хэдэн үндсэн нэгжид хариуцуулснаас гадна Эрүүл мэндийн асуудал хариуцсан нэгж, Эмзэг бүлгийн асуудал хариуцсан нэгж зэрэг зарим нэгждээ холбогдох хэсгийг нь хариуцуулах байдлаар зохион байгуулалтын холимог тогтолцоог бий болгосон жишээ байна. Зарим улс орны ХЭҮБ-ууд нь нөхөн үржихүйн эрхийг тусгайлан хариуцсан нэгжийг ажиллуулж байгаа бол зарим

³ Ийнхүү хамтран ажиллахыг Куала Лумпур хотноо 2011 оны 6 дугаар сарын 20-21-ний өдрүүдэд зохион байгуулсан Ази Номхон Далайн ХЭҮБ-уудын Чуулганы үр дүнгийн баримт бичигт зөвлөмж болгосон байна.

нь чиг үүргийн давхардал үүсгэхгүйн тулд энэ эрхийн хэрэгжилтийг хариуцсан тодорхой байгууллагуудтай хамтран ажиллах арга замыг сонгосон тохиолдол байдаг ажээ. Нөгөө талаас нь авч үзвэл төрийн байгууллагууд ямар бүтэц зохион байгуулалтаар дамжуулан нөхөн үржихүйн эрхийг хангах чиг үүргээ хэрэгжүүлж байгаа нь тухайн ХЭҮБ-ын үйл ажиллагаанд шууд нөлөөлнө. Тиймээс төрийн эдгээр байгууллагын үйл ажиллагаатай нягт уялдаатай үйл ажиллагаа явуулах нь хамгийн үр дүнтэй арга барил байж болохыг ХЭҮБ анхаарах нь зүйтэй юм. Дээр дурдсан бүтэц зохион байгуулалтын аль ч хэлбэрээр ажиллаж байгаагаас үл хамааран тухайн ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийг хангах чиг үүрэгтэй бүх байгууллагын үйл ажиллагаанд мониторинг хийдэг байх ёстой.

5. ХЭҮБ-ууд нөхөн үржихүйн эрхийг хангах явцдаа анхаарч, хэрэгжүүлэх боломжгүй нийтлэг зарим асуудал байдаг. Тухайлбал амаржихтай холбоотой үйлчилгээнд хамрагдах боломжгүй байгаа асуудлыг зөвхөн эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхтэй холбон үзэх, эрт гэрлүүлэхийг хориглохтой холбоотой үйл ажиллагаа явуулахдаа үүнийг зөвхөн эмэгтэйчүүд эсвэл хүүхдийн эрхийн асуудал гэж харах асуудал нийтлэг байдаг байна. Иймд ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийг хангах асуудлаар өмнө хийсэн ажлаа эргэн нягталж, дүгнэлт гаргаж байх нь зүйтэй юм. Ийнхүү эргэн нягтлах явцдаа тухайн ХЭҮБ нь цаашид энэ чиглэлийн үйл ажиллагаагаа хэрхэн сайжруулах, бусад үйл ажиллагаандаа нөхөн үржихүйн эрхийн өнцгийг хэрхэн нэмж болох боломжоо олж харах нь давхар ач холбогдолтой юм.
6. ХЭҮБ нь өөрийн үйл ажиллагаанд хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөнөөс гадна ийм төлөвлөгөө батлахгүйгээр хамтын ажиллагаатай байгууллагуудтайгаа нэгдэн нийлэх хэлбэрээр хамтарсан төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлэх боломжтой байдаг. Тухайлбал эмэгтэйчүүдийн асуудал хариуцсан зэрэг төрийн тодорхой байгууллагууд түүнчлэн яамд болон яамны газар, хэлтэс, мэргэжлийн холбоод, нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтийг хангах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг иргэний нийгмийн байгууллагуудтай хамтран төлөвлөгөө гарган хэрэгжүүлж болно.
7. Үүгээр ч зогсохгүй хууль сахиулах, шүүх, эрүүл мэнд, боловсролын асуудал хариуцсан зарим байгууллагын оролцоог төлөвлөгөөндөө нэгтгэн үр дүн, боломжоо нэмэгдүүлэх асуудлыг авч үзэх нь чухал билээ. Зарим улс орны ХЭҮБ-ууд нь тодорхой хугацааг хамарсан стратегийн төлөвлөгөөг баталсан сайн жишээ байна. Ийнхүү стратегийн нэгдсэн төлөвлөгөө баталснаар харилцан уялдаагүй тусдаа үйл ажиллагааг тус тусад нь хэрэгжүүлэх эрсдэлийг хязгаарлаж, улмаар хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагаа нь эцсийн бүлэгтээ нэг эсвэл хэд хэдэн том зорилгын хэрэгжилтэд нөлөөлж байх харилцан уялдааг бий болгодог давуу талтай байна. Нөхөн үржихүйн эрхийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхээр шийдсэн ХЭҮБ нь стратеги төлөвлөгөөндөө нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг тусгайлан тусгаж төлөвлөх ёстой.
8. Түүнчлэн үлгэр жишээ үзүүлэн бусдыг дагуулах нь чухал тул ХЭҮБ нөхөн үржихүйн эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих орчныг бүрдүүлсэн зохицуулалтыг өөрийн дотоодын бодлого, хөтөлбөрт оруулж батлах нь зүйтэй.

Үүний дотор:

- а. ДЭМБ-ын зөвлөмжийн дагуу эмэгтэй ажилтан, албан хаагчиддаа доод тал нь 112 хоног (16 долоо хоног)-ийн хугацаагаар жирэмсний амралтыг цалин хөлстэйгээр авах боломж олгох зохицуулалтыг багтааж үзнэ. Эрх зүйн зохицуулалт ерөнхийдөө хангалтгүй байгаад улс орнууд төдийлөн санаа тавихгүй байгаа нь ажиглагддаг. Хүүхэд төрсний дараа аавууд мөн амралт авах боломжтой байх ёстой. Энэ нь зөвхөн аавуудын эрх ашгийн төлөө бус эцэг, эхийн аль аль нь хариуцлагатай байх нөхцөлийг бүрдүүлж байгаа гэдгийг анхаарах нь зүйтэй. Хүүхдээ хөхөөр хооллодог эхчүүдийн хувьд ДЭМБ-ын зүгээс төрсний дараах 6 сарын хугацаанд хүүхдийг хөхөөр хооллох талаар зөвлөсний дагуу ажлын цагаа зохицуулах боломжтой байх нь чухал байна. Энэтхэг Улсын ХЭҮБ нь төрсөн ээжүүдэд 6 сарын хугацаатай жирэмсний амралт, аавуудад 15 хоногийн чөлөө олгодог байна.
- б. ХЭҮБ нь эрүүл мэндийн даатгал эсвэл бусад төрлийн эрүүл мэндийн үйлчилгээнд хамруулдаг бол гэр бүл төлөвлөлтийн болон жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаарх үйлчилгээг багтаасан нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүрэн үйлчилгээнд хамруулах нь зүйтэй юм. Уганда, Йордан зэрэг улсын ХЭҮБ-ууд ийм байдлаар ажиллаж байна.
- в. Түүнчлэн ХЭҮБ нь хүний эрхийн зарчмуудын дагуу бэлгийн замын халдвар, ялангуяа ХДХВ/ДОХ-оос урьдчилан сэргийлэх бодлого баримталж эрэгтэй, эмэгтэй бэлгэвчийг сурталчлах зэрэг арга хэмжээ авах хэрэгтэй.
- г. Үүнээс гадна ХЭҮБ нь бэлгийн дарамтын эсрэг бодлого болон нас, хүйс, хөгжлийн бэрхшээл, бэлгийн чиг баримжаа, гэрлэсэн байдал болон нийгмийн бусад байдлаар нь ялгаварлан гадуурхах зэрэг аливаа ялгаварлан гадуурхалтыг хориглох бодлого, зохицуулалтыг баталж хэрэгжүүлэх нь зөв байна.

ХЭҮБ ХУУЛЬ ТОГТООМЖ, ЗАХИРГААНЫ ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ АШИГЛАХ НЬ

ХЭҮБ-ууд нь чиг үүргийнхээ хүрээнд дор дурдсан байдлаар хууль тогтоомж, захиргааны зохицуулалтыг ашиглах боломжтой. Үүнд:

1. ХЭҮБ-ууд нь хууль тогтоомж, захиргааны зохицуулалтыг нягтлан шалгаж дүгнэлт гаргах боломжтой. Ялангуяа нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг зохицуулсан зохицуулалтын талаар дүгнэлт гаргах нь зүйтэй бөгөөд ингэхдээ хүний эрхийн асуудлаар тухайн улс орон нь олон улсын өмнө хүлээсэн үүрэг, Үндсэн хууль зэрэг үндэсний хууль тогтоомжид заасан зохицуулалтыг шалгуур болгон ашиглах нь зөв юм. Нягтлан шалгаж, дүгнэлт гаргахдаа ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой дараах асуудалд тусгайлан анхаарал хандуулах нь зүйтэй. Үүнд:
 - а. Юуны өмнө гэр бүлийн тухай хуулийг анхаарах нь чухал байна. ХЭҮБ нь гэрлэх нас, гэрлэгчдийн тэгш байдал зэргийг нягтлан шалгах нь зүйтэй бөгөөд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн гэрлэх насыг ижил тогтоосон эсэх, эрэгтэй хүн нь эмэгтэй хүнээс дээгүүр байх нийтлэг хандлагыг өөгшүүлсэн зохицуулалт байгаа эсэхийг шалгаж дүгнэх хэрэгтэй.
 - б. Түүнчлэн стандартын чанар хангасан эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг зохицуулсан хууль тогтоомжид зорилгоо тодорхой тусгасан, хэмжигдэхүйц зорилтыг оруулж хамрагдалт,

чанарыг зохицуулсан, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ болон соёлын харилцан уялдааг зөв зохицуулсан эсэх, мөн нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авах эрхтэй холбоотой хүний эрхийн зарчмуудыг тусгаж, хүний хувийн нууцыг нас харгалзахгүйгээр хамгаалсан эсэхийг нягтлан шалгана. Үүнд төрийн гүйцэтгэх чиг үүргийг стандартчилсан байдлаар тусгаж нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний нууцлалыг хангасан эсэх асуудлыг мөн багтааж үзэх нь зүйтэй.⁴

- в. ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-тэй холбоотой үндэсний зохицуулалтын талаар олон асуудал яригдсаар ирсэн билээ. Эдгээр үндэсний эрх зүйн зохицуулалтад БЗХӨ-өөр өвчилсөн тохиолдолд хувийн нууцаа хамгаалуулах, оношлуулах, урьдчилан сэргийлэх зэрэг асуудлыг хүний эрхийг хангасан байдлаар шийдвэрлэсэн эсэхийг судлах нь зүйтэй.
- г. ХЭҮБ-ууд нь эрүүгийн хууль тогтоомжид эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх зэрэг нөхөн үржихүйн эрхийг зөрчсөн хортой зан үйлийг хориглож байгаа эсэхийг мөн нягтлах шаардлагатай. Үүний зэрэгцээ Эрүүгийн хуульд ялгаварлан гадуурхалтыг дэмжсэн эсвэл нөхөн үржихүйн эрхийг хүн бүрт эдлүүлэхийн эсрэг аливаа зохицуулалт байгаа эсэхийг шалгах хэрэгтэй. Ижил хүйсийн хүнтэйгээ бэлгийн харилцаанд орохыг хориглох болон нөхөн үржихүйн тусламж, үйлчилгээг гэрлээгүй хосууд болон өсвөр насны хүнд хүргэх боломжгүй зохицуулалт зэрэг нь хууль тогтоомж, захиргааны буруу зохицуулалтын нийтлэг жишээ юм. Мөн биеэ үнэлэхийг хориглох, гэмт хэрэг гэж үзэх зэргээр зохицуулсан байвал эдгээр нь нөхөн үржихүйн болон бусад эрхээ эдлэхэд нь саад учруулдаг сөрөг үр дагавартай болохыг анхаарах нь зүйтэй.
- д. Тухайн улс оронд хүний эрх, нөхөн үржихүйн эрхийг хангаж чадах эсэх асуудал нь хэр их төсвийг энэ асуудалд зарцуулахтай шууд холбоотой бөгөөд хангалттай хөрөнгө зарцуулж байж, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг хамгаалах боломжтой юм. Ийм учраас ХЭҮБ нь хүний эрхэд суурилсан хандлагаар төсөв боловсруулах, батлах үйл явцыг хэрэгжүүлж байгаа эсэхийг нягтлан шалгах нь зүйтэй. Энэ талаар 4 дүгээр бүлгээс илүү тодорхой үзэж болно.
- е. Хүний эрх зөрчигдсөн тохиолдолд зөрчлийг арилгах, зөрчигдсөн эрхийг нөхөн сэргээх асуудалд мөн анхаарах нь чухал юм.
- ё. Хүний нөхөн үржихүйн эрх зөрчигдсөн тохиолдолд үр нөлөөтэй байдлаар эрхийг нь нөхөн сэргээх хуулийн зохицуулалт байгаа эсэхийг шалган тогтоох хэрэгтэй. Тухайлбал амаржсаны дараа сувилал зэрэгт нөхөн үржихүйн аливаа тусламж, үйлчилгээг авч чадаагүй тохиолдолд өөрт хялбар аргаар гомдол, мэдээлэл гарган асуудлаа шийдвэрлүүлж, эрхээ нөхөн сэргээлгэх, нөхөн төлбөр авах боломжтой эсэхийг судалж болно.
- ж. Зарим улс оронд эрх бүхий байгууллагаас баталж мөрдүүлдэг хууль тогтоомжийн зэрэгцээ зан заншлын хэм хэмжээ нийтлэг мөрдөгддөг тул зан заншлын хэм хэмжээг соёл, уламжлал болон шашны шинжтэй удирдагчид үнэлж, дүгнэн, мөрдүүлэх тохиолдол байдаг. Энэ тохиолдолд зан заншлын хэм хэмжээ нь хууль тогтоомжоос илүү чухал хэм хэмжээ болж, гэр бүлийн харилцаанд үүний дотор нөхөн үржихүйн харилцаанд

нөлөөлөн үйлчилдэг. Иймээс ХЭҮБ нь хууль тогтоомжоос гадна зан заншлын хэм хэмжээнд үнэлэлт, дүгнэлт өгөх нь зүйтэй бөгөөд заншлын хэм хэмжээний талаар судалгаа, баримт цөөн байдгийг анхаарах шаардлагатай. Соёл, уламжлалын нөлөөллийг ийнхүү авч үзэхдээ зан заншлын шинжтэй хэм хэмжээ нь нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн хүний эрхийн зарчим, үзэл баримтлалыг зөрчихгүй байх, хортой зан үйлийг дэмжихгүй, түүнчлэн хууль тогтоох байгууллагаас баталсан хууль тогтоомжтой нийцсэн байх талаас нь дүгнэх нь зөв юм.

- 3. Эдгээрээс гадна ХЭҮБ нь хууль тогтоомж, захиргааны зохицуулалт, бодлогыг боловсруулан батлах үйл явцад үнэлэлт, дүгнэлт өгөх хэрэгтэй. ХЭҮБ болон парламентын хоорондын харилцаа, хамтын ажиллагааны тухай Бельградын зарчмын дагуу ХЭҮБ-ууд нь парламентаас шинээр батлах хуулиудын агуулга, хэрэгжих байдалд хүний эрхийн зарчим, хэм хэмжээг зөв тусгасан эсэхийг магадлан зөвлөлдөх ёстой. Үүнээс гадна парламент нь хууль тогтоомж боловсруулах үйл ажиллагаандаа ХЭҮБ-уудын оролцоог хангах шаардлагатай.⁵ Хүний эрхэд суурилсан хандлагын дагуу хууль тогтоомжийг боловсруулж батлах үйл явцад зохицуулалтын улмаас эрх ашиг нь хөндөгдөж болох ялангуяа нийгмийн эмзэг, тусламж дэмжлэг хэрэгтэй болон нийгмээс тусгаарлагдсан бүлгүүдийн төлөөлөгчдийн оролцоог хангаж, саналыг нь тусгах хэрэгтэй.

ХЭҮБ нь парламент болон Засгийн газрын санал авсан аливаа эрх зүйн зохицуулалтын зөвхөн асуудалтай хэсгийн талаар бус цаашид оруулах шаардлагатай нэмэлт, өөрчлөлтийн талаарх саналыг хүргүүлнэ.

- 2. Аливаа хууль тогтоомжийн төслийг хянаж үзэхээс гадна ХЭҮБ нь хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хуулийн зохицуулалтыг нягтлан шалгаж үндэсний болон олон улсын хүний эрхийн баримт бичигт заасан хүний эрхийг хангах зохицуулалттай уялдуулах ажлыг гүйцэтгэнэ. Онолын хувьд ХЭҮБ-аас хянаж дүгнэлт гаргаагүй ямар ч хууль тогтоомжийг парламентаас батлахгүй тогтолцоо байх нь зүйтэй бөгөөд ийм тогтолцоо байхгүй тохиолдолд ХЭҮБ нь аливаа хууль тогтоомжийн төслийг парламентад өргөн барихаас өмнө эсвэл ядаж ийнхүү өргөн барих үед тухайн ХЭҮБ-д төслийг хүргүүлж байхыг Засгийн газраас хүсэж шийдвэрлүүлэх шаардлагатай. Түүнчлэн парламентын гишүүн хууль тогтоомжийг санаачлан боловсруулсан бол тухайн төслийн талаар ХЭҮБ-д мэдэгдэж байх, төслийг батлах эсэхийг парламентаар хэлэлцэхээс өмнө ХЭҮБ-аас санал авах, шаардлагатай зохицуулах асуудлаар парламенттай тохиролцох нь зүйтэй юм.

⁴ Энэ асуудлыг Куала Лумпур хотноо 2011 онд зохион байгуулсан НҮБХАС, Ази Номхон Далайн ХЭҮБ-уудын Чуулганы үр дүнгийн баримт бичгийн 6 дугаар хуудаст тусгасан.

⁵ Бельградын зарчмууд болон НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейд хүргүүлсэн тайлан (А/ HRC/20/9)-гийн 17 дугаар хавсралтын 27, 28 дугаар зарчмуудыг үзнэ үү.

МАЛАЙЗ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН КОМИСС ХУУЛЬ ТОГТООМЖ БОЛОВСРУУЛАН БАТЛАХАД НӨЛӨӨЛСӨН НЬ

Малайз Улсын Хүний эрхийн комисс нь нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үндэсний бодлого боловсруулан батлах хэлэлцүүлэгт оролцсон бөгөөд тус Комиссын зарим зөвлөмжийг бодлогод тусгаагүй боловч ийнхүү оролцсоноор нөхөн үржихүйн болон хүний эрхийн асуудлын уялдаа холбоог бэхжүүлэхэд чухал хувь нэмэр оруулжээ. Тус Комиссын санаачилсан гэрлээгүй болон өсвөр насны эхчүүд үр хөндүүлэх, хүүхдийг үл хайхрах зэрэг нөхөн үржихүйн зарим асуудлыг хүн амын бодлогод тусгасан байна. Малайз Улсын Хүний эрхийн комисс нь эдгээр асуудлыг хүний эрхийг хангасан байдлаар хэрхэн үр дүнтэй шийдвэрлэх тухай зөвлөмжийг Засгийн газартаа хүргүүлж, үр нөлөөг сайжруулах арга хэмжээ авчээ.

ХЭҮБ нь хууль тогтоомж, захиргааны зохицуулалтыг нягтлан шалгах үйл ажиллагааны төлөвлөгөөндөө нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг тодорхой хугацааны давтамжтай тогтмол хянаж байхаар тусгах нь зүйтэй юм. Түүнчлэн нөхөн үржихүйн эрхийн зохицуулалтын заавал шалгах асуудлыг шалгах хуудас хэлбэрт оруулах эсвэл нягтлан шалгах тогтолцооны хэлбэрт оруулах байдлаар нягтлан шалгах ажиллагааг хэрэгжүүлж болно.

УГАНДА УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН КОМИСС ИЖИЛ ХҮЙСТНИЙ ЭСРЭГ ХУУЛИЙГ ХҮЧИНГҮЙ БОЛГУУЛСАН НЬ

Уганда Улсын парламентаар Ижил хүйстний эсрэг хуулийг хэлэлцсэн нь тухайн үедээ хамгийн их маргаан дагуулсан асуудал болж байв. Тус хуулийг парламентын нэгэн гишүүн санаачлан 2009 оны 10 дугаар сарын 14-ний өдөр хэлэлцүүлэн батлуулахаар өргөн барьсан бөгөөд ижил хүйсийн зарим зан үйлд оногдуулах ял шийтгэлийг чангатгаж зарим тохиолдолд насан туршид нь хорих ял оногдуулахаар тусгасан байв.

Түүнчлэн ижил хүйстний зан үйлийн тухай хэвлэн нийтлэх, ижил хүйстний үйл ажиллагааг мэдээлэхгүй байх зэргээр ижил хүйстнийг дэмжсэн үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцох зохицуулалтыг тус хуулийн төсөлд оруулсан.

Тухайн хуулийн төслийн талаар мэдээлж эхэлмэгц ялангуяа олон улсын зүгээс эсэргүүцэж эхэлсэн бол нөгөө талаар тус улсын шашны тэргүүн зэргийг хамарснаар уламжлал, шашин шүтлэг, ёс зүйн үүднээс энэхүү хуулийн төслийг иргэд, олон нийт дэмжих нь нэмэгдсэн байна.

Харин Уганда Улсын Хүний эрхийн комисс нь парламентаар хэлэлцэх хууль тогтоомжийн төслийг хүний эрхийн стандартад нийцүүлэн магадлан үнэлэх чиг үүргийнхээ хүрээнд тус хуулийн төслийг улсынхаа Үндсэн хуулийн зохицуулалт, НҮБ-ын хүний эрхийн байгууллагуудын гаргасан жишиг, хүний эрхийн гэрээ, конвенцтой харьцуулан нарийвчилсан дүн шинжилгээ хийж, Ижил хүйстний эсрэг хууль нь олон улсын хүний эрхийн стандарт, тэдгээр заасан хувийн нууцаа хамгаалуулах, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид бөгөөд тэгш эрхтэй байх, үг хэлэх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, эвлэлдэн нэгдэх зэрэг эрхийг хамгаалах зохицуулалтыг зөрчиж байна гэсэн хууль зүйн хүчтэй дүгнэлт гаргаж, 2009 оны 12 дугаар тайландаа энэхүү дүгнэлтээ танилцуулсан юм.

Уганда Улсын Хүний эрхийн комисс, үндэсний болон олон улсын байгууллагуудын зүгээс нөлөөллийн ажил хийж байсан боловч тэдгээрийг үл харгалзан Уганда Улсын Ерөнхийлөгч өмнөх хуулийг бага зэрэг өөрчилсөн төдий

байдлаар ЛГБТИК хүмүүсийн эрх, аюулгүй байдал, ашиг сонирхлын эсрэг ноцтой ухралт хийсэн шинжтэй хуулийн төслийг 2014 оны 2 дугаар сараас эхлэн дагаж мөрдөхөөр баталжээ.

3. Ерөнхийдөө ХЭҮБ нь шинээр батлагдах захиргааны зохицуулалт болон бодлогын шинжтэй томоохон баримт бичгийн төслийг нягтлан хянаж, дүгнэж байх ёстой байдаг. ХЭҮБ нь шинээр батлагдах хууль тогтоомжийн төслийг хянаж үзэх үйл явцыг практикт хэрэгжүүлэх боломж тийм ч хязгаарлагдмал биш боловч зарим төрлийн журам, бодлогын баримт бичгийг батлах үйл явц нь хууль тогтоомж боловсруулахад мөрдөх үйл явцтай харьцуулахад илэрхий албан бус байдалтай байдаг тул ийнхүү журам, бодлогыг боловсруулж батлах үйл явцад ХЭҮБ тогтмол хяналт тавьж оролцох боломжоор хязгаарлагдмал байдаг сул талтай.

Үүний зэрэгцээ салбар бүрт олон тооны захиргааны зохицуулалт батлагдсан байдаг бөгөөд батлагдахаар хэлэлцэгдэж байгаа нь цөөнгүй тул хүний эрхийг хангахтай хамааралтай болон хамааралгүй бүх зохицуулалтыг нэг бүрчлэн нягтлан шалгах нь ХЭҮБ-д амар байхгүй нь ойлгомжтой юм.

Иймд ХЭҮБ нь хүний эрхийн асуудлаар гаргаж байгаа аливаа зохицуулалтыг бэлтгэн боловсруулдаг захиргааны байгууллагуудтай нягт хамтран ажиллах байдлаар тэднээс холбогдох дүрэм, журмыг тухай бүр авч байх нь зүйтэй байна.

Нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар эрүүл мэнд, жендэр, эмэгтэйчүүд, хүүхэд болон өсвөр насны хүний асуудал хариуцсан болон хууль сахиулах байгууллагуудтай хамтран ажиллах нь чухал юм.

Зарим улс оронд иргэний нийгмийн хүчирхэг тогтолцоотой болсон, тэдгээр нь хууль тогтоомж, захиргааны зохицуулалтад мониторинг хийж эхэлсэн байдаг. Энэ мэтчилэн бусад байдлаар иргэний нийгмийн байгууллагуудтай нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар харилцаа холбоо тогтоож, үндэсний хэмжээнд хууль тогтоомжид мониторинг хийх асуудлаар хамтран ажиллах боломжтой билээ.

ҮНДЭСНИЙ ХЭМЖЭЭНД МОНИТОРИНГ ХИЙЖ, ҮР ДҮНГ ТАЙЛАГНАХ НЬ

УГАНДА УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН КОМИССООС НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ БОЛОН НАСАНД ХҮРЭЭГҮЙ ХҮНИЙ ЭРХИЙН АСУУДЛААР МОНИТОРИНГ ХИЙСЭН ЖИШЭЭ

Мониторингийн чиг үүргийн хэрэгжилтийг дээшлүүлэх зорилгоор Уганда Улсын Хүний эрхийн комисс нь эмэгтэйчүүдийн эрх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрх, ХДХВ/ДОХ-той хүний эрхийн асуудлыг тусгайлан хариуцсан Эмзэг бүлгийн хүмүүсийн асуудал хариуцсан нэгжийг байгуулсан байна. Түүнчлэн эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийн хэрэгжилтэд тусгайлан мониторинг хийх чиг үүрэгтэй өөр нэг нэгжийг Мониторинг, хяналт шалгалтын газрын харьяанд байгуулсан нь одоог хүртэл ажиллаж байна. Энэхүү 2 хэлтсийн аль аль нь нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар ажилладаг байна.

Парисын зарчмуудад ХЭҮБ нь тухайн улс дахь хүний эрхийн ерөнхий төлөв байдлын талаар тайлан бэлтгэж төрийн байгууллагууд, парламент болон холбогдох бусад эрх бүхий байгууллагуудад хүргүүлэх, илтгэлдээ тодорхой зарим эрхийн хэрэгжилтийн асуудлыг хөндөн оруулах, хүний эрхийн аливаа зөрчил гарсан бол зөрчлийг арилгах, сөрөг үр дагаврыг багасгах тухай санал боловсруулж илтгэлдээ тусгах чиг үүрэгтэй байхаар заасан байна. ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар мониторинг хийж, ерөнхий илтгэлдээ багтаан эрх бүхий байгууллагуудад хүргэж болно. Тухайлбал Энэтхэг Улсын ХЭҮБ нь Хүний эрхийн төлөв байдлын илтгэлдээ нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг тусгаж парламентдаа хүргүүлсэн байдаг.

Түүнчлэн ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар холбогдох эрх бүхий байгууллагад нөлөөлөх зорилгоор тусгай илтгэл боловсруулан гаргаж илүү тодорхой үр дүнд хүрэх боломжтой юм. Ийнхүү тусгай илтгэл гаргасан бол иргэний нийгмийн байгууллагуудад тараах, хэвлэл мэдээллээр сурталчлах арга хэмжээ авч болно. ХЭҮБ нь мониторинг хийх, тайлагнах чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ зөвхөн төрийн байгууллагуудад экспертийн дүгнэлт хүргүүлэх байдлаар ажиллах нь хангалтгүй бөгөөд төр болон иргэд, олон нийтийн хоорондын харилцан ойлголцлыг хангах зорилгоор иргэдэд тулгарч байгаа бэрхшээлтэй асуудлыг эрсдэл гэж үзэн судалж, холбогдох байгууллагуудад мэдээлэн тайлагнах нь чухал болохыг ойлгох нь зүйтэй юм.

Нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар үр дүнтэй мониторинг хийх, тайлагнах чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ ХЭҮБ нь доорх арга хэмжээг авч ажиллах хэрэгтэй. Үүнд:

1. Хувь хүнээс ирсэн гомдол, мэдээллийг хүлээн авч шийдвэрлэхдээ тухайн асуудал нь зөвхөн тухайн хүнтэй холбоотой гэж үзэхгүйгээр тухайн улс оронд байгаа ерөнхий нөхцөл байдал гэсэн талаас нь харж, илүү ерөнхий хэмжээнд шийдвэрлэх арга замыг олж шийдвэрлэх нь зүйтэй. Хувь хүнээс ирсэн гомдол, мэдээллийн нууцлалыг хангаж системчилсэн байдлаар нэгтгэн үндэсний хэмжээнд хүний эрхийн хэрэгжилтийн нөхцөл байдлыг тодорхойлох мониторингийн чиг үүргийнхээ нэг хэсэг гэж тооцож ажиллах нь зөв юм.
2. Ихэнх ХЭҮБ-ууд нь хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагааны үр дүнгээ ялангуяа гомдол, мэдээлэл, хүсэлтийг хүний эрхийн тодорхой төрлөөр нь ангилж статистик мэдээлэл болгон гаргадаг. Жишээлбэл Непал, Мальдив, Йордан, Энэтхэг, Бангладеш зэрэг улсын ХЭҮБ-ууд нь үйл ажиллагааны статистик

гаргахдаа нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг статистикийн тусгай бүлэг болгон үздэг байна. Хүний нөхөн үржихүйн эрхийг зөрчсөн асуудлыг бүртгэхдээ ХЭҮБ нь эмэгтэйчүүдийн эрх, хүүхдийн эрх, эсвэл эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхэд оруулах зэргээр тодорхой нэг эрхэд хамруулж үзэх тохиолдол нийтлэг бөгөөд нөхөн үржихүйн эрхээс бусад төрлийн эрхийг аль нэг төрлийн эрхэд бүрэн хамруулж үзсэн тохиолдол цөөнгүй байна. Иймээс ХЭҮБ-ууд нь статистик боловсруулах үйл ажиллагаандаа эдгээр эрхийг хэд хэдэн төрлийн статистикт багтааж үзэх журмыг тогтоох нь зүйтэй.

3. Парисын зарчмуудад ХЭҮБ-ууд нь иргэний нийгмийн байгууллагуудтай холбоотой ажиллаж байхаар заасан билээ. Иргэний нийгмийн байгууллагуудын төлөөлөл нь мэдээллийн үндсэн эх сурвалжид тооцогдоно. Ийнхүү иргэний нийгмийн байгууллагуудтай тогтмол харилцаатай ажиллаж чадвал тухайн улсын хүний эрхийн нөхцөл байдлын талаарх мэдээллийг олж авах өргөн боломж нээгдэнэ. Иргэний нийгмийн байгууллагуудтай хамтран ажиллахдаа зөвхөн ТББ-уудаар хязгаарлахгүйгээр (ялангуяа нөхөн үржихүйн эрхийн чиглэлээр ажилладаг) эмэгтэйчүүдийн, хүүхдийн болон орон нутгийн байгууллага, үйлдвэрчний эвлэл, (хуулийн, эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудын, нэгдэл, холбоод зэрэг) мэргэжлийн байгууллага, сүм хийд, зан заншлын шинжтэй бүлгийн удирдагчид, хөгжлийн байгууллага зэрэг бүхий л хэлбэрийн иргэний нийгмийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах нь зүйтэй. Эдгээрийн дотор нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудын холбоо, нийгэмлэг зэрэг иргэний нийгмийн байгууллагуудын төлөөллийн оролцоог хангах нь чухал гэдгийг ойлгож, хүлээн зөвшөөрөх хэрэгтэй. Түүнчлэн ЛГБТИК хүмүүсийн нэгдэл, биеэ үнэлэгчдийн төлөөлөл зэрэг нийгмийн дэмжлэг тусалцаа шаардлагатай бүлэг болон нийгмийн эмзэг бүлгийн оролцоог хангах шаардлагатай болохыг мартаж болохгүй юм. Эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлдэг эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудын нэгдэл, холбоодтой харилцан холбоотой хамтран ажиллах нь мэдээлэл олж авахад маш чухал ач холбогдолтой болохыг энд дахин дурдаж байна. Эдгээрээс гадна ХЭҮБ нь их, дээд сургуулиуд зэрэг академик үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудтай хамтын ажиллагаа тогтоох замаар мониторингийн үйл ажиллагаанд шаардлагатай судалгаа, шинжилгээний үр дүнг боловсруулахад хамтран ажиллахаар хичээл зүтгэл гаргах нь чухал болно. Мэдээлэл авах өөр нэг арга хэрэгсэл нь хэвлэл, мэдээлэл болохыг анхаарах нь зүйтэй. Зөвхөн хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр гарсан мэдээлэлд дангаар нь үндэслэн дүгнэлт гаргах нь төдийлөн тохиромжтой бус боловч сонин, радио, телевиз болон цахим хуудас, сайтаар хүргэж байгаа мэдээллийг системчилсэн байдлаар судлан дүгнэлт гаргах замаар мэдээллийн эх сурвалж болгон ашиглаж болно.
4. Түүнчлэн шаардлагатай орон нутагт очиж ажиллах байдлаар мониторинг хийх нь зөв юм. Ялангуяа хот суурин газар болон алслагдмал бүс нутагт нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээнд хамрагдах боломж, хүртээмж мэдэгдэхүйц хэмжээнд өөр өөр байдаг тул төв суурин төвлөрсөн газруудаас гадна алслагдмал бүс нутагт очиж ажиллах нь зүйтэй байна. Иргэний нийгмийн байгууллагуудаас ирүүлсэн, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлсэн мэдээлэлд үндэслэн аль орон нутагт очиж ажиллахаа шийдвэрлэх нь илүү үр дүнтэй байж болно. Гэр бүл төлөвлөлтийн үйлчилгээ, жирэмсний хяналт, амаржих болон амаржсаны дараах асрамж, халамжийн үйлчилгээ үзүүлдэг эмнэлэг, эрүүл мэндийн байгууллагад очихдоо шаардлагатай

эм, тариа, орчин үеийн жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн зохих нөөцтэй байгаа эсэх, эдгээрийг худалдан авах нийлүүлэлтийн суваг байгаа эсэхийг шалгаж үзэх нь ач холбогдолтой байдаг. Түүнчлэн сургуулиудад очиж багштай ярилцлага хийх, залууст чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулдаг газарт очиж хүүхэд, залуустай уулзаж ярилцах зэргээр бэлгийн боловсролын талаар тодруулж болно. Эдгээрээс гадна орон зайны хувьд алслагдмал бүс нутаг амьдарч байгаа зэргээс шалтгаалан эрүүл мэндийн үйлчилгээнд албан ёсоор хамрагдах боломжгүй байх үндэслэлтэй тул эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах боломжгүй, нийгмээс зарим байдлаар ялгаварлан гадуурхагдсан бүлэгтэй уулзаж, ярилцах боломжийг эрж хайж, ажиллах нь чухал юм.

5. Үүний зэрэгцээ тухайн орон нутагт нөхөн үржихүйн эрхийг хангах зорилгоор төрөөс хэрэгжүүлж байгаа бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд мониторинг хийж ерөнхий нөхцөл байдлыг тодруулах нь нөхөн үржихүйн эрхийг хангаж байгаа эсэхийг хянах чухал арга хэмжээ болно. Дээр дурдсанчлан зан заншлын хэм хэмжээ, тэдгээрийн дагуу хэрэгжүүлж байгаа зан үйл нь нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтэд хүчтэй нөлөөлөх тул эдгээр нөхцөл байдалд мониторинг хийх арга хэмжээг авах нь зүйтэй юм.
6. Хууль тогтоомж нь бүгдэд тэгш үйлчилдэг мэт харагдаж болох хэдий ч эмэгтэйчүүд, өсвөр насныхны нөхөн үржихүйн эрх зөрчигдөж байх эрсдэлт нөхцөл нийтлэг байдаг тул ядуу, алслагдмал бүс нутагт амьдарч буй иргэд, ЛГБТИК хүмүүс зэрэг эмзэг бүлэг нөхөн үржихүйн тусламж, үйлчилгээнээс орхигдсон, ялгаварлан гадуурхагдсан байж болохыг анхаарах шаардлагатай юм. Иймд аливаа төрлийн ялгаварлан гадуурхалт байгаа эсэхийг тогтоох нь мониторингийн маш чухал зорилго байх ёстой.

ӨМНӨД АФРИК УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН КОМИСС ЭДИЙН ЗАСАГ, НИЙГМИЙН ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТЭД МОНИТОРИНГ ХИЙСЭН НЬ

Үндсэн хуульд заасан үүргийнхээ хүрээнд Өмнөд Африк Улсын Хүний эрхийн комисс нь эдийн засаг, нийгмийн эрхийн хэрэгжилтэд жил бүр мониторинг хийдэг байна.

Тус улсын Хүний эрхийн комисс нь энэхүү тайландаа эх, нярайн эндэгдэл жилээс жилд өсөж байгааг судлан тогтоож, Эрүүл мэндийн яаманд энэ асуудлыг судлан шийдвэрлэх талаар хэд хэдэн удаа хандсан байна.

НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТЭД МОНИТОРИНГ
ХИЙХ НЬ ТӨР ҮҮРГЭЭ ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БАЙГАА ЭСЭХИЙГ
ХЯНАХ АРГА ХЭРЭГСЭЛ МӨН⁶

ХЭҮБ-ууд нь тухайн улсын төр олон улсын хүний эрхийн гэрээ, хэлэлцээрээр хүлээсэн нөхөн үржихүйн эрхийг хангах үүргээ хэрэгжүүлж байгаа эсэхийг мониторинг хийх хэлбэрээр хянах боломжтой. Доорх хүснэгтэд НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороодын энэ асуудлаар мониторинг хийхэд зориулж боловсруулсан мониторингийн судалгааны хэрэглэгдэхүүнд багтсан асуудлыг дараах байдлаар ангилан харууллаа. Үүнд:

- 1. Тодорхой эрх болон эрхэд хамаарах асуудал;
- 2. Тухайн улсын хүлээсэн үүрэгт багтах асуудал;
- 3. Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт;

Тодорхой эрх болон тухайн эрхэд хамаарах асуудал	Тухайн улсын хүлээх үүрэгт багтах асуудал	Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт
Ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрх	- Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн мэдээлэл, үйлчилгээ нь аливаа ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байдлаар бүгдэд хүртээмжтэй байхаар хууль тогтоомжоор зохицуулж хэрэгжилтийг хангана. - Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндээ хамгаалах боломжийг бүх хүнд тэгш хүртээмжтэй олгож, аливаа ялгаварлан гадуурхалтыг устгах арга хэмжээг төрөөс авч хэрэгжүүлнэ.	- Төрөөс бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндээ хамгаалах боломжийг ямар хэмжээнд олгож, аливаа ялгаварлан гадуурхалтыг устгах ямар арга хэмжээг бодлогын түвшинд авч хэрэгжүүлсэн бэ? - Зөвхөн эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээнд тохирсон жирэмслэлт, жирэмсний хүндрэл зэрэгтэй холбоотой нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн чанартай үйлчилгээг зохимжтой байдлаар хүргэх асуудлыг хуулиар хэрхэн зохицуулж, ийм үйлчилгээг төрөөс хэрхэн хүргэж, энэ төрлийн үйлчилгээнд хэрхэн хамруулж чадаж байна вэ? - Эцэг эх, эхнэр, нөхөр, шүүх зэрэг гуравдагч этгээдийн зөвшөөрөлгүйгээр бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн мэдээлэл, үйлчилгээг авах боломжтой байх асуудлыг төрөөс хэрхэн зохицуулж, хууль тогтоомж болон бодлогын баримт бичигт аливаа зөвшөөрлийг авахгүй байхаар хэрхэн тусгасан байна вэ? - Ижил хүйсийн бэлгийн харилцаа, гэрлэлтээс гадуурх харилцаа зэрэг зөвшилцлийн шинжтэй бэлгийн харилцааны асуудлыг гэмт хэрэгт тооцохгүй байх ямар арга хэмжээг төрөөс авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Жирэмсэн эсэхийг нь заавал шалгах, тодорхой үндэстэн, ястан, үндэстний цөөнхөд хамаарах бүлгийн төлөөлөл болсон эсвэл ХДХВ/ДОХ-той болон хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдэд үр тогтоохгүй байх мэс засал хийх зэрэг төр, хувийн хэвшлийн байгууллагад байгаа ялгаварлан гадуурхсан шинжтэй бодлого, зан үйлийг устгах, эдгээрээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр төрөөс ямар арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлж байна вэ?

⁶ Энэ хэсгийг бүхэлд нь НҮБХАС-гаас 2012 онд гаргасан “Нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтэд мониторинг хийх нь төр үүргээ хэрэгжүүлж байгаа эсэхийг хянах арга хэрэгсэл мөн” бүтээлд үндэслэн боловсруулсан болно.

Тодорхой эрх болон тухайн эрхэд хамаарах асуудал	Тухайн улсын хүлээх үүрэгт багтах асуудал	Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт
		- Нөхөн үржихүйн тусламж, үйлчилгээнд хамрагдахдаа эдийн засгийн бэрхшээлтэй учрах боломжтой орлого багатай эмэгтэйчүүдийг үнэгүй эсвэл бусад бүтээгдэхүүн үйлчилгээний үнэд багтаан хүргэх бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээр хангах ямар бодлого, үйл ажиллагааг явуулж байна вэ? - Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бодлого, төлөвлөгөө, төсөл хөтөлбөрийг боловсруулах, тэдгээрийг хэрэгжүүлэхэд эмэгтэйчүүдийн оролцоог хангах, ийм төрлийн бодлого, төлөвлөгөө, төсөл хөтөлбөрт мониторинг хийж хэрэгжилтийг нь хянахад тэднийг оролцуулах зэргээр жендэрийн тэгш байдлыг хангах бодлогыг хэрхэн хэрэгжүүлж байна вэ? - Ялгаварлан гадуурхалтад өртөж бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн мэдээлэл, үйлчилгээ, шаардлагатай арга, хэрэгслийг авч, хэрэглэж чадаагүй хүнд асуудлаа шийдвэрлүүлэх боломжийг хангасан үр дүнтэй механизмыг байгуулж чадсан эсэх?
Жирэмслэлтээс хамгаалах тухай мэдээлэл, үйлчилгээгээр хангагдах эрх	- Хүн бүрийг жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаар шинжлэх ухааны шалгуураар батлагдсан, аливаа эргэлзээ үл төрүүлэхүйц, цогц мэдээллээр хангах арга хэмжээг төрөөс авч хэрэгжүүлнэ. - Жирэмслэлтээс хамгаалах чанартай, бүрэн цогц арга, хэрэгслийг зохимжтой байдлаар, хангалттай хэмжээгээр хүн бүрт хүргэх арга хэмжээг төрөөс авч хэрэгжүүлнэ.	- Жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн тухай мэдээлэл, ийм арга, хэрэгслээр хангах үйлчилгээг үндэсний хэмжээний ямар стратеги эсвэл төлөвлөгөөнд багтаан төрөөс ямар хэмжээнд хэрэгжүүлж байна вэ? - Улсын болон орон нутгийн төсөвт хангалттай хэмжээгээр зардал хуваарилж, эдгээр стратеги, төлөвлөгөөндөө хүний нөөц болон захиргааны шаардагдах нөөцийг хангалттай тусгаж чадсан уу?

Хүний эрх болон тухайн эрхэд хамаарах асуудал	Тухайн улсын хүлээх үүрэгт багтах асуудал	Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт
	- Жирэмслэлтээс хамгаалах өөрт тохирсон арга, хэрэгслийг үнэн зөв мэдээлэлд үндэслэн сонгож сайн дураар ашиглах боломжийг хууль тогтоомжид тусган хэрэгжилтийг хангана. - Жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийг ашиглахын ач холбогдлыг нийтэд таниулахад чиглэсэн бүх нийтийн боловсрол олгох компани т ажил болон хөтөлбөрийг төрөөс боловсруулан хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр болон бусад хэлбэрээр хүргэнэ. - Орчин үеийн жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн тухай мэдээлэл авах, тэдгээрийг ашиглах хэрэгцээ шаардлагаа хангаж чадахгүй байгаа иргэд, тэдэнд учирч байгаа саад бэрхшээлийн тухай мэдээллийг цуглуулж, дүн шинжилгээ хийж, үр дүнг нь нийтэд мэдээлж байх үүргийг төр хүлээнэ.	- Жирэмслэлтээс хамгаалах чанартай, бүрэн цогц арга, хэрэгслийг зохимжтой байдлаар, хангалттай хэмжээгээр хүн бүрт хүргэх арга хэмжээг төрөөс хэр хэмжээнд хэрхэн авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Эцэг эх, эхнэр, нөхөр, шүүх зэрэг гуравдагч этгээдийн зөвшөөрөлгүйгээр жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн тухай мэдээлэл авах, эдгээрийг ашиглах боломжтой байх асуудлыг төрөөс хэрхэн зохицуулж, хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичигт аливаа зөвшөөрлийг авахгүй байхаар хэрхэн тусгасан байна вэ? - Үр тогтоохгүй байх албадлагын арга хэмжээ авах зэрэг албадлага хэрэглэх шинжтэй бодлого, үйл ажиллагааг устгах, эдгээрээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр төрөөс ямар арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх этгээд болон эмийн санч зэрэг этгээд өөрийн байр суурийг ашиглан жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаар мэдээлэл өгөхгүй байх, эдгээрийг санаатайгаар хэрэглүүлэхгүй саад болох байдлыг төрөөс хэрхэн хориглож байна вэ? - Төрөөс захиргааны болон шүүхийн шатны арга хэмжээ авах байдлаар нөхөн үржихүйн эрх зөрчигдөхөөс шаардлагатай хугацаанд нь хэрхэн хамгаалж байна вэ?

Тодорхой эрх болон тухайн эрхэд хамаарах асуудал	Тухайн улсын хүлээх үүрэгт багтах асуудал	Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт
Жирэмслэх болон эрх	- Хангалттай хоол хүнс, ундны ус, боловсрол, тээврийн дэд бүтэц, ариун цэвэр байдлыг хангах зэрэг жирэмсэн болон амаржих үед хүнд эрүүл саруул байхад шаардлагатай бүх боломжийг төр бүрдүүлж өгөх үүрэгтэй. - Жирэмсний болон төрөх үед асрамж, сувилгаа, эх барихын яаралтай тусламж, нөхөн үржихүйн шаардлагатай эм, тариа, техник, технологи зэрэг нөхөн үржихүйн чанартай, хүртээмжтэй мэдээлэл, бараа, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээр зохимжтой арга хэлбэрээр хангах үүргийг төр хүлээнэ. - Төр нь жирэмсэн болон амаржих үеийн өндөр чанартай үйлчилгээг хүртээмжтэй хүргэх үүрэгтэй.	- Үндэсний хэмжээнд нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн мэдээлэл, бараа, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээр зохимжтой арга хэлбэрээр хангах үүргээ төр ямар стратеги эсвэл төлөвлөгөөнд багтаан ямар хэмжээнд хэрэгжүүлж, амаржихын хүндрэл, амаржихаас шалтгаалсан нас баралтыг бууруулах ямар арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Улсын болон орон нутгийн төсөвт хангалттай хэмжээгээр зардал хуваарилж, эдгээр стратеги төлөвлөгөөндөө хүний нөөц болон захиргааны шаардагдах нөөцийг хангалттай тусгаж чадсан уу? - Амаржих үед цус тогтоох, төрөлтийг хурдасгахад ашигладаг шаардлагатай эм, тариаг хуулиар зөвшөөрсөн арга хэлбэрээр олж авах, эдгээрийг эх барихын үйлчилгээнд ашиглах боломжийг хуульчлах зэргээр жирэмслэлт, төрөлттэй холбоотой нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бараа, бүтээгдэхүүн үйлчилгээгээр хэрхэн хангаж байна вэ? - Төрөөс үр хөндөлтийг хориглох бодлого, үйл ажиллагаатай хэрхэн тэмцэж, жирэмсэн эмэгтэйчүүд, охидын эрүүл мэндийг хамгаалах тусламж, үйлчилгээг хэрхэн үр дүнтэй хүргэж байна вэ? - Эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх, эрт гэрлүүлэх, хүчээр гэрлүүлэх зэрэг жирэмслэлтийн эрсдэлтэй нөхцөл байдал үүсгэхүйц зан үйл, үйл ажиллагааг төрөөс хэрхэн олж тогтоон хориглож чадаж байна вэ? - Жирэмслэлтээс шалтгаалан охид, эмэгтэйчүүд урьдчилан сэргийлж болох эрүүл мэндийн эрсдэлт нөхцөлд орохгүй байхад чиглэсэн арга хэмжээг төрөөс хэрхэн авч, хэрэгжүүлж байна вэ?

Тодорхой эрх болон тухайн эрхэд хамаарах асуудал	Тухайн улсын хүлээх үүрэгт багтах асуудал	Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт
	- Жирэмсний болон хүүхэд тээж төрүүлсний дараах хугацаанд төрөөс тусгай асрамж сувилгаа, тусламжийг үзүүлэх арга хэмжээг төрөөс авч хэрэгжүүлнэ. - Амаржихын хүндрэл, амаржихын хүндрэлээс болж нас барсан тоо, тэдгээрийн шууд болон дам шалтгаан, эдгээрт хүргэсэн үндсэн нөхцөлийг үнэлж, хариу арга хэмжээ авахад шаардлагатай статистикийг цуглуулж, дүн шинжилгээ хийж, шаардлагатай байдлаар ангилан нийтэд хүргэх үүргийг төр хүлээнэ.	- Бага насандаа жирэмслэх болон хүсээгүй жирэмслэлтээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор бэлгийн цогц боловсрол олгож, жирэмслэлтээс хамгаалахтай холбоотой мэдээлэл, үйлчилгээг шаардлагатай иргэд, ялангуяа өсвөр насны охидод хүргэх ямар арга хэмжээг төрөөс авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Эрүүл, аюулгүй хүүхдээ тээж төрүүлэх хүний эрхийг хангаж чадаагүй тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэх ямар тогтолцоо байдаг вэ?
Эрүүл мэндийн шаардлага хангаагүй нөхцөлд үр хөндсөний дараах эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ авах эрх	- Төрөөс эрүүл мэндийн шаардлага хангаагүй нөхцөлд үр хөндөх тохиолдлыг багасгаж, охид, эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, амь насанд аюул учрахаас сэргийлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ. - Үр хөндсөний дараах эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээг бүх охид, эмэгтэйчүүдэд аливаа ялгаварлан гадуурхалт, дарамт, хүчирхийллээс, ангид байдлаар хүргэх үүргийг төр хүлээнэ.	- Эрүүл мэндийн шаардлага хангаагүй нөхцөлд болон хориглосон байдлаар нууцаар үр хөндөхөөс үүсэх эрсдэлийг багасгах талаар төрөөс ямар арга хэмжээ авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Улсын болон орон нутгийн төсөвт хангалттай хэмжээгээр зардал хуваарилж, эдгээр стратеги төлөвлөгөөндөө хүний нөөц болон захиргааны шаардагдах нөөцийг хангалттай тусгаж чадсан уу? - Үр хөндөлт хуулиар зөвшөөрөгдсөн бол эцэг эх, нөхөр, эсвэл шүүхийн байгууллага зэрэг гуравдагч этгээдээс үр хөндүүлэх зөвшөөрөл авах зэрэг аливаа хязгаарлалтыг байхгүй болгоход чиглэсэн ямар арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлж байна вэ?

Тодорхой эрх болон тухайн эрхэд хамаарах асуудал	Тухайн улсын хүлээх үүрэгт багтах асуудал	Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт
		- Үр хөндөлт хийлгэсэн шалтгаан, нөхцөлөөс үл хамааран үр хөндөлтийн дараах өндөр чанартай асаргаа, сувилгааг хүртээмжтэй хүргэх талаар төрөөс үр дүнтэй ямар арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Үр хөндөлтийг хуулиар зөвшөөрсөн байхад эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх этгээд өөрийн байр суурийг ашиглан санаатайгаар үр хөндөхөд саад болох байдлыг төрөөс хэрхэн хориглож үр хөндөх үйлчилгээний хүртээмжийг хэрхэн дээшлүүлж байна вэ? - Эрүүл ахуйн шаардлага хангаагүй нөхцөлд эсвэл хууль бусаар үр хөндсөн нь тогтоогдсон тохиолдолд үр хөндсөн этгээдийг илчлэх эсвэл хууль бусаар үр хөндүүлснээ хүлээн зөвшөөрөхийг урьдаар шаардах зэрэг эмнэлгийн тусламж авах урьдач нөхцөлийг шаардан асрамж сувилгаа үзүүлэхэд саад учруулахуйц бодлого, үйл ажиллагааг болиулах, устгах чиглэлээр төрөөс ямар арга хэмжээ авч, хэрэгжүүлж байна вэ?
Бэлгийн цогц боловсролтой байх эрх	- Бүх хүн бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн талаарх мэдээллийг олж үзэх, хүлээн авах, түгээх боломжийг бүрдүүлэх арга хэмжээг төрөөс авч хэрэгжүүлнэ. - Бүх хүн албан болон албан бус боловсролын тогтолцооны аль алинаар нь бэлгийн цогц боловсролыг олж авах боломжийг төр бүрдүүлэх үүрэгтэй.	- Боловсролын байгууллагад суралцуулах болон бусад хэлбэрээр бэлгийн цогц боловсрол олгох үндэсний стратеги эсвэл төлөвлөгөөг төрөөс хэрхэн боловсруулж, хэрэгжүүлж бэлгийн цогц боловсролын хүртээмжийг хэрхэн нэмэгдүүлж байна вэ? - Улсын болон орон нутгийн төсөвт хангалттай хэмжээгээр зардал хуваарилж, эдгээр стратеги, төлөвлөгөөндөө хүний нөөц болон захиргааны шаардагдах нөөцийг хангалттай тусгаж чадсан уу? - Бэлгийн цогц боловсрол олгох сургалтын хөтөлбөр, сургалтын материалыг төрөөс хэрхэн боловсруулж, ашиглаж байна вэ?

Тодорхой эрх болон тухайн эрхэд хамаарах асуудал	Тухайн улсын хүлээх үүрэгт багтах асуудал	Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт
	Бэлгийн харилцаанд хор уршигтай, жендэрт суурилсан ялгаварлан гадуурхалтыг дэмжсэн, эсвэл зөвхөн өөр хүйстэндээ татагдах хэм хэмжээ тогтоох шинжтэй хэвшмэл хандлагаас ангид бөгөөд хүний оюун ухаан, биеийн аливаа чадварын ялгамжгүйгээр ойлгогдох хэлбэрээр бэлгийн цогц боловсролыг олгох үүргийг төр хүлээнэ.	Өрөөсгөл эсвэл буруу ташаа агуулгатай бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн мэдээллийг хориглох талаар төрөөс ямар арга хэмжээ авч, хэрэгжүүлж байна вэ?
Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллээс ангид байх эрх	- Бэлгийн дарамт, бэлгийн чиг баримжаа, хүний наймаа болон эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх зэрэг эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн бүх хэлбэрийг төрөөс хүчирхийлэл хэмээн хүлээн зөвшөөрч, эдгээрээс сэргийлэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ. - Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл үйлдсэн этгээдийг хуулийн дагуу шалган үйлдэлд нь хариуцлага хүлээлгэдэг төрийн тогтолцоотой байна.	- Өсвөр насны охидын эрхийг зөрчдөг сөрөг үр дагавартай зан зүйл зэрэг эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хариуцлага хүлээлгэх, ийм төрлийн хүчирхийллийг устгахад чиглэсэн үндэсний хэмжээний стратеги болон төлөвлөгөөг төрөөс хэрхэн баталж хэр хэмжээнд хэрэгжүүлж байна вэ? - Улсын болон орон нутгийн төсөвт хангалттай хэмжээгээр зардал хуваарилж, эдгээр стратеги, төлөвлөгөөндөө хүний нөөц болон захиргааны шаардагдах нөөцийг хангалттай тусгаж чадсан уу? - Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл үйлдсэн үйлдлийг гэмт хэрэг, зөрчилд тооцох зэргээр хэрхэн хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулсан байна вэ? Хүчирхийлсэн эмэгтэйтэйгээ гэрлэсэн бол хариуцлага хүлээлгэхгүй байх зэрэг хүчирхийлэл үйлдсэн этгээд хариуцлага хүлээхгүй байх зохицуулалтыг өөрчлөх зэргээр хариуцлагаас мултрах боломж бүрдүүлэхгүй байх талаар төрөөс ямар арга хэмжээ авч, хэрэгжүүлж байна вэ?

Тодорхой эрх болон тухайн эрхэд хамаарах асуудал	Тухайн улсын хүлээх үүрэгт багтах асуудал	Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт
	- Улс орнууд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн шалтгаан, үр дагавар, энэ төрлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, шийдвэрлэх ажлын үр дүн зэрэг эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн талаарх тоо баримтыг цуглуулж, эдгээрт дүн шинжилгээ хийж, үр дүнг нь нийтэд мэдээлэх төрийн тогтолцоог бий болгоно. - Улс орнууд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн үндсэн шалтгаантай тэмцэх, жендэрт суурилсан хүчирхийлэлд өртөж болох охид, эмэгтэйчүүдийн эрхийг хөхиүлэн дэмжих, олон нийтэд эдгээр асуудлыг таниулах, түүнчлэн хүчирхийлэлд өртсөн эмэгтэйчүүдийг нэмж эсвэл дахин хохироох шинжтэй нийтлэг хандлага, ялгаварлан гадуурхалтыг багасгахад чиглэсэн бүх нийтийн боловсролыг дэмжих компанит ажил зохион байгуулна.	- Боловсролын байгууллагад охид, эмэгтэйчүүдийг хүчирхийлэхээс хамгаалах, үр тогтоохгүй байх арга, хэрэгслийг эмнэлгийн байгууллага албадан ашиглахаас сэргийлэх зэргээр эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллээс сэргийлэх салбарын хэмжээний арга хэмжээг төрөөс хэрхэн авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Зөрчилдөөнтэй болон зөрчилдөөний дараах нөхцөлд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл үйлдэгдэхгүй байх арга хэмжээг төрөөс хэрхэн авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Ахуйн болон гэр бүлийн хүрээнд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл үйлдэгдэхээс сэргийлэх ямар арга хэмжээг төрөөс авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл үйлдсэн этгээдийг хэрхэн мөрдөн шалгаж, ял, шийтгэл оногдуулж байна вэ? - Хүчирхийллийг даван туулсан хохирогчийн хохирлыг барагдуулж, хүчирхийлэл үйлдэгчид хариуцлага заавал хүлээлгэх тогтолцоог бүрдүүлэх талаар төрөөс ямар арга хэмжээ авч, энэ тогтолцоонд эмэгтэйчүүдэд учирдаг саад бэрхшээлийг хэр хэмжээнд багасгаж байна вэ?

Тодорхой эрх болон тухайн эрхэд хамаарах асуудал	Тухайн улсын хүлээх үүрэгт багтах асуудал	Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт
ХДХВ/ДОХ ба хүний эрх	- ХДХВ/ДОХ-оор халдварлах өндөр эрсдэлтэй охид, эмэгтэйчүүдийн нөхцөл байдлыг хүндрүүлдэг нийгэм соёлын хүчин зүйлсийг арилгах арга хэмжээг төрөөс авч хэрэгжүүлнэ. - ХДХВ/ДОХ-оос сэргийлэх, халдварласан хүнийг эмчлэх, асарч сувилах үйлчилгээг бүгдэд хүртээмжтэй байхаар хүргэх үүргийг төр хүлээнэ. Ингэхдээ ХДХВ/ДОХ-ын талаарх мэдээлэл хүргэж боловсрол олгох, эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст зориулсан бэлгэвчийн хэрэгцээг хангах, хувь хүний нууцлалыг хангасан арга хэлбэрээр ХДХВ/ДОХ-ын шинжилгээ өгөх, холбогдох зөвлөгөө авах боломжийг бүрдүүлэх, ХДХВ/ДОХ-той хүнд шаардлагатай эм хангамжийг боломжийн үнээр хүргэх арга хэмжээг авна. - Төрөөс ХДХВ/ДОХ-той хүн хүүхэд тээж төрүүлэх сайн дурын шийдвэр гаргах эрхийг нь саадгүй хэрэгжүүлэх, тэднийг шаардлагатай мэдээллээр хангахад чиглэсэн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ. Энэ үүргийнхээ хүрээнд жирэмслэлтээс хамгаалах тухай мэдээллээр хангах, хуулиар зөвшөөрсөн тохиолдолд аюулгүй арга хэлбэрээр үр хөндүүлэх боломж олгох, нөхөн үржихүйг дэмжих арга, хэрэгслээр хангах зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.	- ХДХВ/ДОХ-оос урьдчилан сэргийлэх, халдварласан хүнийг эмчлэх, асарч сувилах үйлчилгээг хүртээмжтэй хүргэх чиглэлээр үндэсний хэмжээний ямар стратеги болон төлөвлөгөөг төрөөс боловсруулан хэрэгжүүлж, ургаар дамжин халдварлахыг багасгах зэрэг урьдчилан сэргийлэх, эмчилгээ, үйлчилгээ үзүүлэх ямар бодлого, хөтөлбөр хэрэгжүүлж, ХДХВ/ДОХ-той хүнийг ялгаварлан гадуурхахыг зогсоох ямар арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - Улсын болон орон нутгийн төсөвт хангалттай хэмжээгээр зардал хуваарилж, эдгээр стратеги, төлөвлөгөөндөө хүний нөөц болон захиргааны шаардагдах нөөцийг хангалттай тусгаж чадсан уу? - Төр нь ХДХВ/ДОХ-той хүний эрхийг хангах, хамгаалахад чиглэсэн зохицуулалтыг хууль тогтоомжид хэрхэн тусгаж, өөрсдийнх нь урьдчилан өгсөн мэдэгдэл, зөвшөөрөлд үндэслэн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг тэдэнд хэрхэн хүргэж байна вэ? - Жирэмсэн охид, эмэгтэйчүүдээс ХДХВ/ДОХ-ын шинжилгээг заавал авах зэргээр ХДХВ/ДОХ-ын халдварыг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, эмчлэхэд чиглэсэн албадлагын эсвэл шийтгэлийн шинжтэй үйл ажиллагааг зогсоох талаар төрөөс ямар арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлж байна вэ?

Тодорхой эрх болон тухайн эрхэд хамаарах асуудал	Тухайн улсын хүлээх үүрэгт багтах асуудал	Хэрэгжилтийг үнэлэх шалгуур асуулт
	- ХДХВ/ДОХ-той хүний жирэмсний болон амаржсаны дараах үеийн асрамж, сувилгаа, эх барихын яаралтай тусламж, нөхөн үржихүйн шаардлагатай эм, тариа, техник, технологи зэрэг нөхөн үржихүйн чанартай, хүртээмжтэй мэдээлэл, бараа, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээр зохистой арга, хэлбэрээр хангах үүргийг төр хүлээнэ. - Хүн бүрийг ХДХВ/ДОХ-ын халдварлах зам, халдвараас урьдчилан сэргийлэх арга зэрэг тус вирусын талаарх шинжлэх ухааны шалгуураар батлагдсан, аливаа эргэлзээ үл төрүүлэхүйц, цогц мэдээллээр хангах болон халдвартай хүнийг ялгаварлан гадуурхах байдлыг арилгах, тэдний эрхийг хангах, хамгаалахад чиглэсэн арга хэмжээг төрөөс авч хэрэгжүүлнэ.	- ХДХВ/ДОХ-той эмэгтэйчүүдэд жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийг албадан хэрэглүүлэх, хүчээр үр хөндүүлэхийг зөвшөөрсөн, дэмжсэн бодлого, хөтөлбөрийг хүчингүй болгох зэргээр халдвартай хүн сайн дураараа хүүхэд төрүүлэх шийдвэр гаргах эрхийг нь хамгаалах арга хэмжээг төрөөс хэрхэн авч, хэрэгжүүлж байна вэ? - ХДХВ/ДОХ-той хүнийг ажлаас нь халах зэргээр ялгаварлан гадуурхаас сэргийлэх, тэднийг хамгаалах хууль тогтоомжийг хэрхэн баталж, мөрдүүлж байна вэ? - ХДХВ/ДОХ-той хүнд эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж, үйлчилгээ үзүүлэхгүй байх, тэднийг хүчирхийлэх, ялгаварлан гадуурхаж харилцах тохиолдолд тэдний эрхийг нөхөн сэргээх, хохирлыг нь барагдуулах зэргээр ХДХВ/ДОХ-той хүнийг хууль тогтоомж, захиргааны хэм хэмжээгээр хэрхэн хамгаалж зохицуулсан байна вэ?

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ, ХЭЛЭЛЦЭЭРТ НЭГДЭН ОРОХ НЬ

ХЭҮБ нь хүний эрхийн олон улсын бүхий л баримт бичигт нэгдэн орохыг дэмжиж ажиллах нь зүйтэй. НҮБ-аас баталсан болон бүс нутгийн хэмжээнд мөрдөгдөх олон улсын гэрээ, хэлэлцээр нь хүний нөхөн үржихүйн эрхийг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих хамгийн чухал ач холбогдолтой зохицуулалт байдаг тул ХЭҮБ-ууд нь ялангуяа эдгээр олон улсын гэрээ, хэлэлцээрт нэгдэн орох үйл ажиллагаанд үр нөлөөтэй дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй.

Зөвхөн олон улсын гэрээ, хэлэлцээрт нэгдэн ороод зогсохгүй тэдгээрийн нэмэлт протокол болон ижил төрлийн нэмэлт баримт бичигт нэгдэн орж тухайн гэрээ, хэлэлцээрийн зохицуулалтын үйлчлэх үр нөлөө, цар хүрээг илүү өргөн хэмжээнд ашиглах нь чухал болно. Хүний эрхийн олон улсын гэрээ, хэлэлцээрт нэгдэн орохыг дэмжихийн нэгэн адил олон улсын гэрээнд нэгдэн ороогүй байр сууриа өөрчлөхийг мөн дэмжиж ажиллах нь зүйтэй байна.

ХЭҮБ нь дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй юм. Үүнд:

1. Хүний нөхөн үржихүйн эрх зэрэг хүний эрхийн тодорхой асуудлаар тайлан гаргахдаа ХЭҮБ нь тухайн эрхийг зохицуулдаг олон улсын баримт бичигт нэгдэн орсон өөрийн улсын байр суурийн талаар тусгайлан бэлтгэж оруулж байх нь зүйтэй.
2. Ихэнх ХЭҮБ-ууд нь жил бүр эсвэл тодорхой хугацааны давтамжтайгаар тогтмол хугацаанд өөрийн улс дахь хүний эрхийн төлөв байдлын талаар тайлан бэлтгэж гаргадаг билээ. Энэхүү тайландаа тухайн улс нэгдэн ороогүй байгаа хүний эрхийн олон улсын баримт бичгийн талаар тусгаж оруулах нь үр дүнтэй байж болно.
3. Албан болон албан бус харилцааны хүрээнд ХЭҮБ нь Засгийн газрын байгууллага, агентлаг болон парламентыг лоббидох замаар олон улсын баримт бичгийг батлахыг дэмжих нь зүйтэй.

4. Парисын зарчмуудын С.7 хэсэгт зааснаар ХЭҮБ-ууд нь ТББ-уудтай хамтран ажиллана. ХЭҮБ нь хүний эрхийн тодорхой баримт бичигт нэгдэн орохыг дэмжсэн хөдөлгөөн зохион байгуулахдаа тухайн баримт бичгийн талаар Засгийн газрын байгууллага, агентлаг болон парламентад танилцуулахаасаа өмнө ТББ-уудтай хамтран уулзалт, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах зэргээр иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоог хангах нь зүйтэй.
5. НҮБХЭЗ-ийн Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэг, Африкийн Хүний болон ард түмний эрхийн комиссын хяналт шалгалт зэрэг олон улсын хүний эрхийн механизмд өөрийн улсын хүний эрхийн төлөв байдлын талаар тайлагнан илтгэхдээ нэгдэн ороогүй болон нэгдэн орох шаардлагатай байгаа олон улсын хүний эрхийн баримт бичгийн талаар онцгойлон дурдах нь чухал юм.
6. Судалгааны чиг үүргийнхээ хүрээнд ХЭҮБ нь олон улсын хүний эрхийн тодорхой гэрээ, хэлэлцээрт нэгдэн орохын ач холбогдол, үр дагаврыг судалж, цаашилбал нэгдэн орж, зарчмын хувьд хүлээн зөвшөөрсөн аливаа гэрээ, хэлэлцээрийн зохицуулалтыг бүрэн хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг тодорхойлох нь чухал байна. Үүнтэй холбоотойгоор ижил төстэй бусад улс орнууд тухайн гэрээ, хэлэлцээрт нэгдэн орсон тухай мэдээллийг олж авах хэрэгтэй.
7. НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороодоос гаргасан дүгнэлт, зөвлөмжид зарим улс орныг олон улсын тодорхой гэрээ, хэлэлцээрт нэгдэн орохыг зөвлөмжилсөн тохиолдол байдаг бол Африкийн улс орнуудын Дээд хэмжээний чуулга уулзалт эсвэл Америк тивийн Хүний эрхийн байгууллага зэрэг нь илүү ерөнхий шинжтэй зааварчилгаа, зөвлөмжийг гаргаж, хүний эрхийн гэрээ, хэлэлцээрт нэгдэн орохыг дэмждэг байна. Зарим олон улсын гэрээ, хэлэлцээр, хүний эрхийн олон улсын баримт бичигт тухайн улс нь нэгдэн ороогүй зөвхөн гарын үсэг зурсан байвал олон улсын өмнө үүрэг хүлээсэн гэж үздэг болохыг ХЭҮБ нь байнга санаж, үйл ажиллагаандаа холбогдох байдлаар тусгаж хэрэгжүүлж байх нь чухал болно. Олон улсын гэрээний эрх зүйн тухай Венийн конвенцын 18 дугаар зүйлд зааснаар тус конвенцод нэгдэн орсон улс орнууд түүний объектгүй, зорилгогүй болгож болзошгүй үйлдлээс тухайн улс орон түдгэлзэх үүрэгтэй байдаг.

ОЛОН УЛСАД ТАЙЛАГНАХ НЬ

Парисын зарчмуудад зааснаар ХЭҮБ-ууд нь өөрийн байгууллагын хараат бус байдлыг хадгалсан хэлбэрээр НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороодод хүргүүлдэг болон бүс нутгийн байгууллагуудад гэрээгээр хүлээсэн үүргийн биелэлтийнхээ талаар гаргадаг илтгэлийг бэлтгэхэд оролцож, шаардлагатай үед байр сууриа илэрхийлэх үүрэгтэй. Зарим улс орны хувьд ХЭҮБ нь НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороод болон бүс нутгийн байгууллагуудад илтгэх чиг үүрэг төдийлөн тодорхойгүй байдаг.

Гэтэл Парисын зарчмуудад өөрийн хараат бус байдлыг хадгалан аливаа зөрчил үүсгэхгүй байдлаар илтгэх үйл ажиллагаанд оролцохоор заасан байна.

Ийнхүү тусгасны учир нь илтгэх үүргийн бодит хэрэгжилтийг хангахын тулд улс орны Засгийн газрууд нь олон улсад илтгэх чиг үүргээ ХЭҮБ-аар төлөөлүүлэн хэрэгжүүлэх ёсгүй, харин өөрөө дангаар хариуцан гүйцэтгэх ёстой байдагтай холбоотой юм. НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороодын хэд хэдэн дүгнэлт,

зөвлөмжид Засгийн газар нь олон улсад хүргүүлэх илтгэлээ дангаар бэлтгэх үүрэгтэй боловч ХЭҮБ болон иргэний нийгмийн байгууллагуудыг урьж оролцуулах нь зүйтэй гэж маш тодорхой тусгасан байдаг.

Зарим улс орон олон улсад илтгэл хүргүүлэхдээ иргэний нийгмийн байгууллагууд, ХЭҮБ болон ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа бусад талуудын оролцоог бодитоор хангаж, тэдний оруулахыг хүссэн агуулгыг илтгэлдээ тусгаж, асуудлыг бодитоор хөндөж, тэдгээрийг илтгэлдээ шударгаар оруулдаг. Ялангуяа НҮБХЭЗ-ийн Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэгт тайлан өгөхдөө улс орнуудын Засгийн газар нь хамтарсан уулзалт зохион байгуулж, эдгээр байгууллагын саналыг тусгадаг нийтлэг жишиг байна. Засгийн газарт ийнхүү туслалцаа үзүүлэх нь ХЭҮБ-ын хараат бус байдалд нөлөөлөхгүй бөгөөд туслалцаа үзүүлэхдээ нөхөн үржихүйн эрх зэрэг холбогдох асуудлыг Засгийн газар илтгэлдээ тусгахгүй үлдээхээс сэргийлж чадна. Засгийн газар нь сонирхогч талуудын оролцоог бүрэн хангаж чадаагүй бол ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа талуудын санал, оролцоог хангахад ХЭҮБ-аас илүү нөлөөлж чадах этгээд байхгүй, түүнчлэн Засгийн газрын илтгэлд санал бодлыг нь тусгуулахаас гадна ХЭҮБ-ууд, иргэний нийгмийн байгууллагуудын төлөөлөл болон бусад талуудын зүгээс илтгэл хүлээн авч хэлэлцэхэд олон улсын байгууллагад сүүдрийн илтгэл хүргүүлэх байдлаар оролцоог хангах боломж байдгийг анхаарах нь зүйтэй байдаг.

Нэгэнт ХЭҮБ нь олон улсад илтгэх үйл ажиллагаанд маш чухал чиг үүрэгтэй байх тул Засгийн газар ямар байр суурьтай байгаагаас үл шалтгаалан нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэгт зориулан бэлтгэсэн зэрэг Засгийн газрын илтгэлд оруулах шаардлагатай бүхий л арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Ялангуяа Засгийн газар энэ асуудлыг илтгэлдээ шаардлагатай хэмжээнд оруулж бодитоор илтгээгүй тохиолдолд сүүдрийн илтгэлд асуудлыг тусгах зэргээр шаардлагатай арга хэмжээг авах хэрэгтэй.

НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороод нь Засгийн газрын илтгэлийг хэлэлцэхдээ ХЭҮБ-уудыг оролцуулах сонирхолтой байдаг бөгөөд зарим тохиолдолд Засгийн газраас хараат бус байдлаар өөрийн байр суурийг илэрхийлэн илтгэл тавих боломжийг ХЭҮБ-уудад олгодог. Эдгээр арга замаар нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг анхаарлын төвд хүргэж болно.

Түүнчлэн бодлогын шинжтэй баримт бичиг баталсны зарим нь нөхөн үржихүйн эрхийг зохицуулсан хамгийн өндөр түвшний баримт бичиг гэж дэлхий нийтээр хүлээн зөвшөөрөөд байгаа билээ. Иймд эдгээр баримт бичигт тусгасан асуудлыг Засгийн газраас олон улсад хүргүүлэх илтгэл, сүүдрийн тайланд багтаах нь зүйтэй юм.

Хүний эрхийн олон улсын байгууллагууд тухайн улсын илтгэлийг хэлэлцэж дууссаны дараагаар ХЭҮБ нь чухал үүрэгтэй хэвээр байх бөгөөд ХЭҮБ нь хэлэлцүүлгийн үр дүнг нэг бүрчлэн нягтлан шалгаж, хэрэгжилтэд нь мониторинг хийх шаардлагатай юм.

Дээр дурдсанчлан НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороод илтгэл хэлэлцэхэд ХЭҮБ нь иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоог хангах үүргээ хэрэгжүүлэх нь чухал болохыг анхаарах шаардлагатай.

ШИГТГЭЭ 5. НҮБ-ТАЙ ХАМТРАН АЖИЛЛАХ НЬ

Байгууллагын сайн засаглалтай болох, хүний эрх болон хуулийг дээдлэх, хүний тогтвортой хөгжлийг бүрэн хангах ХЭҮБ-уудын үйл ажиллагаанд НҮБ-ын хамтын ажиллагаа маш чухал байр суурийг эзэлдэг. Юу юунаас илүүтэйгээр Парисын зарчмуудын шаардлагыг хангасан ХЭҮБ-уудад НҮБХЭЗ-өөс байр сууриа илэрхийлэх, баримт бичгийг танилцуулах зэрэг боломж олгодог нь чухал дэмжлэг гэж үздэг. НҮБ нь 2013 оны байдлаар 60 гаруй ХЭҮБ-д туслалцаа үзүүлсэн байна. НҮБ нь бүхэлдээ хүний эрхэд суурилсан бүтэц, бүрэлдэхүүнээр ажиллаж хүний эрхийг хангах, хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих үндэсний хөгжлийн чадавхыг бүрдүүлэх зорилготой байдаг тул НҮБ-ын төрөлжсөн бүх байгууллагын хувьд ХЭҮБ-ууд зайлшгүй хамтран ажиллах ёстой байгууллага мөн гэж үзэх нь зүйтэй.

Куала Лумпур хотноо 2011 оны 6 дугаар сарын 20-21-ний өдрүүдэд зохион байгуулсан ХЭҮБ-уудын Ази Номхон Далайн ХЭҮБ-уудын Чуулганы үеэр НҮБХАС-гийн улс орнууд дахь төлөөлөгчийн бүх байгууллага ХЭҮБ-уудтай нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар хамтран ажиллах сонирхолтой байгаагаа илэрхийлж байсан билээ.

ХЭҮБ-ууд нь НҮБ-ын доор дурдсан байгууллагаас тусламж, дэмжлэг авч ажиллах боломжтой юм. Үүнд:

- НҮБ-ын ХЭДКГ нь Женев хот дахь үндэсний байгууллагууд болон бүс нутгийн байгууллагуудын газар (бүс нутаг хариуцсан 12, үндэсний асуудал хариуцсан 12 нэгжтэй бөгөөд улс орнуудыг хариуцсан хүний эрхийн зөвлөх багуудтай)-аар дамжуулан хүний эрхийн бүхий л асуудлаар ХЭҮБ-уудтай хамтран ажилладаг.
- НҮБ-ын Эмэгтэйчүүдийн байгууллага нь эмэгтэйчүүдийн эрх, жендэрийн тэгш байдлыг хангах асуудлаар ажилладаг.
- НҮБ-ын ХДХВ/ДОХ-ын нэгдсэн хөтөлбөр нь ХДХВ/ДОХ-той холбоотой асуудлаар ажилладаг.
- НҮБХХ нь ТХЗ зэрэг хөгжлийн ерөнхий асуудлаар ажиллах бөгөөд ХЭҮБ-уудтай хамтран ажиллах сонирхолтой болохоо зарлан тунхагласан.
- НҮБ-ын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллага буюу ЮНЕСКО нь бэлгийн боловсролын асуудлаар үйл ажиллагаа явуулдаг.
- НҮБХАС нь нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтийг сайжруулах тусгайлсан чиг үүрэгтэй байгууллага юм.
- НҮБХС нь иргэний, улс төрийн, эдийн засгийн, нийгмийн, соёлын гэх мэт бүх салбарын хүрээнд хүүхэд, өсвөр насны хүнтэй холбоотой эрүүл мэндийг дэмжих, хүүхдийг эрт гэрлүүлэх, хүчээр гэрлүүлэхтэй тэмцэх, эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх зэрэг хор уршигтай зан заншлыг устгах, бэлгийн хүчирхийлэл, хүний наймаатай тэмцэх зэрэг үйл ажиллагаа явуулдаг.
- ДЭМБ нь бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудлаар үйл ажиллагаа явуулдаг.

НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллагууд болон ХЭҮБ-уудын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэхэд чиглэсэн гарын авлагыг ХЭДКГ, НҮБХХ, НҮБХАС зэрэг байгууллагаас тогтмол нийтлэн гаргаж байдаг.

ОЛОН УЛСЫН ӨМНӨ ХҮЛЭЭСЭН ҮҮРЭГ, АМЛАЛТ БОЛОН
ОЛОН УЛСЫН ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

ВЕНЕСУЭЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ОМБУДСМЭНЫ ГАЗРААС НҮБХАС-ТАЙ
АМЖИЛТТАЙ ХАМТРАН АЖИЛЛАСАН ЖИШЭЭ

Венесуэл Улсын ХЭҮБ нь 2002 оноос хойш НҮБХАС-гийн дэмжлэгийг авч ажиллаж байв. Эхлээд ажилтан, албан хаагчдынхаа дунд сургалт зохион байгуулж байсан бол 2005 онд 13-23 насны залууст зориулсан бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн боловсролын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, 2008 онд НҮБХАС, тус улсын Эрүүл мэндийн яамны хамтарсан өсвөр насны охидын жирэмслэлтийг багасгах тухай хуралдааныг зохион байгуулж, доор дурдсан шийдвэрийг гаргажээ. Үүнд:

- Өсвөр насны охидын жирэмслэлт нь нийгмийн эрүүл мэндийн асуудал бөгөөд үүнээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах нь зүйтэй.
- Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг дэмжих, бэлгийн цогц боловсрол олгох хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.
- Эрт жирэмслэхээс сэргийлэх болон бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг дэмжих үйл ажиллагаанд гэр бүл, нийгэм, өсвөр насны охидын оролцоог заавал хангах шаардлагатай.

Парисын зарчмуудад зааснаар ХЭҮБ-ууд нь НҮБ болон түүний холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллах шаардлагатай. Ийнхүү хамтран ажиллахад тухайн улсын хүний эрхийн нөхцөл байдлыг үнэлж, дүгнэхэд шаардлагатай мэдээллийг НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороод болон холбогдох бусад байгууллагуудад хүргэж, мониторинг хийж дээрх байдлаар хамтран ажиллах нь маш чухал юм. ХЭҮБ-ууд нь нөхөн үржихүйн эрхийг хангах чиглэлээр дараах байдлаар олон улсын байгууллагуудтай хамтран ажиллах нь зүйтэй. Үүнд:

1. НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороод нь хувь хүний гомдол, мэдээллийг хүлээн авч шийдвэрлэдэг механизмтай тул үүнийг ашиглах нь зүйтэй. Үүнээс гадна бүс нутгийн байгууллагууд хувь хүний гомдол, мэдээллийг шийдвэрлэх арга хэмжээ авах боломжтой. Ингэснээр нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой аливаа асуудлыг үндэсний хэмжээнд шийдвэрлэх боломжгүй байсан ч олон улсын хэмжээнд дагаж мөрддөг тунхаглал, тухайн улсын нэгдэн орсон гэрээ, конвенц, тэдгээрийн нэмэлт протоколын дагуу шийдвэрлүүлэх боломжтой болох юм.
2. НҮБ-ын болон бүс нутгийн хүний эрхийн тогтолцооны аль алинд нь ажлын хэсгүүд, Тусгай илтгэгчид, бие даасан шинжээчид зэрэг тусгай журмаар хүний эрхийн зөрчлийг шийдвэрлэх механизм байдаг. Эдгээрийн дотор нөхөн үржихүйн эрхийг хариуцсан тусгай механизм байхгүй боловч Хүн бүрийн сэтгэцийн болон биеийн эрүүл мэндийн боломжит хамгийн дээд хэмжээнд хүрэх асуудал хариуцсан НҮБ-ын Тусгай илтгэгч нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой олон чухал дүгнэлт, мэдээллийг олон улсын байгууллагуудад гаргаж өгсөн байдаг. Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиглэлээр ажилладаг Тусгай илтгэгчид энэ төрлийн хүчирхийллийн шалтгаан, үр дагаврын талаар ХДХВ/ДОХ, гэр бүлийн хүчирхийлэл, эмэгтэйчүүдийн эрх, нөхөн үржихүйн эрхийн тухай асуудлыг дэвшүүлэн тавьсан байдаг. Түүнчлэн

2010 онд боловсролын асуудал хариуцсан нэгэн Тусгай илтгэгч бэлгийн боловсролын асуудлаар илтгэл боловсруулсан.

Тусгай илтгэгч нь холбогдох асуудлыг судлахдаа ихэвчлэн тухайн улсад биечлэн ажилладаг бөгөөд үүнийг тусгай журам гэж тооцдог. Ийнхүү тусгай журмаар хийх айлчлалынхаа хүрээнд Тусгай илтгэгч нь ХЭҮБ-тай албан ёсоор уулзалт хийх нь нийтлэг жишиг болжээ. Нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар гаргасан Тусгай илтгэгчийн илтгэл нь асуудлыг анхаарлын төвд авч, хэлэлцэхэд маш чухал дэмжлэг болдог.

Олон улсын байгууллагад тусгай журмаар хувь хүний гомдол, мэдээллийг хэлэлцэж, шийдвэрлэсэн олон тохиолдол байдаг бөгөөд ХЭҮБ нь өөрийн улсын хэмжээнд шийдвэрлэх боломжгүй хүний эрхийн томоохон зөрчил байгаа гэж үзвэл Тусгай илтгэгчид асуудлыг мэдээлэх хэлбэрээр энэхүү тусгай журмыг ашиглан асуудлыг шийдвэрлүүлэх арга хэмжээ авах боломжтой.

НҮБ-ын нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг шийдвэрлэх тусгай журмаар үйл ажиллагаа явуулдаг субъект	Чиг үүрэг
Боломжит хамгийн дээд хэмжээнд сэтгэцийн болон биеийн эрүүл мэндээ хамгаалах асуудал хариуцсан хүний эрхийн Тусгай илтгэгч	Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 25 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын 12 дугаар зүйл, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 24 дүгээр зүйл, Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцын 12 дугаар зүйл болон Арьс, үндсээр ялгаварлан гадуурхах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай олон улсын конвенцын 5 дугаар зүйлийн (e) (iv) хэсэгт тус тус баталгаажуулсан боломжит хамгийн дээд хэмжээнд сэтгэцийн болон биеийн эрүүл мэндээ хамгаалах хүний эрхийн асуудалд анхаарч ажиллах чиг үүрэгтэй. ⁷
Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл, түүний шалтгаан үр дагаврын асуудал хариуцсан Тусгай илтгэгч	Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглал болон Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц зэрэг олон улсын бусад гэрээ, конвенцод заасан хүрээнд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн асуудлаар ажиллах чиг үүрэгтэй. ⁸
Сурч боловсрох эрхийн Тусгай илтгэгч	Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 26 дугаар зүйл болон Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын холбогдох бүх заалтад хамаарах сурч боловсрох эрхийн асуудлыг хариуцан ажиллах чиг үүрэгтэй. ⁹
Хүний наймаа, эмэгтэйчүүд болон хүүхдийг хүний наймаанд ашиглахтай тэмцэх асуудал хариуцсан Тусгай илтгэгч	Хүний наймаатай, тэр дундаа эмэгтэйчүүд, хүүхдийг хүний наймааны золиос болгохтой тэмцэх асуудлыг анхаарч, ажиллана. ¹⁰

⁷ НҮБХЭЗ-ийн 2002/31 дүгээр шийдвэрийг үзнэ үү.

⁸ НҮБХЭЗ-ийн 1994/45 дугаар шийдвэрийг үзнэ үү.

⁹ НҮБХЭЗ-ийн 1998/33 дугаар шийдвэрийг үзнэ үү.

¹⁰ НҮБХЭЗ-ийн 2004/110 дугаар шийдвэрийг үзнэ үү.

НҮБ-ын нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг шийдвэрлэх тусгай журмаар үйл ажиллагаа явуулдаг субъект	Чиг үүрэг
Уугуул иргэдийн эрх хариуцсан Тусгай илтгэгч	Уугуул иргэдийн эрх, суурь эрх чөлөө зөрчигдөж байгаа эсэх тухай мэдээлэл цуглуулж, шаардлагатай санал, зөвлөмж боловсруулах, хүний эрхийн зөрчлийг олон улсын тусгай журмаар шийдвэрлэх хүний эрхийн гэрээний хороод зэрэг байгууллагатай нягт харилцаатай ажиллах чиг үүрэгтэй. ¹¹
Хүний эрх хамгаалагчийн асуудал хариуцсан Тусгай илтгэгч	НҮБ-ын 1998 онд баталсан (Хүний эрхийг хамгаалагчдын тухай тунхаглал) ¹² -ын хүрээнд Нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих хувь хүн, нийгмийн нэгж, байгууллагын эрх, үүргийн тунхаглалын хүрээнд хяналт, шалгалт явуулж хүний эрх хамгаалагчийн хүсэлт, мэдээлэлд хариу өгөх, төрийн болон ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа бусад байгууллагуудтай харилцаж хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг илүү хангах үр дүнтэй стратеги боловсруулж хэрэгжүүлэх талаар зөвлөмж өгөх, зөвлөмжийн хэрэгжилтийг хангуулах чиг үүрэгтэй. ¹³
Хууль тогтоомжоор зохицуулсан, бусад хэлбэрээр эмэгтэйчүүдийг бодитоор ялгаварлан гадуурхахтай тэмцэх асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг	Хууль тогтоомжоор зохицуулсан, бусад хэлбэрээр эмэгтэйчүүдийг бодитоор ялгаварлан гадуурхах байдлыг устгах асуудлаар улс орны холбогдох байгууллага, ХЭҮБ-тай харилцаж, шаардлагатай судалгаа хийж гүйцэтгэж сайн туршлага бий болгох, үүнтэй холбоотойгоор хууль тогтоомжийг өөрчлөн сайжруулах, ТХЗ-ыг хангах зэрэг асуудлаар сайн жишиг бий болгох чиг үүрэгтэй. ¹⁴

3. ХЭҮБ-ууд нь бүтэц, чиг үүргийн хувьд өөр хоорондоо ялгаатай байж болох боловч нэгэнт бүгд Парисын зарчмуудын дагуу байгуулагдсан тул ижил асуудалтай тулгарах нь ойлгомжтой. Иймд хөгжиж буй улс орнуудын хамтын ажиллагааны хүрээнд зэрэг зохимжтой байдлаар Парисын зарчмуудын хүрээнд байгуулагдсан ХЭҮБ-ууд хамтран ажиллах нь чухал байна. Ийм төрлийн хамтын ажиллагааг хөнгөвчлөх зохион байгуулалт бий болоод байна. Тухайлбал Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын Дэлхийн холбоо нь дэлхий нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн байгууллага юм. Үүнээс гадна Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын Дэлхийн холбооны дор Африк, Америк, Европ, Ази Номхон Далайн бүс нутгийг хариуцсан 4 үндсэн бүс нутгийн зохион байгуулалт байдаг. Иймд ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар аливаа үйл ажиллагааг боловсруулж, хэрэгжүүлж эхлэхээсээ өмнө ижил болон ойролцоо нөхцөл байдалтай улс орнуудын ХЭҮБ-уудтай холбогдох, харьяалагдах бүс нутгийн байгууллагаас мэдээлэл авч туршлага судлах зэрэг арга хэмжээг авах нь зүйтэй.

Бусад ХЭҮБ-уудаас нь урьж, сургалт, семинар зэргийг хамтран зохион байгуулах замаар туршлага судалж болно. Түүнчлэн нэг бүс нутгийн байгууллагууд

¹¹ НҮБХЭЗ-ийн 1985/33 дугаар болон 2001/57 дугаар шийдвэрийг үзнэ үү.
¹² НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн A/RES/53/144 дугаар тогтоол болон НҮБХЭЗ-ийн 1998/7 дугаар шийдвэрийг үзнэ үү.
¹³ НҮБХЭЗ-ийн 2000/61 дүгээр шийдвэрийг үзнэ үү.
¹⁴ НҮБХЭЗ-ийн 15/23 дугаар шийдвэрийг үзнэ үү.

хамтран хурал, уулзалт, улс орнуудын харьцуулсан судалгаа хийх зэргээр туршлага солилцох нь хамгийн үр дүнтэй арга хэлбэр байж болохыг анхаарах нь зүйтэй. Ийм үйл ажиллагаанд НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллагууд тусламж дэмжлэг үзүүлэх сонирхолтой байдаг.

ХҮНИЙ ЭРХИЙН БОЛОВСРОЛ, СУДАЛГАА

Парисын зарчмуудад зааснаар ХЭҮБ-ууд нь хүний эрхийг хамгаалах судалгааны болон сургалтын программ боловсруулахад дэмжлэг үзүүлж, их, дээд сургууль, ерөнхий боловсролын сургуулиудад мэргэшлийн хүрээнд эдгээр программыг хэрэгжүүлэхэд оролцох үүрэгтэй. Зан араншин өөрчлөгдөх зэргээс нь шалтгаалан өсвөр насныхныг нөхөн үржихүйн эрх зөрчигдөх магадлалтай эмзэг бүлэгт тооцох бөгөөд нөхөн үржихүйн эрхийг хүүхэд нас болон өсвөр наснаас нь эхлэн хамгаалах ёстой. Нөхөн үржихүйн эрхийг нь хамгаалбал зохих бусад олон бүлэг байдаг. Иймд ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийн сургалт, судалгааны чиглэлээр дараах ажлыг хийж гүйцэтгэх нь зүйтэй юм. Үүнд:

- 1. Хүний эрхийн боловсролыг сургуулийн наснаас нь эхлэн олгох шаардлагатайг дэлхий дахинаа хүлээн зөвшөөрсөн бөгөөд сургалтын хөтөлбөр нь тухайн хүний насанд тохирсон байх, тухайн хүний цаг завт таарсан байх шаардлагатай. Сургалтыг заахдаа эрүүл мэндийн үйлчилгээнд төвлөрч болохгүй бөгөөд жендэрээс үл шалтгаалан хүн бүрийн хүлээх үүргийг тайлбарлан таниулах нь зүйтэй юм. Тодорхой соёл, уламжлалын болон зан заншлын шинжтэй асуудлыг хүний эрх талаас нь ойлгоход нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг онцгой анхаарах нь чухал байдаг. Гэвч ХЭҮБ-ууд нь нөхөн үржихүйн эрхийн хичээлийг сургуулиудад олон цагаар заах шаардлагагүй юм. Гол нь нөхөн үржихүйн эрхийн агуулгыг хүүхдэд хэрхэн ойлгуулж, хүргэхэд анхаарах нь чухал юм. Тухайлбал орон гэргүй, сургууль завсардсан зэрэг хүүхэдтэй ажилладаг байгууллагуудтай хамтран бэлгийн амьдралд эрт орох, бэлгийн хүчирхийлэлд хохирох магадлалтай хүүхдэд чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулж болно.
- 2. Зарим улс орны сургуулиудад хүний эрхийн клубыг байгуулсан сайн туршлага байдгийн жишээ нь Уганда Улс юм. Ийм аргаар хүүхэд, өсвөр насныхны дунд хүний эрхийн асуудлыг нээлттэй хэлэлцүүлэх боломжтой билээ. Ялангуяа зарим соёл, уламжлалын хувьд хаалттай сэдэв болох нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг нууцлал, аюулгүй байдал хангасан нөхцөлд ярилцах нь чухал байна.
- 3. Нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг их, дээд сургуулиудад заах, ялангуяа хуулийн сургуулиудын сургалтын хөтөлбөрт албан ёсоор тусгах шаардлагатай. Иймд ХЭҮБ-ууд нь их, дээд сургуулиудтай уулзалт хийж, эрх зүй, анагаахын шинжлэх ухааны чиглэлээр сурч байгаа оюутан, суралцагчдад хүний эрх, нөхөн үржихүйн эрхийн хичээлийг заавал судлах хичээлд нь оруулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.
- 4. Нөхөн үржихүйн эрхийг бүрэн хэрэгжүүлэхийн тулд зарим мэргэжлийн ажилтан, албан хаагчид нөхөн үржихүйн эрхийн талаар хангалттай мэдлэгтэй байж эмэгтэйчүүд, өсвөр насныхан болон бусад бүлэгтэй хүнлэг, хүндэтгэлтэй, нууцлалыг хадгалсан байдлаар насанд нь тохируулан харилцаж байгаа эсэхийг хянах нь зүйтэй юм. Түүнчлэн холбогдох мэргэжилтнүүд тэр дундаа эмч, эрүүл мэндийн болон нийгмийн ажилтнуудыг юуны өмнө

анхаарах шаардлагатай. Иймд ХЭҮБ-ууд нь эмч, эрүүл мэндийн болон нийгмийн ажилтнаар сурч байгаа оюутнуудад нөхөн үржихүйн эрхийн хичээлийг заавал зааж сургах асуудлаар холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллах нь чухал байна. Түүнчлэн ХЭҮБ-ууд нь их, дээд сургуульд сурч байхдаа үндсэн мэдлэг, чадварт суралцах хичээлийн хүрээнд нөхөн үржихүйн эрхийн хичээл судлаагүй эмч, эрүүл мэндийн болон нийгмийн ажилтнуудыг богино хугацааны курст хамруулах, гарын авлага тараах зэрэг арга хэмжээ авах нь зүйтэй. Бэлгийн хүчирхийлэл, хор уршигтай зан үйл зэрэг эрүүгийн эрх зүйн асуудлыг мөн адил анхаарах хэрэгтэй. Иймээс хууль сахиулах алба хаагчид болон шүүгчдийг шаардлагатай сургалтад хамруулах нь чухал юм. Ингэснээр нөхөн үржихүйн эрх зөрчигдсөн тохиолдолд хуулийн дагуу шударгаар шийдвэрлүүлэх боломж үүснэ. Эдгээр сургалт, сурталчилгаа, нөлөөллийн ажилд ХЭҮБ-ууд чухал байр суурьтай болохыг анхаарах нь зүйтэй байна.

5. Парисын зарчмуудад хүний эрхийн судалгаа, шинжилгээний ажилд оролцохыг зөвлөсөн байдаг билээ. Судалгаа, шинжилгээний үр дүнд нөхөн үржихүйн эрхийн талаарх гүнзгийрүүлсэн мэдлэгийг бий болгосноор нотолгоонд суурилсан бодлого, зөвлөмжийг хүргэх зэрэг бусад үйл ажиллагаанд суурь дэмжлэг үзүүлэх боломж бүрдэнэ. Шаардлагатай тохиолдолд ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийн тодорхой асуудлаар бие даасан судалгааг хийж болох бөгөөд ийм боломжгүй тохиолдолд их, дээд сургуулиуд болон судалгаа, шинжилгээний бусад байгууллагуудтай хамтран ажиллах нь зүйтэй. Нөхөн үржихүйн эрхийн болон үүнд холбогдох ЛГБТИК хүмүүс зэрэг тодорхой асуудлаар нийтэд чиглэсэн арга хэмжээг эхлүүлэхэд нийгмийн эсэргүүцэлтэй тулгарах магадлалтай тул ямар асуудал байгааг болон ямар арга хэмжээ авах шаардлагатайг тодруулах нөхцөл байдлын судалгааг хийж асуудлыг урьдчилан тодруулах нь зөв байна. Нийгмийн эсэргүүцэлтэй тулгарах магадлалтай асуудлыг шийдвэрлэхдээ тухайн асуудлыг олон нийтийн анхааралд өртөхгүйгээр шийдвэрлэх нь илүү үр дүнтэй байвал ХЭҮБ нь ийнхүү чимээгүйхэн шийдвэрлэхээс татгалзах шаардлагагүй билээ.

ШИГТГЭЭ 6. БЭЛГИЙН ЦОГЦ БОЛОВСРОЛ: НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ БОЛОН ЖЕНДЭРИЙН ТЭГШ БАЙДЛЫГ ХӨХИҮЛЭН ДЭМЖИХ НЬ

Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд болон нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар тогтвортой мэдлэг, мэдээллийг зохистой аргаар хүргэх нь чухал болохыг онцлон анхааруулсан байдаг.¹⁵ Сурч боловсрох эрхийн асуудал хариуцсан Тусгай илтгэгчээс 2010 онд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейд хүргүүлсэн илтгэлд¹⁶ хувь хүн шаардлагатай үйлчилгээ, мэдээллийг зохимжтой арга замаар олж авахад улс орнууд аливаа байдлаар хязгаарлалт тогтоох ёсгүй бөгөөд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн талаар мэдээлэл авахад учирч болох нийгмийн болон зохицуулалтын аливаа саад тогтгорыг арилгах нь зүйтэй гэж тайлбарласан. Нөхөн үржихүйн эрх, түүнд хамааралтай эрхээ хэрхэн хангаж, эдлэх талаарх мэдлэг, мэдээллийг иргэд олон нийт боловсролоор дамжуулан олж авдаг.

Дээр дурдсан тусгай илтгэлд бэлгийн амьдрал нь бүх хүнд заяамал шинжтэй бөгөөд хувийн болон нийгмийн олон хүчин зүйлсээс хамаардаг болохыг дурджээ. Гэвч бэлгийн амьдралтай холбоотой асуудал шашин, үзэл санаа, соёл, уламжлалын шалтгаанаар нуугдмал байж ирсэн нь нийтлэг байна. Эдгээр шалтгаан нь ихэвчлэн эрэгтэйчүүдийг, эмэгтэйчүүдээс илүүд үзэж, хүйсийн чиг үүргийг ялгасан, эцгийн эрхт ёсны хандлага давамгайлсан нийгмийн хэвшмэл үзэлтэй холбоотой байдаг байна. Нийгэмд давамгайлсан энэхүү хэвшмэл үзэл, хандлага нь эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах зэрэг хүний эрхийн олон зөрчлийн цаад шалтгаан болдог. Харин эцгийн эрхт ёстой тэмцэх, тэгш байдлыг дэмжих, нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтийг сайжруулах гол арга нь боловсрол олгох арга юм.

Иймд улс орнууд нь хүн бүр өөрийн эрхийг хангуулахыг шаардах хэмжээний нөхөн үржихүйн эрх, жендэрийн тэгш байдлыг хангах зэрэг хүний эрхийн боловсролыг хангалттай хэмжээнд олж авах боломжийг бүрдүүлж, хүний эрхийн боловсролоор дамжуулан ардчилал болон олон ургальч үзлийг бэхжүүлэх үүрэгтэй. Бэлгийн цогц боловсролыг албан болон албан бус боловсролын хэлбэрээр эзэмшсээр хувь хүн өөрийн эрүүл мэндийг хамгаалах журамт үүргээ эрхэмлэн биелүүлэх, эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрхээ хангуулж, бусдын эрхийг хүндэтгэж сурах сайн талтай. Түүнчлэн бэлгийн цогц боловсрол олгосноор жендэрийн хэвшмэл үзэл, хандлагатай тэмцэх боломж бүрдэнэ. Боловсролд зөвхөн эмэгтэйчүүдийг бус эрчүүдийг нэгэн адил хамруулж тэдний хүйсийн тэгш бус байдлыг шийдвэрлэн тэгш байдлыг хангах нь зүйтэй.

Бэлгийн боловсрол нь өөр өөр насны, өөр соёлтой хүмүүст тохиромжтой байх хэрэгтэй.¹⁷

Түүнчлэн заах аргачлалын хувьд охид, хөвгүүдийн ялгааг харгалзсан байх нь зүйтэй байна. Ялангуяа ХДХВ/ДОХ, БЗХӨ-нд өртөх эрсдэлт бүлгийг хамгаалахад бэлгийн боловсрол маш чухал үүрэгтэй болохыг анхаарах нь чухал байна.

¹⁵ Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын 1994 оны Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр, 7,11 дэх хэсгүүдийг үзнэ үү.

¹⁶ Сурч боловсрох эрхийн асуудал хариуцсан Тусгай илтгэгчээс 2010 онд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейд хүргүүлсэн А/65/162 дугаарт тусгай илтгэл.

¹⁷ ЮНЕСКО, “Бэлгийн боловсрол олгоход баримтлах олон улсын журмууд: Бэлгийн амьдрал, бэлгийн харилцаа, БЗХӨ-ний тухай нотолгоонд суурилсан боловсрол олгох нь”, 2009 он.

БЭЛГИЙН ЦОГЦ БОЛОВСРОЛ: НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ БОЛОН ЖЕНДЭРИЙН ТЭГШ БАЙДЛЫГ ХӨХИҮЛЭН ДЭМЖИХ НЬ (ҮРГЭЛЖЛЭЛ)

Бэлгийн боловсрол олж авах эрхийг хангах нь маш олон төрлийн урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөтэй бөгөөд зарим тохиолдолд үхэл, амьдрал ч шийдэж чадах амин чухал асуудал юм.

Бэлгийн цогц боловсрол олгох нь хүчирхийлэл болон аливаа ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эмэгтэйчүүдийн эрхийг хэрэгжүүлэхэд маш чухал нөлөөтэй бөгөөд эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд тэгш бус байж, ирсэн түүхийг өөрчлөхөд хувь нэмэртэй. Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхахыг устгах хороо нь улс орнуудыг бэлгийн боловсрол олгох хөтөлбөр батлан хэрэгжүүлэх, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн хөтөлбөрийн хамрах хүрээг шаардлагатай хэмжээнд өргөтгөж үр хөндөлт болон эх, нялхсын эндэгдлийг багасгахыг зөвлөмжилсөн байдаг.

Үүнээс гадна бэлгийн цогц боловсрол нь ТХЗ-д багтсан жендэрийн тэгш байдлыг хангах, эмэгтэйчүүдийг чадавхжуулах, эх, нярайн эндэгдлийг бууруулах, ХДХВ/ДОХ-той тэмцэх зэрэг холбогдох зорилтыг хэрэгжүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлж чадна.

ИРГЭДИЙН БОЛОВСРОЛЫГ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ НЬ

ЭЛЬ САЛЬВАДОР УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ОМБУДСМЭНЫ ГАЗРЫН НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХИЙН ТУХАЙ МЭДЛЭГ, БОЛОВСРОЛЫГ ДЭЭШЛҮҮЛСЭН ЖИШЭЭ

Тус улсын ХЭҮБ нь Эмэгтэйчүүдийн эрх болон гэр бүлийн эрх хариуцсан газраараа дамжуулан нөхөн үржихүйн эрхийн тухай мэдлэг, боловсролыг дээшлүүлэх ажлыг эхлүүлсэн байна. Энэхүү байгууллага нь юуны өмнө өөрийн ажилтан, албан хаагчдын мэдлэгийг дээшлүүлж, дараа нь гадагш чиглэсэн үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн байна.

Мөн Эль Сальвадор Улсын прокурорын байгууллага нь эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах, эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн бүх хэлбэртэй тэмцэх энэхүү ажлыг хамтран хэрэгжүүлж, энэ компани ажлын хүрээнд нөхөн үржихүйн эрхийг хөхиүлэн дэмжих тусгайлсан арга хэмжээг багтаан хэрэгжүүлсэн байна.

АВСТРАЛИ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН КОМИСС АЖЛЫН БАЙРНЫ ОРЧИНГ САЙЖРУУЛСАН ЖИШЭЭ

Австрали Улсын Хүний эрхийн комисс нь 2001 онд жирэмслэлттэй холбоотой ажилтнуудын эрх болон ажил олгогчийн үүргийг тодорхой тусгасан жирэмсэн эмэгтэйчүүдэд зориулсан гарын авлагыг гаргасан байна. Үйлдвэрчний эвлэл болон ажил олгогч талуудтай хамтран хэлэлцэж баталсан зааварт жирэмслэлтэд үндэслэн ялгаварлан гадуурхах асуудлыг ажилд авах, хөдөлмөр эрхлэх, ажлаас халах зэрэг хөдөлмөрийн бүхий л харилцаанд хориглохоор зохицуулсан бөгөөд ялгаварлан гадуурхалт, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн асуудлыг тус заавраар ялган зохицуулжээ. Энэхүү зааварт холбогдох этгээдийн эрх, үүрэг, тэдгээрийг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн зөвлөгөө, зөвлөмж мөн тэдгээрийн сайн жишээ, зураглал, кейс судалгааг багтаасан байна.

ХЭҮБ-ууд нь иргэдийн хүний эрхийн боловсролыг дээшлүүлэх, аливаа хэлбэрийн ялгаварлан гадуурхалттай тэмцэх ажлыг ялангуяа хэвлэл мэдээллийн байгууллагаар нийтэд сурталчлан мэдээлэл өгч, бүх нийтийн боловсролыг дээшлүүлэх хэлбэрээр хэрэгжүүлнэ гэж Парисын зарчмуудад заасан. ХЭҮБ нь иргэдийн нөхөн үржихүйн эрхийн тухай мэдлэг, боловсролыг дэмжих чиглэлээр дараах арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлж болно. Үүнд:

1. Нийт ард иргэдэд чиглэсэн өргөн хүрээний мэдээллийн компани ажил зохион байгуулах болно. Нөхөн үржихүйн эрхийн зөрчилд голчлон эмэгтэйчүүд өртдөг учраас бүх нийтэд чиглэсэн мэдээллийн компани ажил болон нөхөн үржихүйн эрхийг дэмжих бусад үйл ажиллагаанд бүх насны эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийг хамруулах нь чухал байна. Бүх нийтийн хүний эрхийн боловсролыг дээшлүүлэх компани ажлын үр дүнг дээшлүүлэхдээ дүгнэлт судалгаанд үндэслэн дараах аргыг ашиглаж хамрагдалтыг нэмэгдүүлэх боломжтой. Үүнд:

- ХЭҮБ нь эвхмэл болон зурагт хуудас, ижил төрлийн хэвлэмэл материалыг хэвлэн тарааж болно. Эдгээр хэвлэмэл материалыг шаардлагатай хэлээр орчуулах, харааны, сонсголын бэрхшээлтэй зэрэг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зохих хэлбэрээр хүргэх нь чухал байна.

- б. Бүх нийтийг мэдээллээр хангах компанит ажлыг гүйцэтгэх хэвлэл, мэдээллийн тусгай стратегитай байх нь зүйтэй.
 - в. Зөвхөн хэвлэмэл сонин, сэтгүүл зэргээс гадна зарим улс оронд телевиз, радио, интернэт ашиглан мэдээллийг илүү олон хүнд хүргэх боломжтой болсныг анхаарах нь зүйтэй.
 - г. Түүнчлэн дуурь, бүжиг, дуу зэрэг урлагийн бүтээлээр дамжуулан иргэдийн мэдлэг, боловсролыг дээшлүүлэх нь үр дүнтэй арга юм.
 - д. Үнэгүй бөгөөд нээлттэй мэдээллийг нийтэд хүргэх нь ийм төрлийн компанит ажлын үр дүнд хамгийн чухал нөлөөтэй болохыг анхаарах нь зүйтэй.
2. Энэхүү бүх нийтэд чиглэсэн өргөн хүрээтэй үйл ажиллагаанаас гадна тодорхой бүлгүүдэд зориулсан дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нь чухал байж болно. Үүнд:
- а. Мэргэжлийнхэнд чиглэсэн тодорхой мэдлэг, мэдээллийг хүргэх шаардлагатай. Эмч, эрүүл мэндийн болон нийгмийн ажилтнууд багш, хууль сахиулах байгууллагын албан хаагчид, хорих байгууллагын ажилтнуудад тэдгээрийн ажил мэргэжилд нь тохирсон агуулга, хэлбэрээр мэдээлэл өгч мэдлэгийг нь дээшлүүлэх хэрэгтэй. Тухайлбал хорих байгууллагын алба хаагчид жирэмсэн болон нялх хүүхэдтэй хоригдогчтой хэрхэн харилцах талаар, мөн хорих байгууллагад хэн нэгэн бэлгийн хүчирхийлэлд өртөх, БЗХӨ-өөр өвдөх эрсдэлтэй талаар мэдээлэл өгөх нь зүйтэй.
 - б. Парламентын гишүүд, орон нутгийн улс төрчид зэрэг шийдвэр гаргах түвшний албан тушаалтнууд нөхөн үржихүйн эрхийн талаар шаардлагатай ойлголт, мэдлэгийг авах нь маш чухал бөгөөд улс орны эрх бүхий этгээдийн шийдвэрээр шийдэгдэх боломжтой нөхөн үржихүйн эрхийн олон асуудал байдгийг анхаарах нь зүйтэй.
 - в. Улс орнууд олон соёл, уламжлалын хувьд зан заншлын болон шашны удирдагчид нь маш чухал үүрэг оролцоотой байдаг бөгөөд ялангуяа нөхөн үржихүй, жендэрийн болон гэр бүлийн асуудалд тэдний оролцоо маш чухал байдгийг анхаарах хэрэгтэй. Шашин болон соёл, уламжлал нь нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэхэд саад бэрхшээл болох тохиолдол цөөнгүй гардаг тул шашны болон уламжлалт зан үйлийн удирдагчдын үзэл бодолд нөлөөлөхийн ач холбогдлыг үгүйсгэх боломжгүй юм.
 - г. Нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай, нийгмээс тусгаарлагдсан болон эмзэг бүлэгт хүний эрхийн мэдлэг, мэдээлэл олгоход чиглэсэн тусгай арга хэмжээг зохион байгуулах нь зүйтэй. Бүх нийтэд чиглэсэн мэдээлэл, мэдлэг хүргэх өргөн хүрээний үйл ажиллагааны явцад эдгээр бүлэгт мэдээлэл хүрсэн гэж таамаглах нь буруу юм. Эдгээр бүлэгт алслагдмал бүс нутагт амьдардаг, нутгийн уугуул, нэн ядуу зэрэг иргэдийг багтаан үзэж болно. Мэдлэг, боловсрол олгох үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлэхдээ хэдэн хүнд мэдээлэл хүргэж чадсан гэдэг үзүүлэлтээр үнэлэхээс гадна нийгмээс тусгаарлагдсан бүлгийн ихэнхэд нь хүргэж чадсан эсэхээр үнэлэх нь илүү чухал байж болох эсэхийг анхаарах нь зүйтэй. Биеэ үнэлэгчид зэрэг нийгмээс ялгаварлагдсан зарим бүлэг нь нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн өндөр эрсдэлтэй бүлэг болохыг мөн анхаарах шаардлагатай. Зарим улс орон эдгээр бүлгийг ялгаварлан гадуурхах нь эрүүгийн болон зөрчлийн хэрэгт тооцогддог. Ялангуяа биеэ үнэлэгч эмэгтэйчүүд нь зөвхөн үйлчлүүлэгчийнхээ бус биеэ үнэлэлтийг зохион байгуулагч эсвэл цагдаагийн хүчирхийлэлд өртөх магадлал

өндөртэй байдаг. Иймд биеэ үнэлэгчдэд мэдээлэл хүргэж, мэдлэг олгох тусгай стратегийг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй юм. ЛГБТИК хүмүүст ижил нөхцөл байдалтай байж болохыг анхаарах шаардлагатай.

3. Тухайн нөхцөл байдалд мониторинг хийж, хохирогч болон ашиг сонирхол бүхий талуудын дуу хоолойг хүргэх, хууль тогтоомж, бодлогын арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх санал боловсруулах боломжийг үндэсний хяналт шалгалт олгодог. Үндэсний хяналт шалгалтыг тодорхойлсон тодорхойлолт гэж одоогоор байхгүй боловч ХЭҮБ-д ирүүлсэн гомдол, мэдээлэл болон бусад байгууллагуудын хүний эрхийн судалгаа, шинжилгээ, баримт бичгийн дүн шинжилгээ зарим тохиолдолд олон нийтийн уулзалт, хэлэлцүүлэг хүний эрхийн төлөв байдлыг тодорхойлсон, дүгнэсэн болон цаашид хууль тогтоомж, бодлогыг өөрчлөх арга хэмжээг санал болгосон тайланг үүнд багтаан үзэх боломжтой. Үндэсний хяналт шалгалтаар аливаа нэг хүнд хамаарах гомдол, мэдээллээс илүүтэй нийгмийн өргөн хүрээний асуудалд хамаарах хүний эрхийн зөрчлийг илрүүлэх, шийдвэрлэх бодлогыг ХЭҮБ баримтлах нь зүйтэй. Өмнө дурдсанчлан НҮБХАС болон НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллагууд зэрэг үндэсний болон олон улсын байгууллагуудтай энэ асуудлаар хамтран ажиллах нь чухал байна.

КЕНИ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН КОМИСС БЭЛГИЙН БОЛОН НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН АСУУДЛААР ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДАД ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТ ХИЙСЭН ЖИШЭЭ

Иргэний нийгмийн 2 байгууллагаас төрийн өмчийн эрүүл мэндийн байгууллагуудад, ялангуяа амаржих газруудад нөхөн үржихүйн эрх зөрчигдөж байгааг судалгаа, нотолгоотойгоор илэрхийлсэн гомдлыг тус Комисст хүргүүлсэн бөгөөд нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ оройтсон, өндөр үнэтэйгээс зарим үйлчилгээнд иргэд хамрагдаж чадахгүй байгаа, төлбөрөө төлж чадаагүй хүнийг эмнэлэгт хорьсон, төрж байгаа эхийг үл хайхарч, ёс зүйгүй хандсан, ялгаварлан гадуурхдаг, ХДХВ/ДОХ-ын шинжилгээ зөвшөөрдөггүй зэрэг зөрчилд тус Комиссоос хяналт шалгалт хийжээ.

Урьдчилсан судалгаагаар олон тооны зөрчил гардаг нь тогтоогдсон бөгөөд хохирогчдын дуу хоолойг сонсох нь зүйтэй байв. Иймд тус хяналт шалгалтыг доорх зорилгоор явуулсан байна. Үүнд:

1. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрхийг зохицуулах хууль зүйн болон бодлогын орчинг тодорхой болгож, үр нөлөөг нь дээшлүүлэх;
2. Төр, хувийн хэвшлийн байгууллагууд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрхийг хэрхэн хэрэгжүүлж байгааг үнэлэх;
3. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн талаар олон нийтийн ойлголт, хандлагыг тодорхойлох;
4. Ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн эрхийн зөрчлийг тогтоож, хэрэг үүсгэн шалгах.

Хяналт шалгалтын өмнө баримт бичгийн цогц судалгаа хийж, улс орон даяар эрүүл мэндийн байгууллагуудад айлчлан, фокус бүлгийн ярилцлага хийсэн байна. Мөн 6 удаагийн нээлттэй сонсгол зохион байгуулж, холбогдох экспертүүдийг урьж оролцуулсан бөгөөд сүүлд нь асуудлыг шийдвэрлэх алхмуудыг тодорхойлох чуулган зохион байгуулжээ. Биечлэн уулзах уулзалтаас гадна бичгэн хэлбэрээр санал цуглуулсан байна.

Энэхүү үйл ажиллагааны үр дүн болон зөвлөмжийг багтаасан тайлан боловсруулж, парламент болон Засгийн газарт хүргүүлсэн бөгөөд зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх нөлөөллийн үйл ажиллагаа явуулж, хэрэгжилтэд нь мониторинг хийжээ.

ГОМДОЛ ШИЙДВЭРЛЭХ НЬ

ХЭҮБ нь ерөнхийдөө хувь хүнээс ирүүлсэн гомдол, мэдээллийг шийдвэрлэх үүрэгтэй бөгөөд үүнд нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар ирүүлсэн гомдол, мэдээллийг мөн хамруулж үзнэ. Ийнхүү шийдвэрлэхдээ нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой болон бусад гомдол, мэдээллийг шийдвэрлэдэг журмаараа шийдвэрлэх бөгөөд ажилтан, албан хаагчид нь энэхүү асуудалтай холбоотой хууль тогтоомжийг бүрэн ойлгож, мэддэг болсон байх нь маш чухал болохыг анхаарах нь зүйтэй. Дээр дурдсанчлан ХЭҮБ нь энэ асуудлаар ажиллахаар нэгэнт шийдвэрлэсэн бол албан хаагчдаа холбогдох сургалтад хамруулах зайлшгүй шаардлагатай.

Нөхөн үржихүйн эрхийг үндсэндээ Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактад заасан эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхэд багтаан үзэж болно. Уг олон улсын пактад зааснаар эрүүл мэнд нь тухайн улсын нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн дээд боломжтой шууд холбоотой асуудал юм. ХЭҮБ-ууд нь гомдол шийдвэрлэх чиг үүргийнхээ хүрээнд тухайн улс орон нийгэм, эдийн засгийн дээд боломжийн хэрээр нөхөн үржихүйн эрхийг хангаж байгаа эсэхийг үнэлж

дүгнэх боломжтой. ХЭҮБ-д ирүүлсэн гомдол, мэдээлэл нь ихэвчлэн тухайн улсын төрийн байгууллага алдаа дутагдал гаргасан, үүргээ гүйцэтгэж чадаагүй, ухрангуй арга хэмжээ авсан, ялгаварлан гадуурхсан, боломжоо бүрэн ашиглаагүй зэрэг асуудлыг хөндөж байдаг. Нөгөө талаасаа нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар гомдол, мэдээлэл ирэхгүй байгаа нь ард иргэд энэхүү эрхийнхээ талаар ойлголт, мэдлэг муутай байгааг илтгэж байж болно.

Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрх нь ихэвчлэн Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактад заасан эрхүүд бөгөөд гомдол шийдвэрлэж байгаа ХЭҮБ нь тухайн улс орон бүрэн боломжоо дайчилж байгаа эсэх асуудлаар үнэлгээ хийж, дүгнэлт гаргаж байсан туршлагагүй бол энэ төрлийн гомдлыг шийдвэрлэхэд хүндрэлтэй байх магадлалтай юм. Тус пактын 2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Энэхүү пактад оролцогч улс бүр дангаараа болон олон улсын тусламж, хамтын ажиллагаагаар, тухайлбал эдийн засаг, техникийн салбарт, энэхүү пактаар хүлээн зөвшөөрсөн эрхийг бүрэн хэрэгжүүлэхийг дэвшилттэйгээр хангахын тулд хууль тогтоомжийн арга хэмжээг оролцуулан, зохистой арга хэмжээг байгаа бүх боломжийнхоо хэрээр авах үүрэгтэй” гэж заасан байдаг. Мөн Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хорооны 1990 онд гаргасан 3 дугаар Ерөнхий зөвлөмжид бүрэн боломжоо дайчлах гэдгийг “Улс орнууд боломжит хамгийн хурдан, хамгийн үр нөлөөтэй арга хэлбэрээр тухайн эрхийг бүрэн хангах” гэж тодорхойлсон бөгөөд “зориуд ухрангуй арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн бол хамгийн хянамгай байдлаар шалгаж, тус пактад заасны дагуу боломжит бүхий л нөөц бололцооны хэрээр алдааг залруулах нь зүйтэй” гэж тус дүгнэлтэд тусгасан байна. Түүнчлэн “...аливаа анхан шатны тусламж, үйлчилгээ, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд шаардлагатай наад захын эм, тариа, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслээр хангах болон жирэмсэн эх болон нярайд үзүүлэх тусламж, үйлчилгээ зэргийг багтаасан наад захын үндсэн үүргийг улс орнууд ямар ч тохиолдолд хэрэгжүүлэх ёстой гэж 3 дугаар Ерөнхий зөвлөмжид тусгажээ.

Мөн зарим тохиолдолд эмнэлгийн мэргэжлийн техник, технологийн үнэлгээ хийх нь ХЭҮБ-ын хувьд хамгийн хүндрэлтэй асуудлын нэг байх магадлалтай юм. Яг ийм шалтгаанаар Португал Улсын ХЭҮБ нь эх, нялхсын эндэгдэл өндөр байгаа гэсэн гомдол, мэдээллийг шийдвэрлэх боломжгүй хэмээн холбогдох байгууллагад шилжүүлсэн байдаг. Үнэн хэрэгтээ шүүхэд ийм төрлийн асуудлыг шийдвэрлэх мэргэжлийн мэдлэг, чадвар байгаа эсэх нь эргэлзээтэй боловч шүүх эмнэлгийн байгууллагын алдаа болон ижил төрлийн нарийн түвэгтэй асуудлыг шийдвэрлэж байна. Ийнхүү шийдвэрлэхээс татгалзахын оронд ХЭҮБ-ууд нь энэ талаар хангалттай мэдээлэл цуглуулж, асуудлыг шийдвэрлэх хэрэгтэй. Үүний тулд шинжээчээр дүгнэлт гаргуулах, шүүх шинжилгээний байгууллагын байр суурийг сонсох зэргээр шүүхэд тухайн хэргийг шийдвэрлэдэг үйл явцтай ижил байдлаар хуулийн болон хүний эрхийн нотолгоонд суурилсан үнэлэлт, дүгнэлт гаргах боломжтой юм.

ХЭҮБ-д гомдол, мэдээлэл гаргаж болдог гэдгийг иргэд мэддэг болсноор гомдол шийдвэрлэх чиг үүрэг нь бодитоор хэрэгжих боломжтой тул нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар ХЭҮБ-д гомдол хүлээн авах, шийдвэрлэх үйл явцын талаарх мэдлэг, мэдээллийг олон нийтэд хүргэх нь маш чухал үйл ажиллагаа юм.

Түүнчлэн ХЭҮБ нь хэрэг, маргааныг шүүхээр шийдвэрлүүлэх бүрэн эрхтэй бол нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг шийдвэрлүүлэхдээ энэ бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд бэлэн байх нь зүйтэй. Тухайн улсын хууль тогтоомжийн дагуу ХЭҮБ нь (amicus curiae) буюу шүүхэд туслах боломжтой бол нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар дүгнэлт, мэдээллийг гарган шүүхэд хүргүүлж хэрэг, маргааныг

шүүхээр үнэн зөв шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх боломжийг судалдаг, боломжтой бол ашигладаг байх ёстой. Түүнчлэн хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэх үйл явцад нөхөн үржихүйн эрхийг баталгаажуулах хууль зүйн шинэ жишиг тогтоох боломжтой асуудал гарч ирсэн бол ХЭҮБ нь олон нийтийн анхаарлыг энэ асуудалд хандуулах арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлэх нь зүйтэй юм. Ийм байдлаар стратегийн өмгөөллийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхдээ өөрийн хараат бус байр суурийг хадгалах хэмжээнд иргэний нийгмийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах боломжтой байна.

3 ХҮНИЙ ЭРХЭД СУУРИЛСАН ХАНДЛАГААР НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙГ ДЭМЖИХ НЬ

Хүний эрхэд суурилсан хандлагад үндэслэсэн үзэл баримтлал, дүн шинжилгээний цар хүрээг тогтоох байдлаар улс орны хөгжлийн бүх үйл ажиллагаанд хүний эрхийн хэм хэмжээ, стандарт, зарчмыг тусган хэрэгжүүлэх боломжтой байдаг. НҮБ-ын хэмжээнд олон улсын хөгжлийн хамтын ажиллагааны хөтөлбөрийг хүний эрхэд суурилсан хандлагаар хэрэгжүүлэхэд баримтлах ерөнхий зааварт доорх асуудлыг тусгажээ. Үүнд:

1. Хөгжлийн хамтын ажиллагааны бүхий л бодлого, хөтөлбөр, техникийн туслалцаа нь Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглал болон олон улсын хүний эрхийн бусад гэрээ, хэлэлцээрт заасан хүний эрхийг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн байна.
2. Бүх салбарын, бүх үе шат дахь хөгжлийн хамтын ажиллагаанд Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглал болон олон улсын хүний эрхийн бусад гэрээ, хэлэлцээрт заасан хүний эрхийн стандарт тэдгээрээс урган гарсан зарчмуудыг удирдлага болгон ашиглана.
3. Хөгжлийн хамтын ажиллагааны аливаа хэлбэр нь “үүрэг хүлээгчид” хөгжилд хөтлөх чадавх, хүлээсэн үүргээ болон “эрх эдлэгчид” эрхээ хэрэгжүүлэхээр шаардсан шаардлагыг хангахад дэмжлэг болохуйц байна.

Үүний зэрэгцээ НҮБХАС нь соёлын болон жендэрийн мэдрэмжтэй байх гол үзүүлэлтийг үйл ажиллагаандаа ашиглахдаа хүний эрхэд суурилсан хандлагатай төсөл, хөтөлбөр хэлбэрээр хэрэгжүүлдэг.¹

Хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төсөл, хөтөлбөрт тусган хэрэгжүүлэхдээ хөгжлийн явцад хүрэхээр зорьж буй бүхий л үр дүнд хууль ёсны арга замаар хүрэхээр зохион байгуулах ёстой. Түүнчлэн хүний эрхэд суурилсан хандлагыг хөгжилд ашиглахдаа хүний эрхийн стандартын дагуу хүрэх үр дүнг тодорхойлж, зөвхөн хүний эрхийн зарчмуудад нийцсэн хууль ёсны арга хэлбэрийг ашиглана. Ийм байдлаар хөгжлийн хүрэх үр дүн болон хөгжлийн явцад ашиглах арга хэлбэрт хүний эрхэд суурилсан хандлагыг шалгуур болгон үзэх нь зүйтэй юм.

НҮБ-аас хөгжлийн санаачлагыг судалсны үр дүнд боловсруулсан хүний эрхийн зарчмуудад үндэслэн хүний эрхэд суурилсан хандлагыг гаргасан байна. Хүний эрхэд суурилсан хандлагын үндэслэл болсон хүний эрхийн үндсэн зарчмыг дор жагсаав. Үүнд:

- Хүний эрх түгээмэл, салшгүй бөгөөд хуваагдашгүй байх зарчим;
- Хүний эрх харилцан хамааралтай, уялдаатай байх зарчим;
- Тэгш байдлыг хангах, үл ялгаварлан гадуурхах зарчим;
- Оролцоог хангах, тэгш хамруулах зарчим;
- Хариуцлагыг өндөржүүлэх, хууль дээдлэх зарчим;
- Хүрэлцээтэй, хүртээмжтэй, хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц, чанартай байх зарчим.

¹ НҮБХАС, Хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төсөл, хөтөлбөрт тусган хэрэгжүүлэх нь”, 70 дугаар тал, 2010 он, Энэ бүлгийг тус бүтээлийн 2 дугаар модульд тулгуурлан бүтээв.

Хүний эрхэд суурилсан хандлагын хүрээнд хөгжлийн аливаа төсөл, хөтөлбөрийн үе шат бүрийг хүний эрхийн үндсэн тогтолцооны дагуу болон тодорхой эрхэд хамаарах олон улсын эрх зүйгээр хүлээсэн үүргийн дагуу ангилан ялгагдахаар боловсруулж хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Бүх төсөл, хөтөлбөрт ижил байдлаар хүний эрхэд суурилсан хандлагыг ашиглах загвар жишээ гэж байхгүй боловч хөгжлийн төсөл, хөтөлбөрийн шаардлагатай шалгуурыг тодорхойлохдоо хүний эрхэд суурилсан хандлагыг дараах байдлаар ашиглаж болно. Үүнд:

- Хүний хөгжлийн төсөл, хөтөлбөрийн зорилго нь дэлхий нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зарчмын дагуу үүрэг хүлээгч талын үндэсний болон олон улсын эрх зүйд тусгаж баталгаажуулсан үүрэг, хариуцлагыг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн байдаг тул хүний эрхэд суурилсан хандлагыг ашиглан төрийн үйл ажиллагаанд нөлөөлөх, иргэдийг нэгтгэх хүчирхэг талбарыг бий болгож болно.
- Хөгжилд саад бэрхшээл болж байгаа цогц асуудлыг ойлгон шийдвэрлэхдээ хүний эрхэд суурилсан хандлага, түүний бүрдэл хэсгийг ашиглан суурь шалтгааныг тодорхойлох, илүү нэгдмэл бодлого боловсруулах, төсөл, хөтөлбөрийн үр нөлөөг илүү нарийн үнэлэх боломжтой байдаг. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн төсөл, хөтөлбөрт хүний эрхэд суурилсан хандлагыг ашиглан зөвхөн эрүүл мэндийн салбарын бус олон салбар дундын нэгдсэн үйл ажиллагааг төлөвлөх, эх, нялхсын эрүүл мэнд эсвэл гэр бүл төлөвлөлт зэрэг ерөнхий асуудлыг олж харах боломжийг нэмэгдүүлж чадна.
- Нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай болон нийгмээс тусгаарлагдсан бүлгийн эрх зөрчигдөх нь хамгийн нийтлэг байдаг тул хүний эрхэд суурилсан хандлагаар тэдний асуудлыг илүү нарийн тодорхойлох боломжтой.
- Хүний эрхэд суурилсан хандлагыг ашиглан нийгмийн дэмжлэг туслалцаа хамгийн их шаардлагатай иргэдийг хөгжлийн үйл явцад хамруулж, хүний эрхийн хэрэгжилтийг нь хангах замаар иргэд, олон нийтийг чадавхжуулснаар илүү тогтвортой үр нөлөөтэй, эрсдэл багатай хөгжлийн төсөл, хөтөлбөрийг боловсруулан хэрэгжүүлэх боломжтой болно.
- Хүний эрхэд суурилсан хандлага нь хууль дээдлэх ёсны зарчмыг шаарддаг тул үйлдсэн хэрэг, зөрчилдөө ял шийтгэл хүлээхгүй үлдэх боломжийг багасгаж, шударга ёсыг тогтооход дэмжлэг болно.
- Хүний эрхэд суурилсан хандлага нь оролцоог дэмжих, хариуцлагыг сайжруулах, тэгш байдлыг хангах, үл ялгаварлан гадуурхах зарчмуудыг хэрэгжүүлэхийг шаарддаг тул хөгжлийн явцад нийгмийн зарим бүлэг баялгийг дангаар эзэмших эрсдлээс сэргийлж, тэгш бус байдлыг суурь шалтгаантай тэмцэхэд дэмжлэг үзүүлж чадна.
- Хүний эрхэд суурилсан хандлага нь үүсэж болох зөрчлийг урьдчилан харах, зохицуулах эрх бүхий этгээдээс үүргээ биелүүлэхийг шаардах байдлаар хүчирхийлэл бий болох эрсдэлийг багасгана.

НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллагууд нь хамгийн анх 1990 оны үеийн хөгжлийн төсөл, хөтөлбөрт хүний эрхэд суурилсан хандлагыг тусган хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. Тэр цагаас хойш хүний эрхэд суурилсан хандлагыг ашиглах нь зөвхөн НҮБ-ын хүрээнээс хальж хамтран ажиллагч байгууллагууд, салбар дундын болон төрийн бус байгууллагууд бодлого, үйл ажиллагаандаа хүний эрхэд суурилсан хандлагыг ашиглах болжээ. Үүний дараа 2005 оны дэлхийн дээд хэмжээний чуулганд оролцсон улс орнууд хүний эрхэд суурилсан хандлагыг хөгжлийн бодлого, хөтөлбөрт тусгах үүрэг амлалтыг өгснөөс хойш бусад улс орнууд бодлого, төлөвлөлт,

төсөв зэрэг төрийн үйл ажиллагаандаа энэхүү хандлагыг ашигласаар байна. ХЭҮБ, ТББ-ууд болон холбогдох бусад байгууллагууд нь төрөөс хүний эрх болон хөгжлийн асуудлыг шийдвэрлэхдээ хүний эрхэд суурилсан хандлагыг ашиглахыг дэмжсэн бодлого баримтлахаас гадна өөрсдөө энэхүү хандлагыг бодлого, үйл ажиллагаандаа хэвшүүлэн ашигладаг болох нь зүйтэй юм.

ХҮНИЙ ЭРХ ТҮГЭЭМЭЛ, САЛШГҮЙ, ХУВААГДАШГҮЙ, ХАРИЛЦАН ХАМААРАЛТАЙ БАЙХ ЗАРЧИМ

Хүний эрх нь дэлхийн бүх хэсэгт болон бүх хүнд байх түгээмэл шинжтэй бөгөөд тухайн хүн өөрөө сайн дураар татгалзсан ч, хүч хэрэглэсэн ч тэр хүнээс салгаж үл болох салшгүй шинж чанартай байдаг билээ. Иймээс нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой аливаа асуудлаар мониторинг хийхдээ, мөн Засгийн газар болон парламентад аливаа байдлаар зөвлөхдөө өсвөр үе, ядууралд өртсөн эмэгтэйчүүд, алслагдмал бүс нутгийн болон уугуул, цагаачид, биеэ үнэлэгчид, хөгжлийн бэрхшээлтэй, ЛГБТИК хүмүүс, хүүхэд зэрэг нийгмийн аливаа бүлгийг орхигдуулж болохгүй. ХЭҮБ нь бие даасан төсөл, хөтөлбөр боловсруулахдаа нийгмийн шаардлагатай бүх бүлгийг хамруулан үзсэн эсэхийг шалгахын зэрэгцээ төслийн хэрэгцээ шаардлагыг үнэлснээр нийгмийн өөр бүлгийг хамруулах боломжтой байдагт анхаарах хэрэгтэй. Түүнчлэн төсөл, хөтөлбөрийн эдийн засгийн нөөц хангалтгүй байсан ч нийгмээс тусгаарлагдсан бүлэгт төрөөс дэмжлэг үзүүлэх боломжтой болохыг анхаарах нь зүйтэй.

Хүний эрх нь мөн салшгүй чанартай. Иргэний, соёлын, эдийн засгийн, улс төрийн эсвэл нийгмийн шинжтэй эсэхээсээ үл хамааран аливаа хүний эрх нь хүний нэр төртэй хамт төрөлхөөс заяагдсан шинжтэй байдаг. Тиймээс хүний эдлэх эрх бүр нь хоорондоо эн тэнцүү, ач холбогдлоор нь хооронд нь ялгажгүй, ач холбогдолд нь эргэлзэшгүй байна.² Нөхөн үржихүйн эрхийн хувьд ХЭҮБ нь энэ эрхийн бүрэлдэхүүн хэсэг бүрийг хүндэтгэх, хамгаалах, хөхиүлэн дэмжиж хэрэгжүүлэхийг чармайна.

Мөн хүний эрх нь хоорондоо харилцан хамааралтай, уялдаатай байдаг. Нэг эрхийн хэрэгжилтийг хангах асуудал нь өөр нэг эрхийн хэрэгжилт хангагдсан эсэхээс шалтгаалдаг харилцан хамааралтай.

Тухайлбал хүний нөхөн үржихүйн эрх хангагдаагүйгээс амьд явах эрх нь зөрчигдөж болно. Түүнчлэн эмэгтэй хүн хүүхэдтэй болох эсэхээ бие даан шийдвэрлэх чадвартай байгаа бол улс төрийн мэтгэлцээнд илүү хүчтэй байр суурьтай байх боломжтой байдаг зэргээс үзвэл эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцоогоо хангуулах эрхийн хэрэгжилт нь тэдний нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтээс хамааралтай байж болохоор байна. Энэхүү зарчимд үндэслэн ХЭҮБ-ууд нөхөн үржихүйн эрхийн аливаа асуудлыг нэгдмэл байдлаар харж дүгнэх боломжтой юм. Түүнчлэн ХЭҮБ-ууд нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар хамтран ажиллах чиглэлээ шийдвэрлэхдээ энэ зарчмын дагуу ажиллах нь зүйтэй.

² НҮБ, “Хүний эрхэд суурилсан хандлагатай хөгжлийн хамтын ажиллагаа: НҮБ-ын хэмжээнд олон улсын хөгжлийн хамтын ажиллагааны хөтөлбөрийг хүний эрхэд суурилсан хандлагаар хэрэгжүүлэхэд баримтлах ерөнхий заавар”, 2003 он.

ТЭГШ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ, ҮЛ ЯЛГАВАРЛАН ГАДУУРХАХ ЗАРЧИМ

Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалд хүн бүр төрөхөөсөө эрх чөлөөтэй, нэр төр, эрхийнхээ хувьд адил тэгш байна гэж заасан билээ. Хүн бүр төрөлхөөс заяасан нэр төртэй учир хэнийг ч нас, хүйс, арьс үндэс, арьсны өнгө, шашин шүтлэг, эд хөрөнгө, хөгжлийн бэрхшээл, хэл, үндэс угсаа, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, язгуур угсаа болон бэлгийн чиг баримжаа, гэрлэсэн эсэх зэрэг бусад байдлаар нь ялгаварлан харьцаж үл болно.³

Үл ялгаварлан гадуурхах зарчим нь нийгмийн эмзэг бүлэгт тусгайлан анхаарч тэгш байдлыг хангахыг шаарддаг. Нэгэнт төр нь иргэдээ хамгаалах үүрэгтэй тул санаандгүй байдлаар ялгаварлан гадуурхах, түүнчлэн хувийн хэвшил болон ахуйн хүрээнд ялгаварлан гадуурхахыг хориглох нь зүйтэй. Тухайлбал хувийн хэвшлийн байгууллагууд ажлын байранд эмэгтэй хүнийг гэрлэсэн эсэхээс нь шалтгаалж хүүхэд гаргах магадлалтай зэргээр ялгаварлан гадуурхаж болохгүй. Ийм байдлаар ялгаварлан гадуурхаж хандсан бол төр үүнийг зохицуулах ёстой. Энэ төрлийн ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлж чадаагүй бол ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг зөрчсөн гэж төрийг буруутгах нь зүйн хэрэг юм.

Ялангуяа нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ зэрэг эрүүл мэндийн асуудал дээр хувийн хэвшилд ялгаварлан гадуурхах үйлдэл гарах нь нийтлэг бөгөөд тухайн хүнийг нийгмийн тодорхой бүлэгт хамаарах байдлаар, үндэс угсаагаар, жендэрээр, насаар, ХДХВ/ДОХ-той хүн гэж ялгаварлан гадуурхаж эмчилгээ, үйлчилгээ үзүүлэхгүй байх тохиолдол гардаг. Тухайлбал эмч, эрүүл мэндийн ажилтнууд нь гэрлээгүй эмэгтэй хүнд жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаар мэдээлэл өгөхгүй, үйлчилгээ үзүүлэхгүй байгаа нь ялгаварлан гадуурхсан үйлдэл тул төрөөс үүнд хариуцлага тооцох ёстой. Хууль тогтоомжийг батлах, гэрээнд тусган зохицуулах, мэдлэг, боловсрол олгох зэргээр төрөөс ялгаварлан гадуурхалттай тэмцэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх ёстой.

Түүнчлэн хүйсийн ялгаанд үндэслэн эмэгтэйчүүдэд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэхгүй байхыг хориглох ёстой. Зөвхөн эмэгтэйчүүдэд шаардлагатай жирэмсэн үеийн үйлчилгээ, жирэмсний болон амаржихын хүндрэлтэй холбоотой болон үр хөндүүлсний дараах асаргаа, сувилгааг төрөөс ямар нэгэн байдлаар хязгаарласныг хүйсийн ялгаанд үндэслэсэн ялгаварлан гадуурхалт гэж үзнэ. Түүнчлэн ХДХВ/ДОХ-той, жирэмсэн зэрэг аливаа бусад байдлаар эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхахыг хориглох ёстой.

Үл ялгаварлан гадуурхах зарчмын дагуу хувь хүн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь төр өөрөө саад болохоос ч илүү өргөн хүрээнд төрийн үүргийг авч үздэг билээ. Төр ялгаварлан гадуурхалттай тэмцэх үүрэгтэй бөгөөд нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай болон нийгмээс тусгаарлагдсан зэрэг бүх хүнд эрүүл мэндийн мэдээлэл, үйлчилгээ хүртээмжтэй хүргэх үүргийг төр хүлээнэ. Зөвхөн ялгаварлан гадуурхалтыг хориглох нь хангалтгүй бөгөөд тэгш байдлыг хангахын тулд ялгаварлан гадуурхалтгүйгээр эмчлүүлэх боломжоор хангахыг үүрэг болгосон хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичгийг төрөөс батлан мөрдүүлэх нь чухал юм. Хууль тогтоомжид бодит ялгаанд үндэслэн тэгш байдлыг хангах зохицуулалтыг тусгах нь чухал болно.

Цаашилбал төрөөс эмэгтэйчүүдийг чадавхжуулах, өөрсдийн бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудлыг аливаа ялгаварлан гадуурхалт, дарамт,

хүчирхийллээс, бие даан шийдвэрлэх боломжоор хангах ёстой. Охид, эмэгтэйчүүд аливаа ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байдлаар асуудлаа шийдвэрлэх боломжийг төр хангах ёстой. Хэрэв охид, эмэгтэйчүүд ийнхүү шийдвэрлэх эрхээ эдлэх боломжгүй байгаа бол эрхийг нь ямар нэгэн байдлаар баталгаажуулах зэргээр эрхээ эдлэх боломжийг нь бүрдүүлж өгөх үүргийг төр хүлээнэ. Мөн үл ялгаварлан гадуурхах зарчмын дагуу төр нь нөхөн үржихүйн зэрэг аливаа эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг бүх бүлэгт нас, хүйс, үндэс, угсаа, орон байрны нөхцөл, хөгжлийн бэрхшээл зэргээс үл хамааран тэгш хүргэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Үүний тулд ядуу, алслагдмал бүс нутагт амьдардаг байсан ч эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авах боломжийг бүрдүүлэх ёстой.

Үл ялгаварлан гадуурхах зарчмыг төрийн байгууллагууд бүх үе шатандаа хэрэгжүүлж тэгш байдлыг хангаж ажиллах ёстой. Аливаа хууль тогтоомж нь жендэрээр ялгаварлан гадуурхсан шинжийг агуулаагүй хэдий ч бодит байдал дээр эмэгтэйчүүд эсвэл бусад бүлэг ялгаварлан, гадуурхалтад өртөж байгаа бол төр үүргээ бүрэн гүйцэтгээгүй гэж үзнэ. Хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичиг нь тэгш байдлыг бодитоор хангасан буюу тэдгээрийг нь бодит амьдрал дээр хүн бүрт ижил тэгш үйлчлэх ёстой байна.

Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хороо нь эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл бол эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах хэлбэр мөн гэж тодорхойлжээ. Иймд улс орнууд хүчингийн гэмт хэрэг болон төрөл садны хүчин зэрэг жендэрт суурилсан хүчирхийллийг даван туулсан эмэгтэйчүүдэд зохих зөвлөгөө, тусламжийг үзүүлэх зэргээр эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг шийдвэрлэх шаардлагатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл нь эмэгтэйчүүдийн бэлгийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж, нөхөн үржихүйн эрхийг нь шууд зөрчдөг үйлдэл юм.

Түүнчлэн төрөөс өсвөр насныханд гэр бүл төлөвлөлт, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл, эрт жирэмслэлтийн хор уршиг, ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-нөөс сэргийлэх, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тохиромжтой үйлчилгээнд хамрагдах тухай мэдээлэл, мэдлэгийг олгох ёстой.⁴ Өсвөр насны хүнийг залуу гэж ялгаварлан гадуурхахыг хориглох ёстой бөгөөд харин тэднийг нөхөн үржихүйн бодлого, үйл ажиллагааны үндсэн зорилтот бүлэг гэж үзэх нь зүйтэй.

Нөхөн үржихүйн эрхийг хүндэтгэж, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид үйлчилгээ хүргэж байгаа эсэхэд хяналт тавих нь ХЭҮБ-ын үндсэн чиг үүрэгт байх бөгөөд энэ чиглэлээр төрөөс боловсруулж, батлах бодлогод санал, зөвлөмж өгч ажиллах нь зүйтэй.

ШИГТГЭЭ 7. НАС АХИЖ БҮЙ ЭМЭГТЭЙЧҮҮД БА НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ

Эх, нялхсын эндэгдлээс сэргийлэх зэрэг нөхөн үржихүйн үндсэн асуудал ихэвчлэн нөхөн үржихүйн насны хүмүүстэй холбоотой байдаг тул нөхөн үржихүйн эрхийг хангах үйл ажиллагаанд тэдний асуудлыг голчлон анхаарах нь зайлшгүй юм. Гэвч нөхөн үржихүйн эрхийн нэгдмэл байдлыг хангах үүднээс нөхөн үржихүйн нас нь өнгөрч буй хүний асуудлыг ч гэсэн анхаарах шаардлагатай юм. Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын үеэр нөхөн үржихүйн үйлчилгээ нь нөхөн үржихүйн бүх үе шатны болон хүн амын насны бүх бүлэгт тохиромжтой байхыг зөвлөмжилсөн байдаг.⁵ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хороо зэрэг байгууллагуудаас энэ асуудлыг амьдралын мөчлөгийн хандлагаар авч үзэх нь зүйтэй болохыг судлан баталгаажуулсан.⁶ Энэхүү гарын авлагад зөвхөн нас ахиж байгаа эмэгтэйчүүдийн асуудлаас гадна ахимаг настай эрэгтэйчүүдийн бэлгийн амьдрал чухал болох талаар мэдээлэл хүргэхийг зорилоо. Гэвч нас ахиж байгаа хүн амын дунд эмэгтэйчүүдийн тоо илүү бөгөөд бэлгийн эрүүл мэндийн асуудал эмэгтэйчүүдэд илүү хүндрэлтэй байдаг. Нөхөн үржихүйн үүрэг, хариуцлага болон нийгмийн ялгаварлан гадуурхалт зэрэг шалтгааны улмаас нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудал нас ахиж байгаа эмэгтэйчүүдэд илүү хүндрэлтэй тусдаг байна.

“Ахимаг насны эмэгтэйчүүд”⁷ гэдэгт ерөнхийдөө 50 болон түүнээс дээш насны эмэгтэйчүүдийг хамруулж үздэг бол нас ахиж буй эмэгтэйчүүд гэдгийг тухайн хувь хүн, нийгмийн бүлгийн онцлогоос шалтгаалан тэдний хооронд

харилцан адилгүй байх хөгшрөлтийн үйл явцад өртсөн эмэгтэйчүүд гэж ойлгох нь зүйтэй. Насан туршдаа ядуу амьдарсан, хангалттай хоол тэжээл хэрэглэж байгаагүй, хүнд хөдөлмөр эрхэлдэг байсан хүмүүс насны хувьд залуу байж болох хэдий ч үндсэндээ 40 нас хүрээд хөгшрөлд өртдөг байна. Ахимаг насандаа эмэгтэйчүүд нь ихэвчлэн эрэгтэйчүүдээс илүү эмзэг нөхцөлд амьдардаг бөгөөд энэ нь дараах асуудалтай холбоотой. Үүнд боловсрол дутмаг, эрүүл мэндийн үйлчилгээ хангалтгүй нөхцөлд хүүхэд төрүүлж байсан, орлого багатай амьдарсан буюу зохистой хөдөлмөрлөж чадаагүй, гэр бүлийн байнгын хүчирхийлэлд амьдарч байсан, түүнчлэн энэ нь ихэвчлэн бага наснаас нь эхэлж гэр бүлийн амьдралд нь үргэлжилсэн, магадгүй ахимаг насанд нь үргэлжилж байгаа болон соёл, уламжлалт хандлагын нөлөөллөөр эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд хамрагдах боломжгүй зэрэг нөхцөл хамаарна.

Хөгшрөх үйл явцыг нөхөн үржихүйн эрхтэй холбож үзэхэд зарим асуудал ил тод гарч ирдэг.

Ийм асуудлын нэг нь ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-өөр халдварлах эрсдэл юм. Нас ахиж байгаа эмэгтэйчүүд ХДХВ/ДОХ-оор өвчлөх, хүний хөхөнцөр вирусын улмаас умайн хүзүүний хавдраар өвчлөх зэргээр БЗХӨ-өөр нэгэнт халдварласан бол маш хүнд нөхцөлд ордог байна.

Умайн хүзүүний хавдраар жил бүр 600 мянга гаруй хүн өвчилж, энэхүү хавдрын улмаас жил бүр 300000 гаруй эмэгтэйчүүд нас бардаг байна. Иймд охидыг урьдчилан сэргийлэх вакцинд хамруулж, ХДХВ/ДОХ-оор халдварлах эрсдэлийг бууруулах нь зүйтэй юм.

Үүний зэрэгцээ нас ахиж байгаа эмэгтэйчүүдийг ПАП сорил болон өртөг багатай бусад сорилд хамруулах нь чухал байна.

ХЭҮБ-ууд нь ахимаг насны эмэгтэйчүүд бэлгийн идэвхтэй амьдралгүй байдаг зэрэг худал мэдээлэлд итгэх, ашиглахаар аль болох зайлсхийх нь зүйтэй. ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ холбогдох эмчилгээ, үйлчилгээний тухай мэдлэг, мэдээлэлтэй байх нь зөвхөн өсвөр эсвэл нөхөн үржихүйн насны эмэгтэйчүүдэд бус бүх насны хүнд чухал болохыг ойлгох нь зүйтэй. Ахимаг насны хүнийг тэр дундаа эмэгтэйчүүдийг ХДХВ/ДОХ-той тэмцэх үндэсний болон орон нутгийн зэрэг бүх шатны хөтөлбөрт оролцуулах нь ХДХВ/ДОХ-той тэмцэхэд чухал ач холбогдолтой.

Түүнчлэн нас ахиж байгаа эмэгтэйчүүд, өсвөр насны охид болон нөхөн үржихүйн насны эмэгтэйчүүд жендэрт суурилсан хүчирхийлэлд өртөж байгаа асуудалд анхаарах шаардлагатай болно. Ахимаг насны олонхи эмэгтэйчүүд хүчирхийлэл, үл хайхралын золиос болж байгаагийн дотор асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн хүчирхийлэлд амьдарч байгаа нь цөөнгүй байна. Тэд ихэвчлэн сэтгэл гутралд болон айдаст автах, хөгжлийн бэрхшээлтэйн улмаас хохирох нь нийтлэг бөгөөд хүчирхийллийн улмаас амиа алдах, бэртэж гэмтэх, амиа хорлох зэрэг ноцтой хор хохирлыг амсаж байна. Иймд ХЭҮБ-ууд нь эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиглэлээр арга хэмжээ авч, нас ахиж байгаа эмэгтэйчүүдийг ийм төрлийн төсөл, хөтөлбөртөө хамруулах шаардлагатай.

⁴ Паул Хант, Жудит Буэно де Мескита, “Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд”, Ессексийн их сургуулийн Хүний эрхийн төв.

⁵ Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийн 12.12 дахь хэсэг.

⁶ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны 2010 оны 27 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

⁷ Энэхүү шигтгээ хэсгийн тухай илүү дэлгэрэнгүй мэдээллийг дараах эх сурвалжаас үзнэ үү: ДЭМБ, НҮБХАС, “Эмэгтэйчүүд, Насжилт, Эрүүл мэнд: Үйл ажиллагааны хөтөлбөр”, 2007 он.

ОРОЛЦООГ ХАНГАХ, ТЭГШ ХАМРУУЛАХ ЗАРЧИМ

Оролцоог хангах, тэгш хамруулах зарчмыг хүний эрхийн хэд хэдэн баримт бичигт тусгаж баталгаажуулсан байдаг. Хөгжлийн үйл ажиллагаанд бүх бүлэгт идэвхтэй бөгөөд чөлөөтэй оролцон, тэгш хамрагдаж, хөгжлийн үр шимийг бүгд тэгш хүртэх нь хүний үндсэн эрх, эрх чөлөө мөн гэж үздэг. Энэ эрхийг хэрэгжүүлэхэд хүн бүр хөгжлийн үр шимийг хүртэх эзэмшигч гэдгээ мэдэрч, хөгжлийн үйл явцад оролцох боломжтой байх ёстой.

Оролцоог хангах, чадавхжуулах үйл ажиллагаа нь хоорондоо нягт холбоотой. Оролцоог хангахдаа зөвхөн зөвлөн туслах бус, бүх хүнийг бодитоор чадавхжуулж, тэдэнд шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд оролцох бодит боломж олгох нь зүйтэй.

Шаардлагатай бол нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай, эмзэг бүлгийг тусгайлан оролцуулахад чиглэсэн төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх замаар жишиг тогтоож болно. Нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар оролцоог хангахдаа эмэгтэйчүүдийн, ялангуяа өсвөр насны охидын оролцоонд анхаарах нь чухал юм. Өсвөр насны хөвгүүд болон залуу эрэгтэйчүүдийн оролцоо чухал тул жирэмслэлтээс хамгаалах, жендэрийн үүрэг оролцоог тодорхойлох зэрэг үйл ажиллагаанд тэднийг оролцуулах нь зүйтэй. Эмэгтэйчүүдэд өөрийн бие махбодтой холбоотой асуудлыг бие даан чөлөөтэй шийдвэрлэх ур чадварыг суулган чадавхжуулах, харин эрэгтэйчүүдэд жендэрийн тэгш байдлыг хангах талаар ойлгуулан чадавхжуулах нь чухал байна.

Чадавхжуулах үйл ажиллагаа үр дүнтэй байвал тухайн асуудлаар оролцоог хангах, хариуцлагыг сайжруулах үйл ажиллагааны үр дүнд сайнаар нөлөөлнө. Иймд нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар хэрэгжүүлэх стратеги, зорилгыг боловсруулж батлахад эдгээрээс ашиг хүртэгчид, эрх ашиг нь хөндөгдөх этгээдэд болон хамтран ажиллах этгээдийн оролцох шаардлагатай учраас үйлчилгээ үзүүлэгч талын хариуцлагыг орхигдуулж болохгүй. Чадавхжуулах үйл ажиллагаа нь хүрэх үр дүнд нөлөөлөөд зогсохгүй тухайн үр дүнд хүрэхээр тэмүүлж байгаа байгууллагын үйл ажиллагааны холбогдох бүх үйл явцад сайнаар нөлөөлдөг.

Оролцоог хангах үйл ажиллагааг зорилгод хүрэх арга зам гэж үзэхээс гадна энэ үйл ажиллагаа нь өөрөө нөхөн үржихүйн эрхийн нэгэн зорилго болж байдаг.

Учир нь эрх ашиг нь хохирч байгаа хүн оролцож байгаа нь нөхцөл байдлыг өөрчлөхөөр нэгэнт шийдсэн гэсэн үг юм. Иймд оролцоог хангах нь нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэх маш чухал үйл ажиллагаа байдаг.

Харин шаардлагатай мэдээлэл аваагүй иргэд чадавхжуулах үйл ажиллагаанд хамрагдах, оролцох боломжгүй бол чадавхжуулах үйл ажиллагааны эхэнд мэдээлэл авах эрхийг хангах арга хэмжээ авах нь зүйтэй. Нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотойгоор ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ, умайн хүзүүний хавдар, гэр бүл төлөвлөлт, жирэмсэн үеийн болон төрсний дараах асаргаа сувилгааны тухай мэдээллийг хүртээмжтэй хүргэх нь зүйтэй. Мөн төрийн холбогдох бодлого, төсвийн төлөвлөлт, төрөөс гаргах төсөв зардал зэрэг мэдээллийг ил тод байлгах нь шийдвэр гаргах үйл явцад болон мониторинг, судалгаа хийхэд хариуцлагатай бөгөөд үр дүнтэй оролцох урьдач нөхцөл болдгийг анхаарах нь зүйтэй юм. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн чиглэлээр ажилладаг бүс нутгийн, үндэсний, орон нутгийн байгууллагуудын үйл ажиллагаа нь бүх нийтэд хүртээмжтэй байх ёстой. Нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой мэдээлэл нь шаардлагатай үед авч болохуйц, ил тод, хэлбэр болон бичсэн хэлний хувьд эмзэг бүлгийн, бичиг үсэггүй зэрэг хүн бүрт хүртээмжтэй байх нь зүйтэй.

Бие даан хэрэгжүүлж байгаа төсөл, хөтөлбөртөө ХЭҮБ нь нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай бүлэг болон эрх ашиг нь хөндөгдөх бүх талуудын оролцоог хангах шаардлагатай. Нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар төрөөс боловсруулж, хэрэгжүүлж байгаа төсөл, хөтөлбөрт оролцоог ийм байдлаар хангаж, чадавхжуулах үйл ажиллагааг зөв зохистой хэрэгжүүлж байгаа эсэхийг ХЭҮБ анхаарах нь зүйтэй байна.

ХАРИУЦЛАГЫГ ӨНДӨРЖҮҮЛЭХ, ХУУЛЬ ДЭЭДЛЭХ ЗАРЧИМ

Төр болон бусад үүрэг хүлээгчид нь хүний эрхийн баримт бичигт тусган хамгаалсан хууль тогтоомж, стандарт хэм хэмжээг хэрэгжүүлэх ёстой. Үүрэг хүлээгчид үүргээ биелүүлж чадахгүй тохиолдолд эрх эдлэгчид нь хуулийн дагуу эрх бүхий шүүх, ХЭҮБ, захиргааны байгууллагад хандаж асуудлыг шийдвэрлүүлэх эрхтэй бөгөөд хүний эрхийн хэм хэмжээ, стандартыг зөрчсөн этгээд хуулийн дагуу хариуцлага хүлээх ёстой. Төрийн бодлогыг төлөвлөх, боловсруулах, хэрэгжүүлэх бүх үйл явц ил тод байж, эрх эдлэгчид энэхүү үйл явцын аль ч үе шатанд холбогдох этгээдэд хариуцлага тооцуулах боломжтой байх ёстой.

Үүнээс чиг үүрэг, хариуцлага тодорхой байх, шийдвэр гаргах үйл явц болон шалгуурыг ил тод байх, мэдээлэл нээлттэй байх, хариуцлага шаардах механизм аливаа үр дүнтэй байх шаардлага урган гарна. Эдгээр урьдач нөхцөлөөс гадна эрх эдлэгчдийг чадавхжуулж өөрт олгогдсон (оролцох, хариуцлага шаардах зэрэг) арга зам, боломжийг ашигладаг хандлагыг хэвшүүлэх нь зүйтэй.

Эрх эдлэгч, үүрэг хүлээгчийн хоорондын харилцаанд хариуцлага шаардах нь чухал бол үүрэг хүлээгчид хоорондын харилцаанд энэ хариуцлага шаардах нь чухал асуудал байдаг.

Эрүүл мэндийн байгууллага, тэр дундаа нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагад эмч, эрүүл мэндийн ажилтнууд болон үйлчлүүлэгчийн хоорондын харилцаа нь тухайн байгууллагын болон салбарын хариуцлагатай шууд холбоотой байдаг. Бразил Улсын Засгийн газраас Сиара хотод төрийн байгууллага, эрүүл мэндийн байгууллага болон иргэн гэсэн гурван талын харилцааг сайжруулах үйл ажиллагаа явуулжээ. Ингэхдээ зөвхөн тус хотын захиргаа нь энэ үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулж хамтран ажиллаж, иргэдийн зүгээс ийм шаардлагыг хотын захиргаанд хүргүүлсэн тохиолдолд үйл ажиллагааг эхлүүлнэ гэж мэдэгджээ. Уг үйл ажиллагааны явцад иргэдийн хүсэж байгаа ур чадвартай эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудыг иргэдэд нээлттэй, ил тод байдлаар сонгон шалгаруулж авсан бөгөөд сонгон авсан эрүүл мэндийн ажилтнуудыг сургаж, чиглэл өгч, ёс зүйг нь сайжруулах тараах материалаар хангажээ.

Энэ үйл ажиллагааны үр дүнд оролцогч талууд бүгд үр ашиг хүртсэн бөгөөд удирдах шатны эмч, эрүүл мэндийн ажилтнууд болон нутгийн удирдлагын зүгээс сөргөөр нөлөөлөхөөс урьдчилан сэргийлж чадсан байна.⁸

ХЭҮБ нь хариуцлагыг өндөржүүлэх, хууль дээдлэх зарчмыг хэрэгжүүлэхдээ гомдол, мэдээллийг хянан шийдвэрлэх, түүнчлэн холбогдох шийдвэр, зөвлөмж, шаардлагыг төрийн байгууллагууд хэрэгжүүлж байгаа эсэхийг хянан шалгах замаар ажиллах боломжтой.

⁸ Жеорж Аша, "Эрүүл мэндийн үйлчилгээний хариуцлагатай байдал ба харилцаа болон агуулгыг өөрчлөх нь", Харвардын их сургуулийн Нийгмийн эрүүл мэндийн сургуулийн Хүн ам, хөгжлийн төв, Судалгааны ажлууд цуврал, 13 дугаар боть, 2003 оны 1 дэх дугаар.

Мөн төрийн байгууллагуудын нээлттэй, ил тод байдлыг сайжруулах талаар зөвлөмж, шаардлага хүргүүлж болно. Эрх эдлэгчдийг чадавхжуулах замаар үүрэг хүлээгчдээс үүргээ биелүүлэхийг шаардах хандлагыг бүрдүүлэх нь чухал байдаг.

ХҮРЭЛЦЭЭТЭЙ, ХҮРТЭЭМЖТЭЙ, ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨХҮЙЦ, ЧАНАРТАЙ БАЙХ ЗАРЧИМ

Нөхөн үржихүйн эрх нь эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхтэй шууд холбоотой болохыг өмнө дурдсан билээ. Эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийг хангахад чанарын шаардлага хангасан нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, тоног төхөөрөмжийг хүрэлцээтэй байлгах, хүртээмжтэй бөгөөд хүлээн зөвшөөрөхүйц арга хэлбэрээр хүргэх нь чухал юм.⁹ Хүний эрхэд суурилсан хандлагаар авч үзвэл эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийг хангахад чиглэсэн хөгжлийн үр шим, төрийн оролцоо нь хүрэлцээтэй, хүртээмжтэй, хүлээн зөвшөөрөхүйц, чанартай байх зарчимд нийцсэн байх ёстой юм. Тухайлбал бүх нийтийн бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг хамгаалах төрийн бодлогын хүрээнд төрийн хийж гүйцэтгэх аливаа үйл ажиллагааны болон төрөөс хэрэгжүүлж байгаа төсөл, хөтөлбөрийн үр дүн нь эрүүл мэндийн үйлчилгээг чанарын наад захын шаардлага хангасан хэмжээнд, соёлын хувьд хүлээн зөвшөөрөхүйц арга хэлбэрээр үйлчлүүлэгчдэд хүргэж чадаж байгаа эсэхээр хэмжигдэнэ.

Хүрэлцээтэй, хүртээмжтэй, хүлээн зөвшөөрөхүйц, чанартай байх зарчмын дагуу нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтийг дор дурдсанаар сайжруулах боломжтой гэж үздэг.¹⁰ Үүнд:

Хүрэлцээтэй байх: Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, тоног төхөөрөмж, төсөл, хөтөлбөр нь улс орны хэмжээнд хүрэлцээтэй тоо хэмжээтэй байх ёстой. Зөвхөн эрүүл мэндийн төв, томоохон эмнэлгийг хангалттай гэж үзэхгүй бөгөөд ДЭМБ-ын зайлшгүй шаардлагатай эмийн жагсаалтад орсон болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг хангахад шаардлагатай бусад эм, эмнэлгийн хэрэгсэл болон мэдээлэл, зөвлөгөө, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл, үйлчилгээгээр хангах чиг үүрэгтэй, мэргэжлийн болон шаардлагатай хэмжээнд мэргэшсэн боловсон хүчинтэй эмийн сан, төрөлжсөн эмнэлэг, эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэх бусад байгууллагууд зэргийг үүнд хамруулж үзнэ. Эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийн хэрэгжилтийг тодорхойлох бусад шалгуур үзүүлэлт болох ундны ус, ариун цэврийн байгууламж зэргийн хүртээмжийг харгалзан үзэх нь зүйтэй.

Хүртээмжтэй байх: Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, эм, эмнэлгийн бусад хэрэгсэл нь аливаа ялгаварлан, гадуурхалтгүйгээр тухайн улсад амьдарч байгаа хүн бүрт хүртээмжтэй байх ёстой.

Хүртээмжтэй эсэх асуудлыг тодорхойлохдоо хоорондоо харилцан хамааралтай дараах 4 шалгуур үзүүлэлтийг ашиглана. Үүнд:

1. **Үл ялгаварлан гадуурхах:** Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, эм, эмнэлгийн бусад хэрэгсэл бүх хүнд ялангуяа нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай хүн амд хүртээмжтэй байх ёстой бөгөөд эдгээр бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг авахад нас, хүйс, үндэс угсаа, итгэл үнэмшил, эрүүл мэндийн байдал, хөгжлийн бэрхшээл болон бусад байдлаар нь хэнийг ч ялгаварлан гадуурхах ёсгүй, аливаа ялгаварлан гадуурхалтыг хууль тогтоомжоор зөвшөөрч үйлдэл эс үйлдэхгүйгээр хэрэгжүүлж болохгүй.
2. **Биет хүртээмж:** Нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай бүлэг, ядууралд өртсөн эмэгтэйчүүд, өсвөр болон залуу насны эмэгтэйчүүд, хүчирхийллийг даван туулсан, ХДХВ/ДОХ-той болон биеэ үнэлэгчид, үндэстний цөөнх, уугуул, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, цагаачид, дотооддоо шилжин суурьшигчид, ахимаг настай болон ахмад настнууд зэрэг хэн ч байсан бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, бусад хэрэгслийг өөрийн биеэр авах боломжтой байх ёстой. Биет хүртээмжид эрүүл мэндийн үйлчилгээнээс гадна эрүүл мэндээ хамгаалахад зайлшгүй шаардлагатай ундны цэвэр усыг өөрийн биеэр авах, ариун цэврийн байгууламжид өөрөө очих боломжтой байх асуудлыг хамруулж үзэх нь зүйтэй юм. Түүнчлэн барилга, байгууламж зэрэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тохиромжтой байх асуудлыг хүртээмжид хамруулж үздэг. Нөхөн үржихүйтэй холбоотой мэдээлэл, мэдлэгийн бүтээлийг шаардлагатай хэлээр орчуулагдсан, харааны болон сонсголын бэрхшээлтэй эсвэл бичиг үсэггүй иргэдэд тохиромжтой байх ёстой.
3. **Боломжийн үнэ, өртөгтэй байх:** Бүх хүн боломжийн үнэ, өртгөөр бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг авч хэрэглэх боломжтой байх ёстой. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, эрүүл мэндээ хамгаалахад зайлшгүй шаардлагатай бусад бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний үнэ, өртөг нь төрийн эсвэл хувийн хэвшлийн байгууллага хүргэж байгаа эсэхээс үл хамааран ижил тэгш бөгөөд нийгмийн эмзэг бүлгийн зэрэг бүх хүн төлж чадахуйц хямд үнэтэй байх ёстой. Илүү баян айл өрхүүдтэй харьцуулахад ядуу, буурай өрхүүд нь орлогынхоо ихэнх хэсгийг эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнд зарцуулж байвал тэгш байдал тогтохгүй болохыг анхаарах нь зүйтэй.
4. **Мэдээллийн хүртээмж:** Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой мэдээллийг олж үзэх, хүлээн авах, түгээх боломжийг бүрдүүлэх нь чухал юм. Мэдээлэл нээлттэй байх ёстой боловч хувь хүний эрүүл мэндтэй холбоотой мэдээллийг нууцлах ёстой.

Хүлээн зөвшөөрөхүйц байх: Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, энэ төрлийн үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагын үйл ажиллагаа нь эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудын ёс зүй болон нийгмийн соёлд нийцсэн, хувь хүн, үндэстний цөөнх зэрэг аливаа бүлгийн соёлын ялгааг хүндэтгэсэн, жендэр болон амьдралын мөчлөгийн мэдрэмжтэй, нууцлалыг чанд хадгалах зохион байгуулалттай, хүний эрүүл мэндийг сайжруулахад чиглэсэн шинжтэй байх ёстой.

Эдгээрээс гадна соёл, жендэрийн мэдрэмжтэй байх зэрэг НҮБХАС-гийн хүний эрхэд суурилсан хандлагын нэмэлт бүрэлдэхүүн хэсгийг судлах нь зүйтэй.

⁹ Тусгай илтгэгчийн НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейд хүргүүлсэн А/61/338 дугаар илтгэл, "Сэтгэцийн болон биеийн эрүүл мэндийн боломжит хамгийн дээд хэмжээнд хүрэх эрх", 2006 он.

¹⁰ Дараах бүтээлээс үндсэн санаагаа авч боловсруулсан болно. НҮБХАС-гаас гаргасан «Хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төсөл, хөтөлбөрт тусган хэрэгжүүлэх нь» бүтээл, 177-178 дугаар тал, 2010 он.

Чанартай байх: Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, энэ төрлийн үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагын үйл ажиллагаа нь шинжлэх ухаанд тэр дундаа анагаахын шинжлэх ухаанд үндэслэсэн чанарын шаардлагыг хангасан байх ёстой. Чанарын шаардлага хангахын тулд мэргэшсэн хүний нөөц, шинжлэх ухааны аргаар баталгаажуулсан хугацаа нь дуусаагүй эм, тариа, эмнэлгийн тоног төхөөрөмж, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл болон ундны цэвэр ус, ариун цэврийн байгууламж зэрэг шаардлагатай бусад зүйлсээр хангасан байх ёстой.

ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО, ТӨСӨЛ, ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХҮНИЙ ЭРХЭД СУУРИЛСАН ХАНДЛАГААР ТӨЛӨВЛӨН ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ НЬ¹¹

ХҮНИЙ ЭРХЭД СУУРИЛСАН ХАНДЛАГААР ТӨЛӨВЛӨХ БОЛОН ТӨСӨВЛӨХ НЬ

Төр нь бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн эрхийг дэмжихэд чиглэсэн үндэсний хэмжээний стратеги, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө баталж эрүүл мэнд, бэлгийн боловсрол, сайн дураар гэр бүлээ төлөвлөхтэй холбоотой асуудлыг шийдвэрлэх арга хэмжээ авч, хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Зөвхөн эрүүл мэндийн салбарын стратеги батлаад зогсохгүй үндэсний хөгжлийн болон ядуурлыг бууруулах зэрэг салбар дундын стратегид эрүүл мэндээ хамгаалах эрх, нөхөн үржихүйн эрхийн тодорхой асуудлыг тусган баталснаар эрүүл мэндийн салбарын хүрч ажиллах боломжгүй асуудлыг шийдвэрлэж, тогтвортой, тэгш байдлыг хангасан бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үр дүнд хүрэх боломжтой болно.

Эрүүл мэндийн салбарын болон үндэсний хөгжлийн стратеги, төлөвлөгөөг батлан гаргах асуудал нь ХЭҮБ-ын эрх хэмжээнээс хэтийдсэн асуудал гэж харагдаж болох боловч ХЭҮБ нь эдгээр асуудлыг боловсруулах, төлөвлөх, хэрэгжилтийг хянах үйл явцад гол чухал байр суурьтай оролцох боломжтойг анхаарах нь зүйтэй.

- Хаана, хэнд, ямар асуудал тулгарч байна вэ?
- Яагаад асуудал тулгарах болов? Эмэгтэйчүүдэд тулгарч буй асуудлын хүрээнд жирэмслэх, хүүхэд тээж төрүүлэх хүртэл хугацаанд нөхөн үржихүйн эрхээ бүрэн дүүрэн эдлэхэд ямар асуудал сөргөөр нөлөөлж байна вэ?
- Сөрөг хүчин зүйлсийн нөлөөлөл хэний, ямар байгууллагын хариуцах асуудалд хамаарч байна вэ? Асуудлыг хэн шийдвэрлэх үүрэгтэй вэ?
- Ямар арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай вэ? Үүнийг холбогдох сөрөг хүчин зүйлс болон хариуцах байгууллага бүрээр ялгаж үзнэ.¹²

ХЭҮБ-ууд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тодорхой асуудалд хүний эрхэд суурилсан хандлагаар дүн шинжилгээ хийж зохион байгуулалтын болон ур чадварын дутагдлыг олж тогтоох байдлаар Засгийн газарт дэмжлэг үзүүлж болно.

Эх, нялхсын эндэгдэл өндөртэй, ХДХВ/ДОХ-ын халдвар их бүртгэгддэг зэрэг нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудалтай улс орнуудад ихэвчлэн хамгийн үндсэн үүрэг хүлээгч болох Засгийн газар нь бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн чанарын шаардлага хангасан бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хүрэлцээтэй байлгах, хүртээмжтэй бөгөөд хүлээн зөвшөөрөхүйц арга хэлбэрээр хүргэх чадвар дутмаг байдаг. ДЭМБ-аас эх, нялхсын эрүүл мэндийг хамгаалахын тулд дор дурдсан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэж үзсэн байна.¹³ Үүнд:

- Гэр бүл төлөвлөлт;
- ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-нөөс сэргийлэх, шаардлагатай зохицуулалт хийх;
- Хуулиар зөвшөөрсөн бол үр хөндөлт хийх үйлчилгээ болон үр хөндөлтийн дараах асаргаа, сувилгааг хүртээмжтэй болгох зэргээр хүсээгүй жирэмслэлтээс сэргийлэх;
- Гэр бүлийн хүчирхийллийг илрүүлэх;
- Ураг орчмын шингэн цагаасаа урьтаж гарах, савны амсар эрт нээгдэх зэрэг амаржихын хүндрэлийг зохицуулдаг байх;
- Удааширсан жирэмслэлтийг сэдээж төрүүлэх;
- Төрсний дараах цус алдалтаас сэргийлэх, эмчлэх;
- Кесар мэс засал;
- Төрсний дараах асаргаа, сувилгаа.

ХЭҮБ-ууд нь эрүүл мэндийн үндэсний стратеги боловсруулах үйл явцад оролцож эсвэл баталсан стратегид дүн шинжилгээ хийх замаар дээрх арга хэмжээг эрүүл мэндийн үндэсний стратегид бүрэн тусгуулах нь зүйтэй.

Эрх эдлэгчийн эрх ашгийн төлөө ХЭҮБ-ууд нь эрүүл мэндийн стратеги, төлөвлөгөө болон илүү өргөн хүрээний үндэсний хэмжээний стратегиуд нь эмзэг бүлгийн болон бусад иргэд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ авахад учирч байгаа хууль зүйн саад тотгор болон төрийн байгууллагуудын зохион байгуулалт, чадвар чадамжын дутагдлыг арилгахад чиглэсэн байгаа эсэхэд үнэлэлт өгч шаардлагатай арга хэмжээг санал болгоно.

Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулахын тулд эрүүл мэндийн үндэсний стратегийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүжилтийг шийдэж, холбогдох арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлнэ. Бодлогын төсвийг төлөвлөхөд ХЭҮБ оролцож төсөвт хүний эрхэд суурилсан хандлагыг тусгах нь төлөвлөлтийн үйл явцад оруулж болох ХЭҮБ-уудын үндсэн дэмжлэг туслалцаа болж чадна.

Харин Засгийн газрын зүгээс нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудлыг салбар дундын асуудал болохыг анхаарч төрийн яам, агентлаг, байгууллагууд, тэдгээрийн нэгж зэрэгт зохион байгуулалт, чадвар дутагдаж байгаа асуудлыг шийдвэрлэхэд шаардлагатай төсвийг тусгаж өгөх үүрэгтэй байна.

Тухайлбал өсвөр насны охидын жирэмслэлтийг бууруулах чиглэлээр Боловсролын яамны гүйцэтгэх чиг үүрэг багагүй тул энэ асуудлаар боловсролын болон эрүүл мэндийн салбарын төсвийг нэмж болно.¹⁴

¹¹ ХЭДКГ-ын 2012 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдрийн А/HRC/21/22 дугаар тайлангаас үндсэн санаагаа авч боловсруулсан болно.

¹² ХЭДКГ, А/HRC/21/22 дугаар баримт бичиг, 46 дахь хэсэг.

¹³ ХЭДКГ, 12 А/HRC/21/22 дугаар баримт бичиг, 26 дахь хэсэг.

¹⁴ ХЭДКГ, А/HRC/21/22 дугаар баримт бичиг, 37 дугаар хэсэг.

Нөхөн үржихүйн эрхийг хамгаалахад чиглэсэн төсвийг батлахдаа ХЭҮБ-ын энэ чиглэлээр хийх үйл ажиллагааны төсвийг нэмж, батлуулах шаардлагатай.

Түүнчлэн ХЭҮБ нь бодлогын төсөвлөлтөд оролцохдоо ядууралд өртсөн эмэгтэйчүүд зэрэг тодорхой бүлгийг санхүүгийн хүндрэлд оруулахгүй байх асуудлыг тусгайлан анхаарч ажиллах нь зүйтэй. Эрүүл мэндийн тодорхой үйлчилгээний үнэ, өртөг нь нийгмийн халамжийн хүртээмжид сөргөөр нөлөөлөхүйц өндөр байх ёсгүй. Түүнчлэн мониторинг хийх, төлбөрийн чадваргүй хүн асуудлаа хууль сахиулах, шүүхийн байгууллагаар шийдвэрлүүлэхэд нь санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, шүүхийн болон захиргааны байгууллага асуудлыг нь цаг тухайд нь шийдвэрлэх зэрэг хариуцлагыг өндөржүүлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагааны зардлыг төсөвт тусгуулахад анхаарах нь чухал байдаг.

ХҮНИЙ ЭРХЭД СУУРИЛСАН ХАНДЛАГААР ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ НЬ

Төрийн байгууллагуудын зохион байгуулалт, чадвар дутагдаж байгаа асуудлыг холбогдох бодлого, төсөвт тусгуулж шийдвэрлүүлсний дараа ХЭҮБ нь үүрэг хүлээгч болж ажиллах боломжтой. Тухайлбал нөхөн үржихүйн эрхийн чиглэлээр үндэсний хариуцлагын тогтолцоо болон хуулийн дагуу хэрэг, зөрчил шийдвэрлэх тогтолцоог бэхжүүлэх ажлыг хийж болно. Ингэхдээ ХЭҮБ нь өөрийн байгууллагын нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар ажиллах чадавхыг дээшлүүлж, тодорхой асуудлаар судалгаа, дүн шинжилгээ, мониторинг хийх боломжтой. Түүнчлэн ХЭҮБ нь төрийн байгууллагууд, шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллагын албан тушаалтнуудыг чадавхжуулах сургалтын хөтөлбөр боловсруулах, нөхөн үржихүйн эрхийг хамгаалж, хөхиүлэн дэмжих зэргээр Засгийн газарт дэмжлэг үзүүлэх боломжтой.

Өмнөх бүлэгт дурдсанчлан ХЭҮБ нь эрх эдлэгчдийг чадавхжуулж, нөхөн үржихүйн эрхээ хэрэгжүүлэхийг шаардах хандлагыг бий болгоход чиглэсэн бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд дэмжлэг үзүүлж болно. Үүний тулд бүх нийтийн боловсролыг дээшлүүлэх компанит ажил эсвэл иргэний нийгмийн байгууллагууд, эмэгтэйчүүдийн болон эцэг эх нарын нэгдэл, сэтгүүлчдийн зэрэг мэргэжлийн нийгэмлэгт зориулсан бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой хүний эрхийн сургалт зохион байгуулах ажлыг гүйцэтгэх боломжтой.

Хэрэв ХЭҮБ нь төрөөс баталсан бодлого, төсөл хөтөлбөрийг төрийн төсвөөр гүйцэтгэхэд оролцож үүрэг хүлээгчийн хувиар ажиллаж байгаа бол хүний эрхэд суурилсан хандлагаар үндэслэн зохих механизмыг бүрдүүлж, нийгмийн дэмжлэг тусалцаа шаардлагатай, эмзэг бүлгийн иргэд зэрэг эрх эдлэгчдийн оролцоог хангаж ажиллах нь зүйтэй юм.

ХҮНИЙ ЭРХЭД СУУРИЛСАН ХАНДЛАГААР МОНИТОРИНГ ХИЙХ НЬ

ХЭҮБ нь өмнөх бүлэгт дурдсан байдлаар мониторинг хийж гүйцэтгэхэд гол чухал үүрэгтэй оролцох нь зүйтэй. Нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар төрөөс баталсан бодлого, төсөл, хөтөлбөрийн хэрэгжилт болон төсвийн зарцуулалтад мониторинг хийхдээ ХЭҮБ нь доорх асуудалд анхаарах хэрэгтэй. Үүнд:

- а. Нөхөн үржихүйн эрхийг хүлээн зөвшөөрсөн хууль тогтоомж шинээр батлах зэрэг тогтолцооны шинжтэй өөрчлөлтийг тухайн цаг хугацаанд хийж чадсан эсэх;
- б. Эрүүл мэндийн салбар болон бусад салбарт бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн цогц үйлчилгээ нэвтрүүлэх, бэлгийн цогц боловсролын агуулгыг сургуулиудад заах зэргээр бодлого төсвийг сайжруулж чадсан эсэх;

- в. Эмэгтэйчүүдийн бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг хамгаалах, сайжруулах чиглэлээр бодитой үр дүн гарсан эсэх. Үүнтэй холбогдуулан төрөлтийн түвшин буурах, эх, нялхсын эндэгдлийг хувь хэмжээ, өсвөр насны төрөлтийн түвшин, бэлгийн замын халдварын тархалт зэрэг нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн сөрөг үзүүлэлтийг үнэлэх шаардлагатай.

Парисын зарчмуудад заасны дагуу ХЭҮБ нь шаардлагатай тохиолдолд төрийн байгууллагаас гүйцэтгэх мониторингийн тогтолцоонд орж ажиллан хөндлөнгийн дүгнэлт гаргах бүрэн эрхтэй. Бодлогын болон тогтолцооны алдаа, дутагдлыг олж тогтоон шаардлагатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх талаар зөвлөмж өгч, цаашдын хэрэгжилтийг хүний эрхийн мэдрэмжтэй явуулахад нөлөөлөх нь ХЭҮБ-ын мониторингийн үндсэн зорилго гэдгийг анхаарах нь зүйтэй.

Тоон үзүүлэлттэй ажиллахдаа ХЭҮБ нь нас, хүйс, орон нутаг, яс үндэс, боловсрол, хөрөнгө, хөгжлийн бэрхшээл, хот суурин газрын эсвэл алслагдмал бүс нутгийн хүн ам зэрэг боломжит үзүүлэлтээр нь ангилж үзэх хэрэгтэй. Эдгээрээс гадна дараах шалгуур үзүүлэлтийг ашиглах нь зүйтэй. Үүнд:

- а. Байнга эсвэл давтамжтай хэмжигдэх эсэх;
- б. Цаг хугацаа, улс орон эсвэл орон нутгаар нь харьцуулах зорилготой эсэх;
- в. Асуудлыг ач холбогдлоор нь ангилах болон хариуцлагын дутагдлыг илрүүлэх зорилготой эсэх;
- г. Нийтэд чиглэсэн үйл ажиллагааг орон нутгийн аудитын байгууллагаар шалгуулж хариуцлагыг өндөржүүлэх боломжтой эсэх.¹⁵

Хүний эрхэд суурилсан хандлагаар мониторинг хийхийн нэг онцлог тал нь төрийн бодлогын хэрэгжилт төсвийн зарцуулалтад хөндлөнгийн хяналт тавьж, хариуцлагын зарчмыг хэрэгжүүлдэг явдал болно.

¹⁵ ХЭДКГ, А/HRC/21/22 дугаар баримт бичиг, 63 дугаар хэсэг.

4

НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ БОЛОН БУСАД ЭРХИЙН ХАРИЛЦАН ХАМААРАЛ

Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийн 7.3-т хүний нөхөн үржихүйн эрх нь хүний эрхийн олон улсын баримт бичиг болон олон улсын зөвшилцлийн шинжтэй бусад баримт бичгээр хүлээн зөвшөөрсөн хүний бусад эрхтэй нягт холбоотой гэж заасан байна. Энэхүү бүлэгт нөхөн үржихүйн эрхийг бүрдүүлдэг хүний эрхийн эрх зүйн үндэслэлийг тайлбарлалаа. Мөн хүний эрхийн олон улсын байгууллагуудаас гаргасан холбогдох хүний эрхийн баримт бичгээс гадна эх сурвалж болгон ашиглаж болох шийдвэр, дүгнэлт, зөвлөмжөөс жишээ болгон оруулсан болно.

ҮЛ ЯЛГАВАРЛАН ГАДУУРХАХ, ТЭГШ ХАНДАХ

ҮЛ ЯЛГАВАРЛАН ГАДУУРХАХ, ТЭГШ ХАНДАХ ЭРХ ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ

Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 2, 3, 26 дугаар зүйлүүдэд ялгаварлан гадуурхах тухай заасан байдаг. Тус пактын 2 дугаар зүйлд “Энэхүү пактад оролцогч улс бүр нутаг дэвсгэртээ болон харьяалалдаа байгаа бүх хүний энэхүү пактаар хүлээн зөвшөөрсөн эрхийг арьс үндэс, арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн буюу бусад үзэл бодол, үндэсний буюу нийгмийн гарал, хөрөнгө чинээ, төрсөн буюу бусад байдлаар ялгаварлан гадуурхахгүйгээр хүндэтгэн хангах үүрэгтэй” гэж заажээ.

Харин Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын 2 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт, түүнчлэн Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт мөн адил ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон заалт байдаг. Бүс нутгийн 3 үндсэн хүний эрхийн гэрээ, хэлэлцээр болох Европын хүний эрхийн конвенц (ЕХЭК)-ын 14 дүгээр зүйл, Америкийн хүний эрхийн конвенц (АХЭК)-ын 1 дүгээр зүйлд, харин Африкийн хүний болон ард түмний эрхийн конвенц (АХАТЭК)-ын 2 дугаар зүйлд ялгаварлан гардуурхахыг хориглох заалтуудыг оруулжээ.

Харин Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцод нөхөн үржихүйн эрхийн талаар тусгайлан дурдсан байдаг. Тус конвенцын 1 дүгээр зүйлд эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах гэсэн нэр томъёог тодорхойлж өгсөн бөгөөд 2 дугаар зүйлд улс орнууд ийм төрлийн ялгаварлан гадуурхалттай тэмцэх тухай дурджээ. Энэхүү хэсэгт дараах зүйл заалтууд оржээ. Үүнд:

- эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийн зарчмыг үндэсний Үндсэн хуульдаа буюу зохих бусад хууль тогтоомжид тусгах;
- эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах аливаа үзлийг хориглосон зохих хууль тогтоомжийн болон бусад арга хэмжээг батлах;
- тухайн улсын эрх бүхий шүүх, төрийн бусад байгууллагаар дамжуулан ялгаварлан гадуурхах аливаа үйлдлээс эмэгтэйчүүдийг үр нөлөөтэй хамгаалах;

- эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах аливаа үйлдэл, үйл ажиллагаанаас татгалзах¹;
- эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах үзлийг устгахад чиглэсэн зохистой бүх арга хэмжээг авах;
- эмэгтэйчүүдийг ялгаварласан хууль, зохицуулалт, заншил, дадлыг өөрчлөх буюу хүчингүй болгох;
- эмэгтэйчүүдийг ялгаварласан эрүүгийн бүх заалтыг хүчингүй болгох.

Арьс үндсээр ялгаварлан гадуурхах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай олон улсын конвенцын 1 дүгээр зүйлд “арьс үндэс, арьсны өнгө, ураг төрөл, үндэсний буюу угсаатны гарал үүслийн үндсэн дээр” ялгаварлан гадуурхахыг хориглохоор тусгайлан заасан байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцын 3 дугаар зүйлд ялгаварлан гадуурхахгүй байх зарчмыг тусгасан бол 4 дүгээр зүйлд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст хөгжлийн бэрхшээлийн байдлаар ялгаварлан гадуурхахгүйгээр хүний бүх эрх, үндсэн эрх чөлөөг бүрэн дүүрэн эдлүүлэх явдлыг оролцогч улсууд хангаж, хөхиүлэн дэмжих үүрэг хүлээнэ” гэж заасан байна. Харин тус конвенцын 5 дугаар зүйлд хуулиар ижил тэгш хамгаалуулж, хуульд заасан ашгийг ижил хүртэх талаар, 6 дугаар зүйлд хөгжлийн бэрхшээл болон хүйсээр нь давхар ялгаварлан гадуурхахыг хориглох талаар дурджээ.

Бодит тэгш байдлыг хангах зорилготой түр тусгай ажиллагаа (дэмжих ажиллагаа)-г ялгаварлан гадуурхалт гэж тооцохгүй байхаар Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцын 4 дүгээр зүйл, Арьс үндсээр ялгаварлан гадуурхах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай олон улсын конвенцын 1 дүгээр зүйл болон Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцын 5 дугаар зүйлд тус тус заасан байна.

Үл ялгаварлан гадуурхах нь хүний эрхийн тогтолцооны үндсэн зарчмын нэгд зүй ёсоор тооцогддог. Хүн бүр аливаа ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байдлаар эрхээ эдэлнэ. Ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх нь өөрөө хүний эрхийн асуудал бөгөөд хүний эрхийн бүхий л гэрээ, хэлэлцээрт ялгаварлан гадуурхалтыг хориглох тухай заасан байдаг.

Энэхүү эрх нь хүний эрхийн бусад бүх эрхийг хэрэгжүүлэх үндэслэл мөн тул энэ эрхийг шууд хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрхийг хэрэгжүүлэхийн тулд төрөөс дэмжих үйл ажиллагаа зохион байгуулж тэгш байдлыг хангана.

Хүүхэд төрүүлэх эсэхээ өөрөө шийдэн зохицуулахын тулд эмэгтэйчүүдийн эрхийг хангахад эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устган эмэгтэйчүүдийг бусад эрхээ эдлэх боломжуудаар хангах нь маш чухал юм.¹ Жишээлбэл аливаа эмнэлгийн байгууллага нөхрийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр эмчилгээ, үйлчилгээ үзүүлэхээс татгалзах нь Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцод заасан гэрлэлтийн байдлаар ялгаварлан гадуурхах үйлдэлд тооцогдоно.

Аливаа ялгаварлан гадуурхалтыг авч үзэхдээ эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс эрхээ адил тэгш эдлэхээр Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактад заасныг санаж давхар ялгаварлан гадуурхалт байх магадлалтай гэдгийг анхаарах

¹ Күүк Ребека, “Эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрхийг хамгаалах олон улсын механизм”, Нью-Йоркийн их сургуулийн “Олон улсын эрх зүй ба бодлого” сэтгүүл, 24 дүгээр боть, 645 дугаар тал, 1991-1992 он.

нь зүйтэй.² Давхар ялгаварлан гадуурхалт нь нэгээс илүү шалтгаанаар ялгаварлан гадуурхахыг хэлэх бөгөөд жишээ нь эмэгтэй хэмээн хүйсээр болон уугуул иргэнийх нь хувьд давхар ялгаварлан гадуурхсан байж болно. Ялангуяа эмзэг бүлгийн эмэгтэйчүүдэд нөхөн үржихүйн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хүртээмж муу байх нь нийтлэг тул эдгээр эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрх хангагдаж байгаа эсэхийг олж мэдэх нь чухал юм.³ Түүнчлэн хууль тогтоомж, бодлого болон гэрээ, хэлэлцээрт ижил тэгш байна гэж ёс төдий тусгах нь хангалтгүй бөгөөд эрх зүйн зохицуулалт нь нийгмийн зарим бүлгийн сул тал, эмзэг байдлыг хөнгөвчлөн тэгш бус байдлыг үүсгэхгүйгээр зохицуулдаг байх нь чухал юм.

Жишээлбэл жирэмслэх магадлалтай учир эмэгтэйчүүдийг ажилд авахгүй байх эсвэл бага цалинтай албан тушаалд авах зэрэг нь эмэгтэйчүүдэд эрэгтэйчүүдээс ялгаатай харьцаж байгаа шууд бус ялгаварлан гадуурхалтын нэг хэлбэр мөн юм. Эмэгтэйчүүдийг эрэгтэйчүүдээс дорд үзэх жендэрийн хэвшмэл ойлголт, хандлага нь эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрхийн зөрчил болох тул ийм хэвшмэл хандлагыг хориглон устгах үүргийг төр хүлээдэг гэдгийг анхаарах хэрэгтэй.

Түүхийн хугацаанд ижил нөхцөл байдалд амьдарч байгаа иргэдээс илүүтэйгээр тогтмол ялгаварлан гадуурхагдаж ирсэн бүлэгт хамаарах хувь хүнийг тусгайлан анхаарах нь ялгаварлан гадуурхалтыг бодитоор устгахад чухал нөлөөтэй. Үүний тулд аливаа улсын төр нь бодит ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлэх, ялгаварлан гадуурхалтын суурь шалтгаан болдог нөхцөл байдал, хандлагыг устгахад чиглэсэн шаардлагатай зохицуулалтыг баталж хэрэгжүүлэх ёстой.

Эх сурвалж: Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хорооны 2009 оны 20 дугаар Ерөнхий зөвлөмж

Гэр бүл, ахуйн хүрээнд үйлдэгддэг ялгаварлан гадуурхалтын бүх хэлбэрийг хууль тогтоомжоор зохицуулах зэргээр шаардлагатай арга хэмжээ авч хүн бүрийг ялгаварлан гадуурхалтаас ангид амьдрах үндэс суурийг бүрдүүлэх нь төрийн үүрэг мөн юм. Ялангуяа ахуйн хүрээнд гардаг гэрлэсэн хүнээ хүчиндэх эсвэл эмэгтэйчүүдийн бие даан хэрэгжүүлэх эрх, оролцоог нь хязгаарлах зэргээс урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой нөхөн үржихүйн эрхийг хангах шийдвэрийг төрөөс гаргахад энэ асуудлыг онцгой анхаарах нь зүйтэй.⁴

Хүйсийн тэгш байдлыг хангахын тулд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн биологийн, нийгмийн болон соёлын ялгааг анхаарч үзэх нь чухал байдаг. Тодорхой нөхцөлд эдгээр ялгаанд үндэслэн ижил тэгш бус хандах бодит шаардлагыг үүсгэдэг бөгөөд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг хамгаалахад энэ шаардлагад түлхүү анхаарах нь чухал байдаг.⁵

Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хороо болон Хүүхдийн эрхийн хороо нь хүйсийн тэгш бус байдлаас болж эмэгтэйчүүд аюулгүйгээр бэлгийн харилцаанд орох боломж алдагдаж, үүнээс шалтгаалан ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-өөр халдварлах тохиолдол гардаг тул охид эмэгтэйчүүдийг чадавхжуулах нь чухал болохыг онцолсон байдаг.⁶

Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн эрх мэдлийн хувьд тэгш бус харилцаа нь нөхөн үржихүйн эрхийн зөрчил үүсэхэд нөлөөлдөг бөгөөд эмэгтэйчүүд болон өсвөр насны охид үүнээс болж бэлгийн харилцаанаас татгалзах эсвэл аюулгүй, хариуцлагатай бэлгийн харилцааг шаардах боломжгүй болдог байна. Үүгээр ч зогсохгүй энэ нь эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх олон эхнэр авах, гэрлэсэн хүнээ хүчиндэх зэрэг хор уршигтай зан үйл нийгэмд тогтоход нөлөөлж цаашилбал ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-ний тархалтыг нэмэгдүүлэх боломжтой болдог.

ХДХВ/ДОХ-той тэмцэх чиглэлээр төрөөс дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай.⁷ Үүнд:

1. ХДХВ/ДОХ-ын тухай мэдээллийг ялангуяа эмэгтэйчүүд, хүүхдэд түгээж, бүх нийтийн ойлголт, мэдлэгийг нэмэгдүүлэх;
2. ХДХВ/ДОХ-оос сэргийлэхтэй холбоотой төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхдээ эмэгтэйчүүд, хүүхдийн хэрэгцээ шаардлагад болон нийгэмд зонхилдог эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн харилцааны сул дорой байдал зэрэг холбогдох хүчин зүйлст тусгайлан анхаарах;
3. Анхан шатны тусламж, үйлчилгээнд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлж, эрүүл мэнд болон боловсролын салбарын албан хаагчдад ХДХВ/ДОХ-ын халдвараас сэргийлэх талаар зохих мэдлэгийг олгох.⁸

Бага насны охидыг хамгаалах чиглэлээр төрөөс жендэрт суурилсан ялгаварлан гадуурхалтыг багасгах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх ёстой. Ийнхүү ялгаварлан гадуурхсанаар охид бэлгийн амьдралд орохдоо хамгаалах арга хэмжээ болон бусад үйлчилгээг авч чадахгүйд хүрдэг. Түүнчлэн нийгэмд хүлээн зөвшөөрөгдөөгүй бэлгийн болон бусад зан үйлд хяналт тавих замаар хүүхдийн амь насыг аврах боломжтой. Үүнээс гадна эрт гэрлүүлэх, хүчээр гэрлүүлэх зэрэг хортой зан үйл нь зөвхөн охидын эрхийг зөрчөөд зогсохгүй мөн ХДХВ/ДОХ-ын халдвар нэмэгдэх хүчин зүйл болдог тул төрөөс ийм зан зүйлийг хориглон охидыг хамгаалах нь зүйтэй юм. Цаашилбал өсвөр насны охидын бодит асуудал шийдвэрлэх, мэдээлэл, амьдрах ухаан, урьдчилан сэргийлэх арга хэрэгслийг тэгш хүртээмжтэй болгох төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үүргийг төр хүлээдэг.

Үүний тулд ХДХВ/ДОХ-той хүүхдэд чиглэсэн зохимжтой төсөл, хөтөлбөр, төлөвлөгөөг боловсруулан батлах, хэрэгжүүлэх шаардлагатай юм.⁹

Уугуул иргэдийн эрхийн асуудал хариуцсан Тусгай илтгэгчээс 2007 онд НҮБХЭЗ-д хүргүүлсэн тайланд¹⁰ ядуу, түүнчлэн эмэгтэй хүн болохын хувьд ялгаварлан гадуурхалтад өртөх гэсэн 3 давхар ялгаварлан гадуурхалтаас болж

⁶ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны Папуа Шинэ Гвиней Улсад холбогдох 2010 оны, Хүүхдийн эрхийн хорооны Ангол Улсад холбогдох 2010 оны, Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны Буркина Фасо Улсад холбогдох 2010 оны, Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны Уганда Улсад холбогдох 2010 оны тус тус гомдлыг үзнэ үү.

⁷ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны 1999 оны 24 дүгээр Ерөнхий зөвлөмж.

⁸ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны 1990 оны 15 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

⁹ ХДХВ/ДОХ болон хүүхдийн эрхийн тухай 2003 оны 3 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

¹⁰ ХЭДКГ, ОНСНР А/НRC/4/32 дугаар баримт бичиг.

² Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хорооны 2005 оны 16 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

³ CEDAW/C/49/D/17/2008.

⁴ Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хорооны 2009 оны 20 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

⁵ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны 2004 оны 25 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

хохирч байгаагаас эх, нялхсын эндэгдэл өндөр хэмжээнд хүрч, амаржих үедээ эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ авч чадахгүй байгааг онцолжээ. Эдгээр асуудлыг шийдвэрлэх нь төрийн үүрэг мөн болно.

ШИГТГЭЭ 8. НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ БА ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛ

ДЭМБ-аас гаргасан тоо баримтаас үзэхэд дэлхийн 1 тэрбум гаруй хүн аливаа байдлаар хөгжлийн бэрхшээлтэй амьдарч байгаагаас 20 орчим хувь нь өдөр тутмын амьдралд нь илт хүндрэл учрах хэмжээний хөгжлийн бэрхшээлтэй байна.¹¹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хөгжлийн бэрхшээлгүй иргэдтэй нэгэн адил бэлгийн болон нөхөн үржихүйн хэрэгцээ, шаардлагатай бөгөөд нөхөн үржихүйн эрхээ хүндэтгүүлэх эрхтэй юм. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бодит хөгжлийн бэрхшээлээс биш харин эмч, эрүүл мэндийн ажилтнууд, нийгэм, хувь хүний зүгээс тэднийг үл хайхарч ханддагаас болж эрхээ хэрэгжүүлэх боломжоор хязгаарлагддаг байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг бэлгийн идэвхгүй амьдралтай гэж таамаглан бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн хэрэгцээ, шаардлагагүй хүмүүс гэж ойлгох нь элбэг байдаг. Гэвч энэ нь маш буруу ойлголт юм. Судлаачид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь хөгжлийн бэрхшээлгүй иргэдтэй яг ижил бэлгийн идэвхтэй амьдардгийг тогтоосон.¹² Иймд тэдний нөхөн үржихүйн эрхийг хөгжлийн бэрхшээлгүй хүний нөхөн үржихүйн эрхтэй яг ижил хэмжээнд хүндэтгэх ёстой юм.¹³ Гэвч бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн мэдээллийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд өгөхгүй байх нь нийтлэг байна. Үүгээр зогсохгүй хүнтэй суух эсэхээ шийдэх болон хэнтэй суухаа ч өөрсдөө шийдэх эрхийг нь хязгаарлаж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээнд хамрагдах боломж нь улс орны хөгжилтэй шууд холбоотой асуудал юм. Дэлхийн хүн амын 13 орчим хувь нь хөгжлийн бэрхшээлтэй гэж үздэг билээ. Гэтэл орлого багатай улс орнуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эзлэх хувь илүү өндөр байгаа бөгөөд хөгжлийн бэрхшээл нь эмэгтэйчүүд, ахмад настан, хүүхэд болон ядуу амьдралтай иргэдийн дунд илүү их байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хүндлэх, хамгаалах чиглэлээр олон улсын байгууллагууд хамтран ажилласны үр дүнд 2006 онд Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцыг баталсан бөгөөд уг конвенц нь 2008 оноос хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн юм. Хөгжлийн бэрхшээл урьд өмнө зөвхөн хувь хүний асуудал байсныг нийгмийн асуудал болгон өөрчилсөн нь энэхүү конвенцын нэгэн чухал нөлөө гэж үздэг. Иймд конвенцод нэгдэн орсон гишүүн улс орон бүр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн үржихүйн эрх болон бусад эрхийг хөхиүлэн дэмжих үүрэгтэй юм. Энэхүү конвенцод бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой хэд хэдэн зохицуулалт байдаг.

НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ БА ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛ (ҮРГЭЛЖЛЭЛ)

Тухайлбал тус конвенцын 25 дугаар зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд тэгш хамрагдахаар тусгасан бөгөөд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн болон хүн амд суурилсан нийгмийн эрүүл мэндийн хөтөлбөрт хамруулах талаар тусгайлан заасан байдаг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийн хэрэгжилт тогтмол сайжирч ирсэн боловч бүрэн хэрэгжилтийг хангах хүртэл урт удаан хугацааг зарцуулах шаардлагатай байна. Жишээлбэл ДЭМБ-аас “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бие махбодын болон бэлгийн хүчирхийлэл, хүчингийн хэрэгт хохирсон тохиолдол нь бусад иргэдийн хохирсон тооноос 3 дахин их бөгөөд үүнээс оюуны болон сэтгэцийн хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хохирсон тохиолдол хамгийн өндөр байна” гэж дурджээ.¹⁴

ХЭҮБ-ууд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хөхиүлэн дэмжих чиглэлээр хамаарал бүхий этгээдэд сургалт, мониторинг хийх, мэдлэг, чадварыг нь дээшлүүлэх арга хэмжээг авч, хэрэгжүүлж болно. Жендэрийн асуудлыг төсөл, хөтөлбөртөө тусган хэрэгжүүлэхийн нэгэн адил ХЭҮБ нь хөгжлийн бэрхшээлийг ойлгон хүндлэх асуудлыг бүх үйл ажиллагаандаа тусган хэрэгжүүлэх шаардлагатай юм. ДЭМБ, НҮБХАС нь бүх нийтийн ойлголт, мэдлэгийг дээшлүүлэхэд шаардлагатай доорх “Арван чухал санаа”-г гаргажээ. Үүнд:

1. Бүх бизнест хөгжлийн бэрхшээл хамаатай;
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг өвчтэй гэж үзэхгүй;
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст бэлгийн амьдрал байдаг;
4. Хүртээмжийг налуу замаар хязгаарлахгүй;
5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс бусдын л адил хүсэл, мөрөөдөлтэй;
6. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст ялгаварлан гадуурхалт том даваа болдог;
7. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс хэдийд ч, хаана ч өөрийгөө тодорхойлох хувийн нууцтай байх, хүндлүүлэх, хүний эрхэм чанартай байх эрхтэй;
8. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хэрэгцээг хангах хамгийн шилдэг бөгөөд ихэвчлэн хялбар арга зам нь тэдэнд эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хүргэх явдал байдаг;
9. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн бүлгийг бүх төсөл, хөтөлбөрт хамруулж байх нь зүйтэй юм;
10. Ялангуяа төсөл, хөтөлбөрийг боловсруулах шатанд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг оролцуулах нь тэдэнд чиглэсэн зөв арга хэлбэрийг сонгох хамгийн зөв үйл явц мөн юм. Үүнтэй холбоотойгоор “Биднийг оролцуулаагүй бол бидний тухай бодолцоогүй байдаг” гэсэн зарчим гол зарчим болж үйлчлэхийг анхаарах нь зүйтэй.

¹¹ Дэлхийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, 2021: Тоо баримт. Эх сурвалж: <https://www.inclusivecitymaker.com/disabled-people-in-the-world-in-2021-facts-and-figures/>.

¹² ДЭМБ, НҮБХАС, "Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нөхөн үржихүйн эрхийг хөхиүлэн дэмжих нь", 2009 он.

¹³ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн тэгш байдлыг хангах стандарт дүрмүүд, НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1993 оны 48/96 дугаар тогтоол, 9 дүгээр дүрэм, 2 дахь хэсэгт “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс нь бэлгийн амьдралаа хязгаарлуулах ёсгүй бөгөөд бэлгийн харилцаанд орж эцэг, эх болох эрхтэй” гэж заасан.

¹⁴ ДЭМБ, НҮБХАС, "Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн нөхөн үржихүйн эрхийг хөхиүлэн дэмжих нь", 2009 он.

АМЬД ЯВАХ ЭРХ

АМЬД ЯВАХ ЭРХИЙН ЭРХ ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ

Амьд явах эрх нь Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 3 дугаар зүйл, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 6 дугаар зүйл болон бүс нутгийн хүний эрхийн баримт бичиг болох АХАТЭК-ын 4 дүгээр зүйл, АХЭК-ын 4 дүгээр зүйл, ЕХЭК-ийн 2 дугаар зүйлд тус тус зааж хамгаалагдсан байдаг.

Хүүхдийн хувьд амьд явах, эсэн мэнд хөгжих зэрэг эрхийг улс орнууд Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 6 дугаар зүйлд “Оролцогч улсууд хүүхдийн амьдрах, эсэн мэнд хөгжих бололцоог дээд зэргээр бүрдүүлэн хангана” гэж заасны дагуу хамгаалах үүрэгтэй.

Эх, нярайн эндэгдэл нь урьдчилан сэргийлж болох нөхцөлд хүний амьд явах эрх зөрчигдсөний хамгийн тодорхой бодит жишээ гэж үзэж болно. Өдөр бүр 1500 гаруй охид, эмэгтэйчүүд урьдчилан сэргийлж болох жирэмсний болон амаржихын хүндрэл зэрэг амаржихтай холбоотой асуудлаас болж амь насаа алддаг бөгөөд эхийн эндэгдэл нь нөхөн үржихүйн насны охид, эмэгтэйчүүдийн нас баралтын хамгийн нийтлэг шалтгаан болж байна¹⁵ гэж ДЭМБ-аас зарлажээ. Иймд эмэгтэй хүний амьд явах эрхийг хангахын тулд тэдний нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмжийг зайлшгүй сайжруулна. Мөн нярайн амьд явах эрхийг хангахын тулд амаржих болон амаржсаны дараах үед нь эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээгээр хангаж ХДХВ/ДОХ-ын халдварт өртөх зэрэг эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой юм.

Амьд явах эрхийг задлан нарийвчлах боломжгүй бөгөөд бүрэлдэхүүнийг нь авч үзэхэд ихэвчлэн улс орнуудын авч хэрэгжүүлэх ёстой нярайн эндэгдлийг бууруулах зэрэг эерэг арга хэмжээгээр илэрхийлэгддэг.

Эдгээр арга хэмжээг нөгөө талаараа эхийн эндэгдлийг бууруулах, ХДХВ/ДОХ-ыг эмчлэх, үүнээс урьдчилан сэргийлэх зэрэг улс орнуудын хүний амь насыг хамгаалах үүрэг нь болж байдаг.¹⁶ Эмэгтэйчүүдийн жирэмсэн болон амаржих үеийн нас баралт, бэлэвсэн эмэгтэйг шатаах, инж хангалтгүйгээс сүйт бүсгүйг алах зэрэг зан үйлийг Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 6 дугаар зүйлтэй холбон үзэх нь зүйтэй.¹⁷

ШИГТГЭЭ 9. ШАШИН БОЛОН СОЁЛ, УЛАМЖЛАЛЫН АСУУДАЛ

Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтэд шашны болон соёл, уламжлалын үнэ цэнэтэй холбоотой асуудал чухал нөлөөтэй болохыг хүлээн зөвшөөрч “Энэхүү Үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт тусгасан зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх нь цэвэр тухайн улс орны өөрийн бүрэн эрхэд хамаарах асуудал бөгөөд хэрэгжүүлэхдээ улсынхаа шашин, ёс суртахууны үнэ цэнэ, соёл, уламжлалын ялгаа болон олон улсын хэмжээнд түгээмэл хүлээн зөвшөөрсөн хүний эрхийг бүрэн хүндэтгэж үзэх ёстой” гэсэн зарчмыг тусгасан байна.

ШАШИН БОЛОН СОЁЛ, УЛАМЖЛАЛЫН АСУУДАЛ (ҮРГЭЛЖЛЭЛ)

Нөхөн үржихүйн эрх нь хүн төрөлхтний оршихуйн үндсэн асуудалтай холбоотой эрх бөгөөд соёл, уламжлалын нөлөөллөөс үүдэлтэй эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх, эрт гэрлүүлэх, хүчээр гэрлүүлэх, эмэгтэйчүүдийг эрэгтэйчүүдээс дорд үзэх зэрэг олон асуудалтай холбогддог.¹⁸ Иймд шашин, ёс суртахуун, соёл, уламжлал, итгэл бишрэлийн асуудлыг нөхөн үржихүйн эрхийн хүрээнд дөвийлгөн үзэх шаардлагагүй юм. НҮБХАС хөгжлийн үйл ажиллагаа болон нөхөн үржихүйн эрхийг хөхиүлэн дэмжих үйл ажиллагаанд итгэл үнэмшлийн байгууллагууд болон орон нутгийн нөлөө бүхий хүмүүсийг татан оролцуулах зэрэг соёлын асуудал чухал ач холбогдолтой болохыг онцлон тэмдэглэсэн байдаг. Учир нь итгэл үнэмшлийн байгууллагуудын болон орон нутагтаа нөлөө бүхий этгээд итгэл бишрэл, ёс суртахууны дэмжлэг үзүүлэхээс гадна боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээний асуудлыг шийдвэрлэх эрх мэдэлтэй байдаг.

Харах өнцгийн хувьд ялгаатай байж болох НҮБХАС, ХЭҮБ-ууд, итгэл үнэмшлийн байгууллага болон орон нутгийн нөлөө бүхий этгээд хүний эрхэм чанарыг дээдлэх, хүмүүст үйлчлэх, ядуу, дорой, нийгмээс тусгаарлагдсан иргэдийн хэрэгцээ, шаардлагыг хангах зэрэг ижил зорилготой байдгийг хүлээн зөвшөөрөх нь зөв юм. Ямартай ч хүний хөгжих эрхийг хэрэгжүүлэх, жендэрийн тэгш байдлыг хангах зэргээр хүний эрхийг дээдлэх зорилгоо биелүүлэх явцдаа ард иргэдийн итгэл бишрэлийг хүндэтгэн хандах нь чухал гэдгийг анхаарах зайлшгүй шаардлагатай.

Ази, Номхон Далайн ХЭҮБ-уудын үйл ажиллагаанд нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлыг нэгтгэх судалгааг 2010-2011 онд хийж гүйцэтгэсэн бөгөөд тус судалгаанд оролцогч ХЭҮБ-уудын дийлэнх нь шашин болон соёл, уламжлал асуудал, нөхөн үржихүйн эрхийг хангахад саад учруулдаг томоохон хүчин зүйлд тооцогдож байгааг хүлээн зөвшөөрсөн бол 2011 онд Куала Лумпур хотноо зохион байгуулсан хэлэлцүүлгийн үеэр судалгааны энэ үр дүнг дахин баталгаажуулсан юм. Шашны асуудал нь зөвхөн тухайн улсад хамгийн түгээмэл шашинтай холбоотой асуудал биш бөгөөд Ази, Номхон Далайн бүс нутгаас гадна бусад улс орнуудын ХЭҮБ-ууд ижил байдлаар дүгнэх бараг бүх үндэслэл байсан нь анхаарал татаж байв.

Шашин шүтэх, эс шүтэх эрхийн асуудал хариуцсан НҮБ-ын Тусгай илтгэгчийн шашин шүтэх эс шүтэх, итгэл үнэмшилтэй байх эрх ба шашин, уламжлалд эмэгтэйчүүдийн эзлэх байр суурийн тухай цогц судалгааны тайланд эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах байдал нь “шашинд үндэслэдэг эсвэл шашинтай шууд хамааралтай” гэж дүгнэсэн байна. Түүнчлэн тус судалгааны зөвлөмжид эмэгтэйчүүдийг нийтлэг байдлаар ялгаварлан гадуурхалтаас хамгаалах бус эмэгтэй хүн бүрийг ялгаварлан гадуурхаж хандахаас хамгаалах нь чухал гэж зөвлөмжилсөнөөс гадна алагчлалаас урьдчилан сэргийлэхэд шашны бүлэглэлүүд болон тэдний удирдагчидтай хамтран ажиллах нь өндөр үр нөлөөтэй болохыг дурджээ.¹⁹

Иймд ХЭҮБ нь нөхөн үржихүйн эрхийг хангахдаа шашны болон соёл, уламжлалын асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэхээ тодорхойлох шаардлагатай. Нэг талаас бусдын итгэл үнэмшлийг үгүйсгэхгүй байх үүргээ биелүүлж, нөгөө талаас үр дүндээ хүрэхэд зайлшгүй шаардлагатай учраас энэ асуудлыг авч үзэхээс өөр аргагүй.

¹⁵ ХЭДКГ, А/HRC/11/L.16/Rev.1 дүгээр баримт бичиг.

¹⁶ НҮБХЭЗ-ийн 1982 оны 6 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

¹⁷ НҮБХЭЗ-ийн 2000 оны 28 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

¹⁸ “Соёлын хүчтэй нөлөө: Итгэл үнэмшлийн байгууллагуудтай хамран ажилласан туршлагаас суралцах нь”, НҮБХАС, 2008 он, Холбоос: <https://www.unfpa.org/public/home/about>.

¹⁹ E/CN.4/2002/73/Addendum 2.

ШАШИН БОЛОН СОЁЛ, УЛАМЖЛАЛЫН АСУУДАЛ (ҮРГЭЛЖЛЭЛ)

Гэвч хэрхэн шийдвэрлэх вэ? гэдэг асуулт хариултгүй байна. Ямартай ч шашин болон соёл, уламжлалын асуудлыг зөвхөн саад бэрхшээл учруулдаг талаас нь бус үр ашигтай талаас нь ч авч, үзэх нь чухал болно. Зарим тодорхой шашин болон соёл, уламжлалын үнэ цэнэ нь нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэхэд улам эерэг нөлөөтэй байдаг бөгөөд шашны болон зан заншлын удирдагчид нь эрхийг хэрэгжүүлэхэд чухал хамтран ажиллагч болж чадна.²⁰ Бүр зарим тохиолдолд шашны нөлөө маш өндөр бөгөөд шашны байгууллагатай хамтрахгүйгээр зорилгодоо хүрэх боломжгүй байдгийг анхаарах нь зүйтэй юм. Гэвч шашны удирдагчидтай хамтран ажиллахдаа ХЭҮБ-ын жендэрийн тэгш байдлыг хангах, охид, эмэгтэйчүүдийн түгээмэл эрхийг дээдлэх, нөхөн үржихүйн эрхийг хөхиүлэн дэмжих үндсэн чиг үүргийг алдагдуулж болохгүй.

Үүний дараа мөн шашны болон зан заншлын удирдагчдыг нөхөн үржихүйн эрхийг хамгаалах үйл ажиллагаанд оролцуулах эсэх нь бус харин хэрхэн оролцуулах нь том асуулт болж байна. Шри Ланк Улсад хүний эрхийн талаар лам хуврагатай ярилцсан зэрэг хүний эрхтэй шашны үзлийг холбох оролдлогыг хийсэн байна.

НҮБХАС-гаас энэ асуудлаар доорх санамжийг хүргэж байна. Үүнд:

- Үнэнч шударга бөгөөд хүндэтгэлтэй харилцаа нь НҮБХАС, итгэл үнэмшлийн байгууллагууд, шашны болон зан заншлын удирдагчид гэсэн нөхөн үржихүйн эрхийн зөвлөхүүдийн ойлголцол, урт удаан харилцаанд нөлөөлнө. Тухайн иргэдийн хувьд шашныг сайн ойлгодог мэргэшсэн хүний авч очих, үндэсний хэмжээний ХДХВ/ДОХ-ын тархалт зэрэг бодит тоо баримтад үндэслэсэн хүний амь нас, хүний эрхийн талаар хүчтэй байр суурь илэрхийлэх нь амжилттай харилцаанд нөлөөлж болно. Шашны эсвэл зан заншлын аливаа үзэл хандлагын хүрээлэл нь цор ганц хүнийг дагадаг тохиолдол цөөн тул өрөвч зөөлөн сэтгэлтэй, өөрчлөлтөд зохицох чадвартай удирдагчдыг таньж олох боломжтой бөгөөд тэд шашны эсвэл зан үйлийн үзэл хандлагадаа хүний эрх, жендэрийн тэгш байдлын талаарх санааг ашиглах хүчин чармайлт гаргаж болох юм.
- Зан үйлд нөлөөлөх үйл ажиллагааг эхлүүлэхдээ тухайн орчиндоо хэм хэмжээг сахиулах, нийгмийн бүлгээ сэдэлжүүлэх, хөдөлгөх чадамжтай удирдагчдыг нь олж тогтоох ажлаас эхлэх нь зүйтэй. Төв Азийн улс орнуудын жишээнээс үзэхэд тухайн орон нутагтаа нөлөө бүхий этгээдтэй хамтран ажиллах нь үйл ажиллагааг илүү өргөн хүрээнд зөвшөөрүүлж, төсөл хөтөлбөрт иргэд хариуцлагатайгаар оролцож жендэрийн тэгш байдлыг хангах болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг дэмжихэд болон эрэгтэй хүмүүсийг нөхөн үржихүйн эрхийн төлөө тэмцэлд оролцуулахад сайнаар нөлөөлж байжээ.
- Шашны болон соёл, уламжлалын агуулгатай холбоотой нөлөөллийн компанит ажлыг хүний эрхийн үндэслэлтэй зохион байгуулахад нийгмийн эмзэг асуудалтай тулгарах тохиолдол элбэг гардаг. Ийм төрлийн компанит ажилд энэрэнгүй үзэлтэй шашны болон зан заншлын удирдагчдын байр суурийг ашиглахаас гадна эсэргүүцэх байр суурьтай бүлгийн үзэл хандлагыг ч тооцож үзэх нь зүйтэй.

ШАШИН БОЛОН СОЁЛ, УЛАМЖЛАЛЫН АСУУДАЛ (ҮРГЭЛЖЛЭЛ)

Мөн иргэд, олон нийтийн анхаарлыг татахын тулд тухайн соёл, уламжлалын эх сурвалжийг ашиглах нь зүйтэй юм. Тухайлбал Эритрей Улсад христ, муслим зэрэг хэд хэдэн өөр шашны бүлгийн удирдагчидтай нэгэн зэрэг хамтран ажиллаж байсан түүхтэй.

- Тухайн орон нутгийн итгэл үнэмшлийн байгууллагууд болон шашны, зан заншлын удирдагчид зэрэг орон нутгийн нөлөө бүхий этгээдийн зорилгыг ойлгох гэж хичээвэл хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагаатай ижил төстэй зүйл заавал байдаг. Ижил төстэй зүйлийг олж харахын тулд шаардлагатай тухайн шашных нь үг хэллэгийг мэддэг, мэдрэмжтэй хүнээс туслалцаа хүсэж болно. Түүнчлэн хамтран ажиллахдаа шашны болон зан үйлийн удирдагчдын тогтоосон хязгаарыг хүлээн зөвшөөрч, тэднээр дамжуулан шууд хамтран ажиллах боломжгүй бусад газарт хамтран ажиллах арга замыг олж мэдэх нь чухал байна.

Нөхөн үржихүйн эрхийн хэрэгжилтэд шашин болон соёл, уламжлалын ёс суртахууны хэм хэмжээ тус нэмэртэй болон саадтай байж болох тул энэ асуудлыг шийдвэрлэхдээ ойролцоо түвшний улс орнуудын ХЭҮБ-ууд, энэ асуудлаар үйл ажиллагаа явуулдаг иргэний нийгмийн байгууллагууд, НҮБХАС-гийн орон нутгийн ажилтнууд зэрэг тухайн улсад суугаа НҮБ-ын ажилтнуудаас тусламж авч болох бөгөөд шашны, зан заншлын нэгдэл зэргээс өөрсдөөс нь тусламж хүсэх боломжтой байдаг.

БИЕ МАХБОДЫН ХАЛДАШГҮЙ БАЙХ ЭРХ

БИЕ МАХБОДЫН ХАЛДАШГҮЙ БАЙХ ЭРХИЙН ЭРХ ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ

Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 7 дугаар зүйлд хэнд ч эрүү шүүлт тулгах, хэрцгий, хүнлэг бусаар, нэр төрийг нь доромжлон харьцах буюу шийтгэхийг хориглохоор заасан байна. Харин ЕХЭК-ын 3 дугаар зүйл, АХАТЭК-ын 5 дугаар зүйл, АХЭК-ын 5 дугаар зүйлээр болон Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцоор энэхүү эрхийг хамгаалдаг. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын 2 дугаар зүйлд эрүүдэн шүүхийг, 16 дугаар зүйлд хэрцгий, хүнлэг бус, нэр төрийг доромжлон харьцахыг хориглосон.

Бие махбодын халдашгүй байх эрх нь хүн өөрийн бие махбодыг, үүний дотор нөхөн үржихүйн амьдралаа өөрөө мэдэж шийдэх эрхтэй бөгөөд өөрийнх нь чөлөөтэй өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр эрүүл мэндийн болон бусад аливаа хэлбэрээр оролцохоос ангид байх бүрэн эрх чөлөөтэй байхыг илэрхийлнэ.

Хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцахыг эрүү шүүлтийн нэгэн адил хориглон хүнийг хамгаалах ёстой бөгөөд хэрэв тухайн улсын төр нь хүчингийн хэрэг, гэр бүлийн хүчирхийлэл, эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх, хүний наймаа зэрэг жендэрт суурилсан хүчирхийлэл гэх мэт Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцод хориглосон үйлдлээс урьдчилан сэргийлж чадаагүй бол тус конвенцыг зөрчсөнд тооцно. “Хүний эрх чөлөөг хясан боогдуулах, нөхөн үржихүй зэрэг эрүүл мэндийн асуудлаар хөндлөнгөөс оролцох, нийтийн болон ахуйн

²⁰ Азербайжан Улсад НҮБХАС нь Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцыг ислам шашны номлолтой харьцуулан судалж, ижил талууд байгааг олж тогтоосон байна.

хүрээнд хүчирхийлэл үйлдэх” нь Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцыг зөрчсөн явдал гэж үзнэ. Иймд улс орнууд нь “эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс, охид, хөвгүүд нийгэмд тогтсон жендэрийн чиг үүргийг бодитоор эсвэл хийсвэрээр даган мөрдөж чадаагүйн улмаас Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцод заасан хүний эрхийн зөрчилд хохирч болох нөхцөл байдлыг олж тогтоох үүрэгтэй.”²¹

Гэр бүлийн хүчирхийлэл болон хүчингийн хэрэг, хүчээр үр хөндүүлэх, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл хүчээр хэрэглүүлэх, эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх зэрэг эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн бусад хэлбэрүүд нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 7 дугаар зүйлийг зөрчиж байх боломжтой. Түүнчлэн эрүүдэн шүүхийн эсрэг хэм хэмжээг хэрэгжүүлэхэд хорих, цагдан хорих байгууллагад байгаа эмэгтэйчүүдтэй хүнлэг байдлаар хандах нь чухал байна. Ялангуяа тэднийг амаржсан, хүүхдээ асрах үед эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээгээр эх, хүүхдийг хангах нь зүйтэй.”²²

НҮБ-ын Хүний эрхийн Хороо нь амь насанд аюултай гэдэг нь тодорхой байгаа эмэгтэй хүнд үр хөндүүлэхийг зөвшөөрөөгүй тухай гомдлыг авч хэлэлцээд тухайн улс Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 7 дугаар зүйлийг зөрчсөн гэж дүгнэж байжээ.²³ Хүний эрхийн Хороо нь “Тус пактын 7 дугаар зүйлд заасан эрхэд бие махбодын зовлон шаналлаас гадна сэтгэл санааны зовиурыг хамруулж үзэх бөгөөд ялангуяа үндэстний цөөнхийн хувьд энэ эрхээ хамгаалуулах нь чухал юм” гэж тайлбарласан байна.

Эрүүдэн шүүх болон хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхтэй тэмцэх асуудал хариуцсан НҮБ-ын Тусгай илтгэгч нь 2008 онд²⁴ НҮБХЭЗ-д хүргүүлсэн тайландаа хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийг хүсэл сонирхлынх нь эсрэг хүчээр үр хөндүүлэх, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл хүчээр хэрэглүүлэх нь эрүүдэн шүүх, хүнлэг бус хэрцгий харилцааны хэлбэрийг агуулсан байж болно гэж дурджээ.

Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг бүрэн устгахаас нааш нөхөн үржихүйн эрх хэрэгжих боломжгүй юм. Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн олон хэлбэрийн нэг нь эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх зан үйл юм.²⁵ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хороо нь энэ зан зүйлийг устгах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг улс орнуудад зөвлөдөг.

Ингэхдээ дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг санал болгосон байна.²⁶ Үүнд:

1. Шаардлагатай тоо, баримтыг цуглуулах, түгээх;
2. Энэ зан үйлийн эсрэг үйл ажиллагаа явуулж байгаа байгууллагыг дэмжих;
3. Шийдвэр гаргагчид болон нөлөө бүхий этгээдэд эм бэлэг эрхтэн зэрэмдэглэх зан үйлийг усгахад нөлөөлөхийг дэмжих;

²¹ Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хорооны Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын 2 дугаар зүйлийн хэрэгжилтийн талаар гаргасан 2008 оны 2 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

²² Хүний эрхийн Хорооны 2000 оны 28 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

²³ CCPR/C/85/D/1153/2003 дугаар Перу Улсад холбогдох гомдол.

²⁴ A/HRC/7/3 дугаар баримт бичиг.

²⁵ A/HRC/7/3 дугаар баримт бичиг.

²⁶ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны 1990 оны 14 дүгээр Ерөнхий зөвлөмж.

4. Шаардлагатай боловсрол, сургалтын үйл ажиллагааг явуулах.

Улс орнууд энэ зан үйлийг устгах арга хэмжээг үндэсний эрүүл мэндийн бодлогодоо тусган хэрэгжүүлэх ёстой.

Ялангуяа эмч, эрүүл мэндийн ажилтнууд уламжлалын дагуу эх барих чиг үүрэгтэй этгээдэд энэхүү зан үйлийн хор уршгийг таниулах нь зүйтэй.

Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэлтэй тэмцэхийн тулд төрөөс шаардлагатай хууль тогтоомж, бодлогыг баталж, гэр бүлийн хүчирхийлэл болон бусад төрлийн хүчирхийлэл, хүчингийн хэрэг, бэлгийн дарамт зэрэг жендэрт суурилсан хүчирхийллийг хориглож, хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулах ёстой. Түүнчлэн эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн тэгш байдлыг алдагдуулахуйц ёс заншил, зан үйл, хэвшмэл хандлагатай тэмцэх арга хэмжээг авч эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллээс сэргийлэх, эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх зан үйл болон бусад хортой зан заншлыг хориглох, нөхөн үржихүйн эрхтэй холбоотой дарамт, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх үүргийг төр хүлээнэ.”²⁷

Бие махбодын халдашгүй дархан байдлыг хамгаалах асуудал нь НҮБХЭЗ-ийн дүгнэлт, зөвлөмжид тусгагдсан байдаг. Эмэгтэйчүүд болон хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн асуудлаар бэлгийн дарамтыг ялангуяа охидтой холбон онцолсон тохиолдол олон бөгөөд НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороодоос урьдчилан сэргийлэх, мэдлэг боловсрол олгох, шалган шийдвэрлэх, хохирогчид шаардлагатай тусламж, үйлчилгээг үзүүлэхийг зөвлөж ирсэн байна.²⁸ Гэрлэсэн хүнээ хүчиндэхийг гэмт хэрэгт тооцох шаардлагатай талаар өмнө нь дурдсан билээ.

Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн асуудал хариуцсан НҮБ-ын Тусгай илтгэгч гэрлэсэн хүнээ хүчиндэх үйлдлийн шалтгаан, үр дагавар нь эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл болон ХДХВ/ДОХ-ын тархалтын уулзах цэг дээр байгаа болохыг 2005 оны илтгэлдээ дурджээ.²⁹ Тусгай илтгэгчийн илтгэлд жендэрийн тэгш бус байдал, эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах үзэл нь эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг улам бодит болгож, цаашилбал ХДХВ/ДОХ-оор халдварлах эрсдэлийг нэмэгдүүлээд зогсохгүй ХДХВ/ДОХ-ыг эмчлүүлэх боломжийг нь хязгаарлаж байдгийг онцолжээ. Түүний үзэж байгаагаар ялгаварлан гадуурхалтын хамгийн хүнд хэлбэр нь ХДХВ/ДОХ-той хүний гэр бүл төлөвлөлт, жирэмслэлт болон хүүхэд асрах явцад учирдаг ялгаварлан гадуурхалтууд бөгөөд үүнээс шалтгаалан хүүхэд төрүүлэх эсэхээ шийдэх эрх, амаржих болон дөнгөж төрсөн хүүхдэдээ өвчин халдварлуулахаас сэргийлэх мэдээлэл бүхий шийдвэр гаргах эрх нь ихэвчлэн зөрчигдөж байна.

Энэ төрлийн ялгаварлан гадуурхалтаас сэргийлэхийн тулд төрөөс дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай юм. Үүнд:

1. ХДХВ/ДОХ-той хүний ялгаварлан гадуурхахыг хориглох, тэдний бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг хүндэтгэх хууль тогтоомжийг батлах;
2. Соёл, уламжлалын нэрийн дор үйлдэгдэж байгаа ялгаварлан гадуурхсан, дарангуйлсан болон жендэрийн тэгш байдлыг алдагдуулсан шинжтэй зан үйлийг талаар мэдлэг боловсрол олгох;
3. Шүүгч, эмч, эрүүл мэндийн ажилтнууд, холбогдох бусад албан хаагчдыг ХДХВ/ДОХ-той хүнтэй харилцах арга барилд сургах;

²⁷ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны 1992 оны 19 дүгээр Ерөнхий зөвлөмж.

²⁸ НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороодын дүгнэлт, зөвлөмжийг үзэж танилцана уу.

²⁹ E/CN.4/2005/72 дугаар баримт бичиг.

4. ХДХВ/ДОХ-той холбоотой тогтолцооны шинжтэй хүний эрхийн зөрчлийг баримтжуулах, мөрдөн шалгах, яллах;
5. Бэлгийн цогц боловсрол олгох;
6. Эмэгтэйчүүдийг эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд хамруулах;
7. ийн өмнөх болон төрсний дараах үеийн асрамжийн талаар шийдвэр гаргаж байгаа жирэмсэн эмэгтэйчүүдэд сайн дурын зөвлөгөө авах, шинжилгээ өгөх боломж олгох.

ШИГТГЭЭ 10. ОХИД, ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭСРЭГ ХҮЧИРХИЙЛЭЛ

Нөхөр болон бэлгийн хамтрагч нь эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл үйлдэх тохиолдол нийтлэг байгааг судлан гаргажээ.³⁰ Замби Улсын 2001 оны статистик мэдээллээс үзэхэд эмэгтэйчүүдийн 27 хувь нь сүүлийн 12 сарын хугацаанд ийм төрлийн хүчирхийлэлд хохирсон бол 48 хувь нь амьдралынхаа явцад ийнхүү хохирч байжээ. Африкийн бусад улс орнуудад энэ статистик үзүүлэлт ойролцоо байсан бол Бангладеш Улсад үүнээс өндөр хувьтай байжээ. Үүнээс үзэхэд гэр бүлийн хүчирхийлэл нь дэлхий нийтийн асуудал мөн гэдэг нь тодорхой байна.

Судалгаагаар эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн улмаас эрүүл мэндээр ноцтой хохирох нь түгээмэл болохыг тогтоосон бөгөөд үүнд нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд мөн хамааралтай байна.³¹ Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг ихэвчлэн бэлгийн хамтрагч нь үйлддэг бөгөөд энэ нь нийгмийн эрүүл мэндийн томоохон асуудалд тооцогдох эмэгтэйчүүдийн эрхийн зөрчил юм. ДЭМБ-аас дэлхий дээрх 3 эмэгтэй тутмын 1 нь биеийн эсвэл бэлгийн хүчирхийлэлд өртөж байсан гэж дүгнэжээ.³² Нөхөр, хамтран амьдрагчийнхаа хүчирхийлэлд өртдөг эмэгтэйчүүд бэлгийн харилцаанд орох эсэх болон жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл ашиглах эсэхээ шийдэх эрх мэдэл дутмаг болж улмаар олон хүүхэд төрүүлэх хандлагатай байдаг ажээ. Энэ нь тэдний хүүхэд төрүүлэх эсэх, хэдэн хүүхэдтэй болохоо чөлөөтэй шийдэх эрхийг нь зөрчиж байгаа явдал бөгөөд үүнээс шалтгаалан залуу насандаа эмэгтэйчүүд хүүхэд гаргахад хүрч эх, нялхсын эндэгдлийн эрсдэл нэмэгддэг байна. Нөхөр, хамтран амьдрагчийнхаа хүчирхийлэлд өртдөг эмэгтэйчүүдийн БЗХӨ-өөр өвчлөх нь хамаагүй өндөр байдаг. Түүнчлэн жирэмсэн байхад нь хүчирхийлсэн тохиолдол багагүй хувийг эзэлдэг бөгөөд үүнээс болж жирэмсний хүндрэл, амьгүй зэрэг сөрөг үр дагавар үүсдэг.³³

Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлж болох бөгөөд хүчирхийлэлд өртсөн эмэгтэйчүүдэд эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх, бусад шаардлагатай үйлчилгээнд холбон зуучлах чиг үүрэгтэй учир эрүүл мэндийн байгууллага эмэгтэйчүүдийн хүчирхийлэлтэй тэмцэхэд маш чухал чиг үүрэгтэй байдаг.

ОХИД, ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭСРЭГ ХҮЧИРХИЙЛЭЛ (ҮРГЭЛЖЛЭЛ)

Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэлтэй тэмцэхийн тулд олон арга хэмжээг хэрэгжүүлэх боломжтой бөгөөд ХЭҮБ-ууд мөн оролцох нь зүйтэй. Юуны өмнө гэрлэсэн хүнээ хүчиндэх зэрэг нь эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн бүх хэлбэрийг гэмт хэрэгт тооцож хуульчлах хэрэгтэй. ХЭҮБ-ууд нь хууль тогтоомжийг нягтлан шалгах, хууль тогтоох байгууллагад зөвлөгөө тусламж үзүүлэх явцдаа энэ асуудлаар нөлөөлөх боломжтой юм. Тухайлбал Энэтхэг Улсын ХЭҮБ нь Гэр бүлийн хүчирхийллээс хамгаалах тухай хуулийг нягтлан шалгаж нарийвчилсан зөвлөмжийг гаргасан бөгөөд зөвлөмжийнхөө хэрэгжилтийг хянаж ажилласны үр дүнд 2005 онд тус улс Гэр бүлийн хүчирхийллээс эмэгтэйчүүдийг хамгаалах тухай хуулийг батлахдаа бүх зөвлөмжийг тусгасан байна.

ХЭҮБ-ууд нь жендэрийн тэгш байдлыг хангах чиглэлээр бүх нийтэд зориулсан компанит ажлыг зохион байгуулж болно. Эрүүл мэндийн болон зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ үзүүлдэг албан хаагчид гэр бүлийн хүчирхийлэл болон нөхөр, хамтран амьдрагчийн хүчирхийллийн талаар ойлголт, мэдлэгтэй байх ёстой бөгөөд ХЭҮБ нь энэ чиглэлээр хяналт шалгалт, сургалт, сурталчилгааны үйл ажиллагаа зохион байгуулах нь зүйтэй. Зарим тохиолдолд шашны болон зан заншлын удирдагчидтай жендэр болон хүний эрхийн асуудлаар харилцаж, хамтран ажиллах нь зүйтэй.

Энэ талаар дээрх Шигтгээ 9-д дэлгэрэнгүй дурдсан болно. Түүнчлэн эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн асуудлаар аливаа үйл ажиллагаа явуулахдаа алслагдмал бүс нутагт эмэгтэйчүүдийн эрх илүү зөрчигдөх магадлалтай гэдэгт анхаарах нь чухал байна.

³⁰ НҮБ-ын Статистикийн хэлтсийн "Дэлхийн эмэгтэйчүүд 2010" статистикийн бюллетенийн 6.В хүснэгтээс.

³¹ НҮБ-ын Статистикийн хэлтсийн "Дэлхийн эмэгтэйчүүд 2010" статистикийн бюллетенийн 6.Д хүснэгтээс.

³² "Пи Эй Ти Эйч", НҮБХАС-гийн 2002 онд хамтран гаргасан хэвлэмэл бүтээл, Холбоос: www.path.org/files/EOL20_1.pdf.

³³ Гэр бүлийн хүчирхийллийн асуудал хариуцсан НҮБ-ын Тусгай илтгэгч Рашида Манжүүгийн "Гэр бүлийн хүчирхийлэл АНУ-д" илтгэл, 2011 он, Холбоос: reproductiverights.org/sites/crr.civicactions.net/files/newsletter/DV%20in%20the%20US_Br%20Paper%20to%20SR%20on%20VAW.pdf.

ГЭРЛЭХ, ГЭР БҮЛТЭЙ БОЛОХ ЭРХ

ГЭРЛЭХ, ГЭР БҮЛТЭЙ БОЛОХ ЭРХИЙН ЭРХ ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ

Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 23 дугаар зүйл болон Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын 10 дугаар зүйлийн аль аль нь “Гэр бүл бол нийгмийн жам ёсны үндсэн нэгж” болохыг хүлээн зөвшөөрдөг бөгөөд АХАТЭК-ын 18 дугаар зүйл, АХЭК-ын 17 дугаар зүйл, ЕХЭК-ын 12 дугаар зүйл, Африкийн Хүүхдийн эрх, халамжийн тухай тунхаг бичгийн 18 дугаар зүйлд үүнийг зөвшөөрөн баталгаажуулсан байдаг.

Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцын 16 дугаар зүйлд “гэрлэлт, гэр бүлийн харилцааны бүх асуудлаар эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах үзлийг устгах зохистой бүх арга хэмжээ авах”-аар зааж, үүний тулд дараах эрхүүдийг хангана гэжээ. Үүнд:

- (a) гэрлэх тэгш эрх;
- (b) гэрлэх хүнээ чөлөөтэй сонгох болон чөлөөтэй, бүрэн зөвшөөрсний үндсэн дээр гэрлэх адил эрх;
- (c) гэрлэлтийн туршид болон гэрлэлтийг цуцлуулах адил эрх, үүрэг;
- (d) гэрлэлтийн байдлаас үл хамаарч эцэг эх хүүхэдтэй холбоотой асуудлаар адил эрх эдэлж, үүрэг хүлээх бөгөөд бүх тохиолдолд хүүхдийн ашиг сонирхлыг нэн тэргүүнд тавина;
- (e) хүүхдийн тоо, хүүхэд төрүүлэх хоорондын хугацааг чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатай шийдвэрлэх, эдгээр эрхийг хэрэгжүүлэх боломж олгох мэдээлэл, боловсрол, аргыг олж авах адил эрх;
- (f) хүүхдийг асран хамгаалах, харгалзан дэмжих, үрчлэх, эсхүл үндэсний хууль тогтоомжоор зохицуулсан төсөөтэй харилцаанд адил эрх эдэлж, үүрэг хүлээх бөгөөд бүх тохиолдолд хүүхдийн ашиг сонирхлыг нэн тэргүүнд тавина”.

Түүнчлэн уг конвенцын 16 дугаар зүйлд “овог, ажил, мэргэжлээ сонгохыг оролцуулан эхнэр, нөхрийн хувьд адил хувийн эрхтэй байх” болон “хөрөнгийг үнэгүй болон төлбөртэйгээр өмчлөх, эзэмших, захирах, ашиглах, захиран зарцуулахын тухайд эхнэр, нөхрийн тэгш эрх”-ийг тус тус баталгаажуулан хамгаалсан байдаг. Харин 16 дугаар зүйлийн төгсгөлд “Хүүхдэд сүй тавих болон хүүхдийг гэрлүүлэх нь эрх зүйн үр дагаваргүй бөгөөд гэрлэх насны доод хязгаарыг тогтоох, гэрлэлтийг заавал албан ёсны бүртгэлд бүртгүүлэхэд шаардлагатай бүх үйл ажиллагааг, түүний дотор хууль тогтоох арга хэмжээг авна” гэж заасан байна.

Африкийн хүний болон ард түмний эрхийн тухай Африкийн тунхагийн Африк эмэгтэйчүүдийн эрхийн тухай протоколын 6, 7 дугаар зүйлүүдэд гэрлэсэн эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс адил тэгш эрхтэй байхаар заасан бол ЕХЭК-ийн 7 дугаар нэмэлт протоколын 5 дугаар зүйлд гэрлэгчдийн тэгш эрхийг баталгаажуулсан байдаг.

Гэр бүлтэй болох эрх нь хосууд хүүхэдтэй болох, тээх, төрүүлэх эрхээс хамаагүй өргөн хүрээтэй ойлголт бөгөөд хүүхдийн тоо, хүүхэд төрүүлэх хоорондын хугацааг чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатай шийдвэрлэх эрхийг дотроо агуулна.

Гэрлэх, гэр бүлтэй болох эрхийг гэр бүлийн асуудлыг үндэслэл бүхий байдлаар зохицуулдаг хууль тогтоомжоор гэрлэх насны доод хязгаар тогтоох зэрэг зарим

байдлаар хязгаарлаж болдог. Гэвч боловсрол болон эд баялаг олж авах ижил боломжийг аль аль хүйст тэгш олгохын тулд энэхүү насны доод хязгаар нь эрэгтэй, эмэгтэй хүнд ижил байх ёстой юм.

Хэрэв гэрлэх насны доод хязгаарыг эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст өөр өөр байхаар тогтоосон бол энэ нь Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцын 16 дугаар зүйл болон бусад олон улсын хэм хэмжээнд заасан ялгаварлан гадуурхалтын хэлбэрт тооцогдох юм.

Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс гэрлэх, гэр бүлтэй болох эрхтэй боловч гэрлэх гэж буй эхнэр, нөхөр хоорондоо чөлөөтэй бөгөөд бүрэн зөвшилцсөн байхыг шаарддаг. Гэрлэх насны доод хязгаар тогтоож байгаа бөгөөд энэ нь чөлөөтэй бөгөөд бүрэн зөвшилцөх шаардлагатай холбоотой юм. Гэр бүлтэй болох эрхээс улбаалан үр хүүхэдтэй болох асуудал урган гарах бөгөөд Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт болон хүний эрхийн бусад конвенцод зааснаар гэр бүл төлөвлөлт нь ялгаварлан гадуурхсан эсвэл дарамталсан, албадсан шинжийн алийг нь агуулах ёсгүй.³⁴

Гэр бүл болох эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст ижил тэгш боломж олгох нь төрийн үүрэг бөгөөд гэрлэх насны доод хязгаарыг хоёр хүйсний хувьд ижил тогтоосноор мэдээлэлтэй, аливаа албадлагаас ангид шийдвэр гаргах боломжийг тэдэнд олгодог. Харин асран хамгаалагчийн гэрлэх зөвшөөрөл нь харилцан зөвшилцөхөөс илүү чухал байх явдлыг хориглох ёстой. Гэр бүл болох хүнээ чөлөөтэй сонгох эрх нь хүчингийн хэргийн хохирогчид маш чухал эрх юм. Түүнчлэн хүчингийн хэрэг үйлдсэн этгээд хохирогчтой гэрлэсэн бол эрүүгийн хариуцлагыг багасгах, хариуцлагаас чөлөөлөх эсвэл хүчингийн хэргийн хохирогчийн гэрлэх доод насыг багасгахыг зөвшөөрөх шинжтэй хуулийн зохицуулалтыг хүчингүй болгох шаардлагатай.³⁵

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн мөн гэрлэх, гэр бүлтэй болох эрхтэй бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд жирэмслэх, амаржихтай холбоотойгоор хамгаалуулах, дэмжлэг авах эрхтэй байна. Гэтэл эмэгтэйчүүдийн эдгээр эрхийг үл хайхран хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний өөрийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийг хүчээр ашиглуулах, хүчээр үр хөндүүлэх нь Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын 10 дугаар зүйл болон хүний эрхийн стандартыг зөрчсөн явдал юм.³⁶

Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцод зааснаар эмэгтэйчүүд нь нөхөр болох хүнээ чөлөөтэй сонгож, чөлөөтэй гэрлэх эрхтэй. Иймд хүчээр болон дарамталж гэрлүүлэх зэргийг хориглон хуульчлах зэргээр энэ эрхийг хамгаалах ёстой. Гэр бүл болох хүнээ чөлөөтэй сонгож чадахгүй бол эмэгтэй хүн нөхөн үржихүйн эрхээ хамгаалах боломжгүй болох эрсдэлтэй юм. Түүнчлэн гэрлэсэн эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс ижил тэгш байх ёстой. Эмэгтэйчүүдийг дорд үзэх үзэл давамгайлсан нийгэмд эмэгтэйчүүд бэлгийн харилцаанд орохоос татгалзах болон бэлгийн аюулгүй харилцаанд орохыг шаардах боломжоор хязгаарлагддаг. Үүнээс гадна эмэгтэйчүүдийн хүүхэд төрүүлж, өсгөхтэй холбоотой үүрэг хариуцлага нь тэдний сурч боловсрох, хөдөлмөр эрхлэх болон өөрийгөө хөгжүүлэх бусад үйл ажиллагаанд оролцох боломжийг хязгаарлаж, биеийн болон сэтгэцийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлдөг байна.

³⁴ Хүний эрхийн Хорооны Гэр бүл, эхнэр, нөхрийн тэгш эрхийг хамгаалах тухай 1990 оны 19 дүгээр Ерөнхий зөвлөмж, 4, 5 дахь хэсгүүд.

³⁵ Хүний эрхийн Хорооны 2000 оны 28 дугаар Ерөнхий зөвлөмж.

³⁶ Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хорооны 1994 оны 5 дугаар Ерөнхий зөвлөмж, 30-31 дэх хэсгүүд.

Иймд эмэгтэй хүн хүүхдийн тоо, хүүхэд төрүүлэх хоорондын хугацааг чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатай шийдвэрлэх эрхтэй байх нь маш чухал юм.³⁷

Бүх хүн жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл, тэдгээрийг ашиглах тухай мэдээллээр хангагдах эрхтэй бөгөөд бэлгийн боловсрол, гэр бүл төлөвлөлтийн үйлчилгээг баталгаатай авч, улмаар аюулгүй, найдвартай аргаар жирэмслэлтээс хамгаалж хүүхэд төрүүлэх эсэхээ шийдвэрлэх боломжоор хангагдах ёстой. Хүүхэд төрүүлэхээ өөрөө шийдвэрлэх боломжийг чөлөөтэй ашигладаг гэр бүлд бүх гишүүд нь эрүүл саруул, хөгжин дэвшиж, сайн сайхан амьдрах боломжтой юм.

Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хороо нь хувь хүнээс ирүүлсэн нэгэн гомдлыг хянаж үзээд өөрийн нь зөвшөөрөлгүйгээр эмэгтэй хүнд жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийг хэрэглүүлсэн нь Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцын 16 дугаар зүйлд заасан хүүхдийн тоо, хүүхэд төрүүлэх хоорондын хугацааг чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатай шийдвэрлэх эрхийг нь зөрчиж тухайн эмэгтэйн байгалийн нөхөн үржихүйн чадварыг хязгаарласан гэж дүгнэжээ.³⁸

ХУВИЙН БА ГЭР БҮЛИЙН АМЬДРАЛ ХАЛДАШГҮЙ БАЙХ ЭРХ

ХУВИЙН БА ГЭР БҮЛИЙН АМЬДРАЛ ХАЛДАШГҮЙ БАЙХ ЭРХИЙН ЭРХ ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ

Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 17 дугаар зүйлд “Хэний ч хувийн болон гэр бүлийн амьдралд хөндлөнгөөс дур мэдэн буюу хууль бусаар оролцох, орон байранд нь буюу захидал харилцааных нь нууцад дур мэдэн буюу хууль бусаар халдах, эсхүл нэр төр, алдар хүндэд нь хууль бусаар халдахыг хориглоно” гэж хувийн ба гэр бүлийн амьдрал халдашгүй байх эрхийг баталгаажуулсан байдаг. Мөн Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцод, ЕХЭК-ын 8 дугаар зүйлд болон АХЭК-ын 11 дүгээр зүйлд ийнхүү хориглосон заалтууд байдаг. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 16 дугаар зүйлд ч “Нэг ч хүүхдийн хувийн болон гэр бүлийн амьдрал, орон байрны халдашгүй байдал болон захидал харилцааны нууцад хөндлөнгөөс, хууль бусаар буюу дур мэдэн оролцох, эсхүл түүний нэр төр, алдар хүндэд хууль бусаар халдаж болохгүй” гэж заасан бол Африкийн Хүүхдийн эрх, халамжийн тухай тунхаг бичгийн 10 дугаар зүйлд ижил зохицуулалтыг тусгасан байна.

Хувийн ба гэр бүлийн амьдрал халдашгүй байх эрх нь гэр бүлтэй болох эрхтэй холбоотой хэдий ч 2 өөр эрх юм. Хувийн ба гэр бүлийн амьдрал халдашгүй байх эрхэд аюулгүй бөгөөд хүлээн зөвшөөрөхүйц жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл зэрэг нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ хүрэлцээтэй байх асуудлыг багтаан үздэг. Үүнээс гадна энэхүү эрхэд хувийн нууцаа хамгаалуулах эрхийг хамруулж үзэх бөгөөд хүн бүр ХДХВ/ДОХ-той, жирэмсэн, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авсан эсэхээ нууцлах эрхтэй юм. Өсвөр насны хүн зөвлөгөө авсан, эмчилгээ хийлгэсэн эсэхээ мөн нууцлах эрхтэй.

Төрөөс хүндэтгэн, бүрэн дүүрэн хамгаалахгүй байгаа эмэгтэйчүүдийн эрхийн нэг нь нөхөн үржихүйтэй холбоотой шийдвэр гаргах эрх гэж үзэж болно. Жишээлбэл савны амсар боолгоход нөхрийнх нь зөвшөөрлийг шаардах, үр хөндүүлсэн тохиолдлыг мэдэгдэж байхыг эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудад үүрэг

³⁷ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны 1994 оны 21 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжийн 16, 17, 21 дэх хэсгүүд.

³⁸ CEDAW/C/36/D/4/2004 дугаар Унгар Улсад холбогдох гомдол.

болгох зэрэг нь эмэгтэйчүүдийн хувийн амьдралын халдашгүй байх эрхийг зөрчиж байгаа явдал юм.³⁹ Хүний эрхийн хороо нь 2006 онд нэгэн гомдол, мэдээллийг хянан хэлэлцээд хуулиар хориглоогүй байхад эмнэлэг үр хөндөхийг зөвшөөрөөгүй нь хувийн амьдрал халдашгүй байх эрхэд халдсан үйлдэл гэж дүгнэсэн байна.⁴⁰

Европын Хүний эрхийн шүүх нөхөн үржихүйн эрхийн зарим асуудлаар дүрэм гаргаж хүүхдийн тоо, хүүхэд төрүүлэх хоорондын хугацааг шийдвэрлэх нь хувийн ба гэр бүлийн амьдрал халдашгүй байх эрхэд хамаарах асуудал байхаар (ЕХЭК-ын 8 дугаар зүйлд) журамлажээ.⁴¹

МЭДЭЭЛЭЛ АВАХ БОЛОН СУРЧ БОЛОВСРОХ ЭРХ

МЭДЭЭЛЭЛ ХАЙХ, АВАХ, ТҮГЭЭХ ЭРХИЙН ЭРХ ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ

Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 19 дүгээр зүйлд “төрөл бүрийн мэдээлэл болон үзэл санааг эрж хайх, хүлээн авах, түгээх эрх чөлөө”-г эдлэхээр заасан бол ЕХЭК-ын 10 дугаар зүйл, АХЭК-ын 13 дугаар зүйл, АХАТЭК-ын 9 дүгээр зүйлд энэ эрхийг тусган хамгаалжээ. Харин Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 17 дугаар зүйлд мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулжээ.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцын 4 дүгээр зүйлийн (h) хэсэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст мэдээлэл хүртээмжтэй байна гэж заажээ. Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцын 10 дугаар зүйлийн (h) хэсэгт “гэр бүлийн эрүүл мэнд, сайн сайхныг хангахад туслах тусгай боловсролын мэдээлэл, түүний дотор гэр бүл төлөвлөлтийн талаарх мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх” гэж дурджээ.

Мэдээлэл эрж хайх, хүлээн авах, дамжуулан түгээх эрх нь хүний эрхийн олон баримт бичигт зааж, хамгаалсан эрх юм. Нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэхэд энэ эрх нь маш чухал үүрэгтэй. Хүн бүр эрүүл мэнд, гэр бүл төлөвлөлтийн мэдээлэл авах эрхтэй.

Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой мэдээлэл нь жендэрийн мэдрэмжтэй, насанд тохирсон, хэвшмэл хандлага агуулаагүй, бодит, шүүмжлэлтэй бөгөөд олон ургальч байх нь зүйтэй. Энэхүү мэдээлэлд үндэслэн хүн бүр бэлгийн болон нөхөн үржихүйн амьдралынхаа талаар бүрэн, чөлөөтэй бөгөөд мэдээлэлд үндэслэсэн шийдвэр гаргах боломжтой байх ёстой.

Эдгээрээс гадна бүх хүн төрөлтийг зохицуулах аливаа арга, хэрэгслийн ашиг тус, эрсдэл, үр нөлөөтэй холбоотой бүрэн мэдээлэл авч төлөвлөөгүй жирэмслэлтээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой байх нь чухал юм.

Мэдээлэл авах эрхийн зэрэгцээ сурч боловсрох эрх нөхөн үржихүйн эрхийг хэрэгжүүлэхэд чухал үүрэгтэй. Эмэгтэйчүүд уншиж, ойлгож чадвал аливаа жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийг ашиглаж эрүүл мэндээ хамгаалахаас гадна ойрхон амаржихгүйгээр хүүхдээ мөн хамгаалах боломжтой. Үүгээр зогсохгүй нөхөн үржихүйн эрхийг хангах нь сурч боловсрох эрх хангагдахад дэмжлэг болно.

³⁹ Хүний эрхийн Хорооны 2000 оны 28 дугаар Ерөнхий зөвлөмж, 20 дахь хэсэг.

⁴⁰ CCPR/C/85/D/1153/2003 дугаар Перу Улсад холбогдох гомдол.

⁴¹ Тус шүүх нь ЕХЭК-ын 8 дугаар зүйлд “хувийн амьдралтай байх эрх” гэж заасныг өөртэйгөө холбоотой шийдвэрийг бие даан гаргах болон өөрийгөө хөгжүүлэх эрхтэй холбон тайлбарласан бөгөөд үүнд бэлгийн чиг баримжаа, хүйсийн баримжаа илэрхийллээ, бэлгийн амьдралаа өөрөө шийдвэрлэх, хүүхэдтэй болох эсэхээ шийдэх гэсэн асуудлыг оролцуулан тооцохоор шийдвэрлэсэн байна.

Эмэгтэйчүүд хүүхэд төрүүлэх эсэх, хэр ойрхон хугацаанд дараагийн хүүхдээ төрүүлэх эсэхээ шийдэж чадвал бүрэн дунд боловсрол, түүнээс дээд шатны боловсрол олж авах боломж бүрдэнэ.

Хүүхэд цөөн байх тусам айл өрх, Засгийн газраас хүүхэд нэг бүрт зарцуулах төсөв нэмэгдэх боломжтой гэж НҮБХАС-гаас үзжээ.⁴² Ялангуяа төсөв, санхүүгийн хүндрэлээс болж охидын боловсролыг дэмжихгүй байх нь их байдаг ажээ. Түүнчлэн охидыг эрт жирэмслэхээс хамгаалж чадвал сургуульд хамрагдах охидын тоо нэмэгдэнэ.

Гэр бүл төлөвлөлтийн тухай мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулж, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийг ашиглах нь эрт жирэмслэлтээс сэргийлнэ.

Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудлаар мэдээлэл олж авах эрхийн талаар НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороодоос олон асуудлыг анхаарч ирсэн билээ. Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хороо нь 2000 оны эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийн тухай 14 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжид эмэгтэйчүүдийн мэдээлэл, боловсрол олж авахад учирдаг саад тотгорыг арилгах, өсвөр насныханд зохистой мэдээлэл болон зөвлөгөө өгөх, түүнчлэн ХДХВ/ДОХ, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн эрхийн талаар бүх нийтэд мэдлэг боловсрол олгох чухал болохыг онцолсон байдаг. Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хороо нь эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тухай 1999 оны 24 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжид төрөөс охид, эмэгтэйчүүдэд ялангуяа хүний наймаанд хохирсон охид, эмэгтэйчүүдэд иргэншлээс нь үл хамааран ХДХВ/ДОХ болон БЗХӨ-тэй холбоотой зэрэг бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн боловсрол олгох үүрэгтэй болохыг дурдсан байна. Төрийн үүргийг Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц болон Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцод мөн дурдсан байдаг.

Гэрлэсэн эсэх, эцэг эх, асран хамгаалагчийн зөвшөөрөлтэй эсэхээс үл хамааран өсвөр насны бүх хүн бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн хангалттай мэдээллээр хангагдах, гэр бүл төлөвлөлт болон жирэмслэлтээс хамгаалах, ХДХВ/ДОХ-оос урьдчилан сэргийлэх, БЗХӨ-ийг эмчлүүлэх тухай мэдлэгтэй болох ёстой. Энэ төрлийн мэдээллийг бэлтгэх ажилд өсвөр насныхныг идэвхтэйгээр оролцуулах шаардлагатай. Нутгийн уугуул, өсвөр насны хүн, түүнчлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй өсвөр насныхан бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхтэй холбоотой мэдээлэл авах ёстой.⁴³

Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хороо нь нэгэн хувь хүнээс ирсэн гомдлыг хүлээн авч хэлэлцээд амьгүй ургийг авахдаа савны амсрыг нь боосон эмэгтэйд гэр бүл төлөвлөлтийн талаар тодорхой мэдээлэл өгөөгүй нь төр Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцын 10 дугаар зүйлийг зөрчсөн гэж үзсэн байна. Тухайн эмэгтэй хүнд өөрт нь ойлгуулж зөвшөөрөл авахгүйгээр савны амсрыг нь боосон бөгөөд мэс ажилбар дууссаны дараа үүнийг ойлгосон байна.⁴⁴

⁴² НҮБХАС, “Бүх нийтийн бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн төлөө: Ядуурлыг бууруулж, хөгжлийг хурдасгаж, хүний эрхийг хамгаалъя”, 2010 он.

⁴³ Хүүхдийн эрхийн Хорооны 2003 оны 4 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжийн 28 дахь хэсэг, 2009 оны 11 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжийн 54 дэх хэсэг, 2006 оны 9 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжийн 59 дэх хэсгийг үзнэ үү.

⁴⁴ CEDAW/C/36/D/4/2004 дугаар Унгар Улсад холбогдох гомдол.

НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороодын зарим Ерөнхий зөвлөмжид ХДХВ/ДОХ, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхтэй холбоотой мэдлэг, боловсрол олгох төрийн үүргийг онцолж, уугуул иргэд, үндэстний цөөнх, хэлний цөөнх, бусад эмзэг бүлэг, түүнчлэн өсвөр насны охидын тусгай хэрэгцээг анхаарахыг сануулсаар иржээ.⁴⁵

ЭРҮҮЛ МЭНД ДЭЭД ТҮВШИНД ХҮРСЭН БАЙХ ЭРХ

ЭРҮҮЛ МЭНД ДЭЭД ТҮВШИНД ХҮРСЭН БАЙХ ЭРХИЙН ЭРХ ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ

Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын 12 дугаар зүйлд хүн бүрийн бие бялдрын болон сэтгэцийн эрүүл мэнд дээд түвшинд хүрсэн байх эрхийг хүлээн зөвшөөрсөн бол Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 24 дүгээр зүйл, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцын 25 дугаар зүйлд энэ эрхийг тусган баталгаажуулсан байна.⁴⁶ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцын 12 дугаар зүйлд эрүүл мэндийн салбарт эмэгтэйчүүдийн ялгаварлан гадуурхалтыг устгахаар зааснаас гадна эмэгтэйчүүдийг жирэмсэн, , төрсний дараах үед зохих үйлчилгээгээр хангаж, шаардлагатай тохиолдолд төлбөргүй үйлчилгээ үзүүлж, жирэмсэн болон хөхүүл хүүхэдтэй үед нь хүрэлцэхүйц хоол тэжээлээр хангана гэжээ. Тус конвенцын 14 дүгээр зүйлд хөдөө нутагт эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах үзлийг устгах үүднээс эрүүл мэндийн хангалттай үйлчилгээ хүртэх, түүний дотор гэр бүл төлөвлөлтийн талаар мэдээлэл, зөвлөгөө, үйлчилгээ авах боломжоор хангахаар зааж улс орнуудад үүрэг болгожээ. АХАТЭК-ын 16 дугаар зүйлд болон тус конвенцын Африкийн эмэгтэйчүүдийн эрхийн тухай нэмэлт протоколын 14 дүгээр зүйлд эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийг, үүний дотор ялангуяа бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн эрхийг хангахаар заасан байна. Мөн ЕХЭК-ын 8 дугаар зүйлд эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийн талаар тусгажээ.

Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд нь хүний эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхэд хамаарах бөгөөд эмэгтэйчүүдийн эрхийг хэрэгжүүлэхэд маш чухал нөлөөтэй.⁴⁷ Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хорооноос “Эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрх нь зохих эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг цагт нь үзүүлэх зэрэг эрүүл мэндийн асуудлуудаас гадна эрүүл мэндийн тодорхойлогч хүчин зүйлс болох ундны цэвэр усны хүртээмж, ариун цэврийн байгууламж, ажлын болон амьдралын эрүүл орчин, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн зэрэг эрүүл мэндийн боловсрол, мэдээлэл авах зэрэг өргөн хүрээг хамарсан ойлголт юм” гэж дүгнэсэн байна.⁴⁸

Мөн тус хорооны 2000 оны 14 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжид эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхэд “Өөрийн эрүүл мэнд, бие махбодтой холбоотой шийдвэрийг өөрөө гаргах эрх, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрх чөлөө, эрүү шүүлт, зөвшөөрөөгүй эмчилгээ, туршилтаас ангид байх зэрэг халдашгүй байх эрх”-ийг хамруулж үзнэ гэжээ. Энэхүү Ерөнхий зөвлөмжид мөн хүрэлцээтэй, хүртээмжтэй, хүлээн зөвшөөрөхүйц, чанартай байх зарчмыг хүрэлцээтэй байх (шаардлагатай

⁴⁵ Дэлгэрэнгүй мэдээлэл авахыг хүсвэл Ерөнхий зөвлөмжийг дараах холбоосоор хандаж үзнэ үү: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8&DocTypeID=5.

⁴⁶ ХЭДКГ, ДЭМБ, “Эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрх”-тэй холбоотой тоо баримт.

⁴⁷ Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хорооны 2000 оны 14 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжийн 14 дэх хэсэг.

⁴⁸ Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хорооны 2000 оны 14 дүгээр Ерөнхий зөвлөмж.

байгууламж, үйлчилгээ, хөтөлбөр болон эм, тариа бэлэн байх), хүртээмжтэй байх (эрүүл мэндийн мэдээлэл зэргийг авах, ашиглахад үл ялгаварлан гадуурхах, өөрийн биеэр авах, үйлчлүүлэх, боломжийн үнэ өртөгтэй байх зэрэг), хүлээн зөвшөөрөхүйц байх (жендэрийн мэдрэмжтэй, амьдралын мөчлөгийн хандлагад нийцсэн), болон чанартай байх гэсэн бүрэлдэхүүн хэсгүүдтэй байхаар тусгажээ.⁴⁹

Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны 1999 оны 24 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжид эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн асуудлыг онцолсон бөгөөд эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмжийг “ялангуяа гэр бүл төлөвлөлт, хүүхэд тээж төрүүлэх, төрсний дараах үед амьдралын мөчлөгийн хандлагаар” авч үзэн ялгаварлан гадуурхалтыг устгах үүргийг төр хүлээнэ гэж дурджээ. Эдгээрийг хэрэгжүүлэхдээ цагаач, дүрвэгч, охид, ахимаг настай, түүнчлэн шилжин суурьшигчид, биеэ үнэлэгч, уугуул, хөгжлийн бэрхшээлтэй зэрэг эмзэг болон нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай бүлгээр эмэгтэйчүүдэд тусгай анхаарал хандуулах шаардлагатай. Эмэгтэйчүүдийн өвчилдөг өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, эмчилгээ үйлчилгээ үзүүлэх эрүүл мэндийн тогтолцоо “дутагдалтай байх” нь зохимжгүй бөгөөд “оролцогч улс орнууд эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн зарим үйлчилгээг хууль ёсоор хангахаас татгалзах нь ялгаварлан гадуурхалтын хэлбэр мөн юм”. Түүнчлэн зөвхөн эмэгтэй хүн болохын хувьд эсвэл гэрлээгүй учраас эмэгтэй хүнийг нөхөр, хамтран амьдрагч, эцэг, эхээсээ эсвэл эрх бүхий байгууллагаас зөвшөөрөл авахыг шаардаж эмчилгээ, үйлчилгээ үзүүлээгүй бол төр үүргээ гүйцэтгээгүй гэж үзэх үндэслэл болно. Зөвхөн эмэгтэй хүнд хэрэгтэй эмчилгээ, үйлчилгээг гэмт хэрэгт тооцож, ийм эмчилгээ, үйлчилгээнд хамрагдсан эмэгтэй хүнд хариуцлага хүлээлгэх хууль тогтоомж, захиргааны зохицуулалт байхыг хориглоно.⁵⁰

Нэгэн эмэгтэй өөрөө зөвшөөрсөн боловч савны амсар боох мэс засал хийгээгүй тухай гомдлыг Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хороо хэлэлцээд энэ нь Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцын 12 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасныг зөрчсөн гэж үзжээ. Улмаар тухайн улс хууль тогтоомжоо тодорхой болгож, үрийн суваг боох мэс засал хийлгэх боломжийг бүрдүүлэх талаар зөвлөмжилсөн байна.

Тус хороо нь амьгүй ураг төрүүлсэн эх зохих үйлчилгээ авч чадаагүйгээс нас барсан тохиолдлыг хүлээн авч хэлэлцээд тус улс нь төрөөс Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцын 12 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан хүүхэд тээж, төрүүлэх болон төрсний дараах эмнэлгийн үйлчилгээ авах эрхийг зөрчсөн гэж дүгнэсэн⁵¹ бөгөөд эх барихын үйлчилгээ үзүүлсэн эмнэлгийн байгууллага нь хувийн байгууллага байсан гэж тухайн улс маргасан ч хувийн байгууллага байсан нь тухайн улсыг олон улсын өмнө хүлээсэн үүргээ зөрчсөн хариуцлагаас чөлөөлөх үндэслэл болохгүй гэж үзэж шийдвэрлэсэн байна. Энэ тохиолдлын хувьд хохирогчийг хүйсээр нь, африк гаралтай гэж үндэс угсаагаар нь болон нийгэм, эдийн засгийн байдлаар нь 3 давхар ялгаварлан гадуурхсан шинжтэй хүний эрхийн зөрчил гаргасан гэж Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хороо үзжээ. Энэ тохиолдлыг шийдвэрлэхдээ тус хороо нь дээрх зөвлөмждөө хохирогчийн эрхийг нөхөн сэргээх, хууль сахиулах болон шүүхийн байгууллагын албан хаагчдыг сургах шаардлагатай болохыг онцлон тэмдэглэсэн байна.

⁴⁹ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны 1999 оны 24 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжийн 2, 11, 14 дэх хэсгүүд.

⁵⁰ CEDAW/C/36/D/4/2004 дугаар Унгар Улсад холбогдох гомдол.

⁵¹ CEDAW/C/49/D/17/2008 дугаар Бразил Улсад холбогдох гомдол.

Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах хорооны 2008 оны 14 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжид төрөөс жирэмсэн үед, болон төрсний дараах хугацаанд эх, нялхсыг эмнэлгийн анхан шатны тусламж, үйлчилгээнд хамруулж нялхсын эндэгдлийг бууруулах, түүнчлэн эрт гэрлүүлэх, эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх зэрэг хор уршигтай зан үйлийг хориглох үр нөлөөтэй эрх зүйн зохицуулалт батлах үүрэгтэй байхаар тусгажээ. Уг Ерөнхий зөвлөмжид зааснаар өсвөр насныханд зохих байдлаар нөхөн үржихүйн зэрэг эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх, залуучуудад ээлтэй эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх талаар бодлого, зохицуулалт боловсруулахдаа өсвөр насныхныг өөрсдийг нь оролцуулах нь зүйтэй гэжээ.

Өсвөр насныхан нь нөхөн үржихүйн эрхээ хэрэгжүүлэх чадамж дутмаг байдаг тул тэднийг эмзэг бүлэг гэж үздэг.⁵² Иймд ХДХВ/ДОХ-ын тухай мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх, шинжилгээ авах, нөхөн үржихүйн тусламж, үйлчилгээний нууцлалыг хангах, үнэгүй эсвэл хямд төсөр үнээр жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслийн талаарх үйлчилгээ авч, хэрэглэх боломжийг бүрдүүлэх, ХДХВ/ДОХ-ын эмчилгээ, үйлчилгээнд хамруулах зэрэг үйл ажиллагаа нь хүүхэд, өсвөр насныхны хэрэгцээнд нийцсэн байх нь зүйтэй. Ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй, уугуул, үндэстний цөөнх, алслагдмал бүс нутагт амьдардаг эсвэл ядуу байдалд амьдардаг зэрэг эмзэг бүлгийн хүүхдэд тусгайлан анхаарал хандуулах зайлшгүй шаардлагатай юм. Аливаа шинжилгээг зөвхөн өөрийнх нь зөвшөөрөлд үндэслэн авах ёстой бөгөөд хүүхдийн хувьд наснаас нь хамааран заавал эцэг эх, асран хамгаалагчийн гэхгүй өөрийнх нь зөвшөөрөлд үндэслэн шинжилгээ авч болно. Түүнчлэн ХДХВ/ДОХ-той хүнээс хүүхэд нь ХДХВ/ДОХ-оор халдварлахаас сэргийлэх, ийм эмэгтэй хүнийг хүсээгүй жирэмслэлтээс хамгаалах арга хэмжээг төрөөс авч хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Нэгэнт жирэмсэн болсон тохиолдолд жирэмсэн, болон төрсний дараах аль ч үед ХДХВ/ДОХ-ын эмчилгээнд шаардлагатай ретровирусын эсрэг эм зэрэг шаардлагатай эмчилгээ, үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг төрөөс бүрдүүлэх нь чухал юм.

Төрөөс нөхөн үржихүйн эрхийг хангахдаа өсвөр насныханд зориулсан тусгай бодлого баталж хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Гэрлэх түүнчлэн тодорхой эмчилгээ хийлгэхэд эцэг, эхийн зөвшөөрөл шаардах насны доод хязгаарыг эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдэд адил байдлаар хуульчлан тогтоох ёстой. Эрт гэрлүүлэх, эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх зэрэг хор уршигтай зан үйлийг устгах, энэ талаар бүх нийтийн мэдлэг, боловсролыг дэмжихэд чиглэсэн компанит ажил, төсөл хөтөлбөр, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх нь чухал байна.

БЗХӨ-нөөс сэргийлэх, тэдгээрийг эмчлэх эмчилгээ, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ авахад гэр бүлийн зүгээс хориглон хязгаарлах болох бусад саад бэрхшээл учрахгүй байхаар зохион байгуулах шаардлагатай. Эрт гэрлэх, эрүүл мэндийн шаардлага хангаагүй нөхцөлд үр хөндүүлэх зэргээс шалтгаалан өсвөр насны охид нас барах явдлыг багасгахад чиглэсэн арга хэмжээг төрөөс авч хэрэгжүүлэн өсвөр насны эцэг, эхэд дэмжлэг үзүүлэх бодлого баримтлах үүрэгтэй.

Үүнтэй холбоотойгоор хууль тогтоомжоор зөвшөөрсөн нөхцөлд аюулгүй аргаар үр хөндөх, эх барихын цогц үйлчилгээ үзүүлэх гэр бүл төлөвлөлт, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл зэрэг бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эмчилгээ үйлчилгээний төсөл, хөтөлбөр баталж хэрэгжүүлэх үүргийг төр хүлээнэ.⁵³

⁵² Хүүхдийн эрхийн Хорооны 2003 оны 3 дугаар Ерөнхий зөвлөмж, 20-26 дахь хэсгүүд.

⁵³ Хүүхдийн эрхийн Хорооны 2003 оны 4 дүгээр Ерөнхий зөвлөмж, "Өсвөр насны хүүхдийн эрүүл мэнд ба хөгжил, 6,9,24, 30-31 дэх хэсгүүд.

“Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрх нь хүйсийн тэгш бус байдал, ХДХВ/ДОХ болон ядууралтай тэмцэхэд онцгой чухал ач холбогдолтой” тул “Нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, нөхөн үржихүйн эрх, бэлгийн эрүүл мэнд, бэлгийн эрх, эрх чөлөөний талаарх бүх нийтийн мэдлэг, боловсролыг дэмжихэд онцгойлон анхаарах шаардлагатай юм”. Төр хүний эрхийн хүндэтгэж, хамгаалах, хангах үүргээ биелүүлээгүйгээс хүний эрүүл мэнд доройтох нь хүний эрхийн зөрчил юм. Ялангуяа бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрхээ бүрэн эдлэхэд тулгарч буй саад бэрхшээлийг арилгахын тулд улс орнууд бүх хүчээ дайчлан ажиллаж байгаа эсэхийг анхаарч үзэх нь чухал юм.

Эх сурвалж: Хүн бүрийн сэтгэцийн болон бие махбодын эрүүл мэндээ боломжит хамгийн дээд хэмжээнд хүргэх асуудал хариуцсан НҮБ-ын Тусгай илтгэгчийн илтгэл, 2004 он.

НҮБ-ын хүний эрхийн гэрээний хороодын Ерөнхий зөвлөмжид эх, нялхсын эндэгдлийг бууруулах асуудлыг онцлон тусгасан олон тохиолдол байдаг. Эдгээр Ерөнхий зөвлөмжид нутгийн уугуул иргэд, алслагдмал бүс нутгийн иргэд зэрэг нийгмийн тусламж, дэмжлэг шаардлагатай бүлэгт төрийн халамж, үйлчилгээг тэгш хүргэж хэрэгцээг нь хангах асуудлыг цохон тэмдэглэсэн байна. Түүнчлэн ХДХВ/ДОХ-той эхээс урагт дамжихтай тэмцэх төсөл, хөтөлбөр шаардлагатай байгаа бөгөөд ХДХВ/ДОХ-ын эмчилгээнд хөнгөлөлттэй үнээр хамрагдах асуудлыг шийдвэрлэх шаардлага байгаа талаар хэд хэдэн дүгнэлт зөвлөмжид дурдсан байна. НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн хороо нь хүүхдийг хөхөөр хооллохыг дэмжих бодлого баримталдаг.⁵⁴

Эмэгтэйчүүд, өсвөр насны мөн уугуул иргэд, үндэстний цөөнх, хэлний цөөнх, шилжин суурьшигчид, алслагдмал бүс нутгийн хүн ам зэрэг бүх хүнд бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээ, тэр дундаа жирэмслэхээс хамгаалах эм, хэрэгсэл, эмчилгээ, үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг бүрдүүлэх үүргийг НҮБ-ын Хүний эрхийн гэрээний хороод улс орнуудаас шаардаж байсан нь цөөнгүй.

НҮБ-ын Тусгай илтгэгч 2006 оны 9 дүгээр сарын 13-ны өдрийн тайландаа эхийн эндэгдэл, эмийн хүртээмжийн асуудлыг авч үзэхдээ хүний эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийг зөвхөн эрүүл мэндийн тодорхой бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, байгууллагаар хязгаарлан ойлгох ёсгүй бөгөөд⁵⁵ “үндэсний болон орон нутгийн тэргүүлэх чиглэлд нийцсэн бөгөөд тэгш хүртээмжтэй эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ болон эрүүл мэндийн суурь хүчин зүйлсийг хангасан эрүүл мэндийн үр дүнтэй, нэгдсэн тогтолцоогоор үйлчлүүлэх эрх” гэж үзэх нь зүйтэй гэжээ. Энэхүү нэгдмэл хандлага нь эх, нялхсын эндэгдлээс сэргийлэхэд чухал ач холбогдолтой байж чадна.

НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хороо нь эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийн тухай 2000 оны 14 дүгээр Ерөнхий зөвлөмжийн 31 дүгээр хэсэгт эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрх нь улс орны хөгжилтэй хамт дэвшингүй байдлаар хэрэгжиж байх ёстой бөгөөд улс орнууд энэхүү эрхийг аль болох богино хугацаанд, хамгийн үр дүнтэйгээр бүрэн хэрэгжүүлэх үүргээ тасралтгүй биелүүлэх шаардлагатай гэж тусгажээ.

Энэхүү үүргээ гүйцэтгэхдээ улс орнууд нөхөн үржихүйн эрхийг дараах байдлаар хүндэтгэж, хамгаалж, хангах шаардлагатай. Үүнд:

⁵⁴ Ерөнхий зөвлөмжийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг дараах холбоосоор хандаж үзнэ үү: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8&DocTypeID=5.

⁵⁵ А/61/338 дугаар баримт бичиг.

- Хүүхэд тээх, төрүүлэх болон төрсний дараах үеийн халамж үйлчилгээ, гэр бүл төлөвлөлтөд хор уршигтай зан үйл сөргөөр нөлөөлөхгүй байх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх;
- Эм бэлэг эрхтэнг зэрэмдэглэх зэрэг хор уршигтай зан үйлд аливаа гуравдагч этгээдүүд эмэгтэйчүүдийг хохироохоос сэргийлэх;
- Эмэгтэйчүүд, хүүхэд болон өсвөр насныхан зэрэг эмзэг болон нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай бүлгийг хамгаалах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх;

Эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийг хангахын тулд төрөөс эрүүл мэндийн үндэсний бодлого боловсруулж, холбогдох төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж ажиллах ёстой. Мөн нийгмийн эрүүл мэндийн дэд бүтцэд эх, нялхсын аюулгүй байдлыг хангах зэрэг бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээг ялангуяа алслагдмал бүс нутагт хүртээмжтэй болгож, ХДХВ/ДОХ зэрэг бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, уламжлалт зан үйл, гэр бүлийн хүчирхийллийн асуудлаар бүх нийтийн мэдлэг, боловсролыг дээшлүүлэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.⁵⁶

Эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхийг дэвшингүй байдлаар хэрэгжүүлэхтэй холбоотой төрийн бас нэгэн үндсэн үүрэг бол эрүүл мэндийн байгууллагын үйлчилгээг аливаа ялгаварлан гадуурхалтгүйгээр тэгш хүргэх, ялангуяа эмзэг бүлгийн болон нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай бүлэгт тэгш хүртээмжтэй болгох явдал юм.

Жишээлбэл ЛГБТИК хүмүүс эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхээ хэрэгжүүлэхдээ саад бэрхшээлтэй тулгардаг болохыг ХЭДКГ-аас анхааруулсан байдаг.⁵⁷ Үүнээс гадна нийгмийн эрүүл мэндийн үндэсний стратеги болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлэх үүргийг төр хүлээх бөгөөд эдгээр төлөвлөгөөндөө эмзэг болон нийгмийн дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай бүлгийн бүх хүнд онцгой анхаарал хандуулах ёстой.

Улс орон бүр ДЭМБ-ын зайлшгүй шаардлагатай эмийн жагсаалтад орсон эм, эмнэлгийн хэрэгслийг хүртээмжтэй байлгах үүрэгтэй.⁵⁸ ДЭМБ-ын жагсаалтад багтсан эм, эмнэлгийн хэрэгсэл дотроос тусгайлан ХДХВ/ДОХ-ын эмчилгээнд хэрэглэдэг ретровирусын эсрэг эм, дутуу төрсөн хүүхдэд шаардлагатай эм, бэлдмэл, жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгслээр хангах боломжийг бүрдүүлэх ёстой.

ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ОЛОЛТ АМЖИЛТЫН ҮР ШИМИЙГ ХҮРТЭХ ЭРХ

Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын 15 дугаар зүйлд шинжлэх ухааны дэвшлийн үр дүнг ашиглах, түүнийг хэрэглэх эрхийг баталгаажуулсан бөгөөд энэхүү эрхэд хамгийн орчин үеийн шинжлэх ухааны ололт, амжилтыг ашигласан жирэмслэлтээс хамгаалах арга, хэрэгсэл, эх, нялхсын эндэгдлээс хамгаалах ололт хамаарах учраас энэхүү эрх нь нөхөн үржихүйн эрхэд чухал нөлөөтэй гэж үздэг.⁵⁹

⁵⁶ Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хорооны 2000 оны 14 дүгээр Ерөнхий зөвлөмж.

⁵⁷ ХЭДКГ, “Хүн бүр чөлөөтэй бөгөөд тэгш эрхтэй төрсөн: Бэлгийн чиг баримжаа, хүйсийн баримжаа илэрхийллийг олон улсын эрх зүйгээр зохицуулах нь”, 45 дугаар тал, 2012 он.

⁵⁸ ДЭМБ-ын зайлшгүй шаардлагатай эмийн жагсаалт, 1977 оноос хойш 2 жил тутамд шинэчилж байгаа бөгөөд одоогоор 2019 онд шинэчилсэн 21 дэх жагсаалт хүчинтэй байна.

⁵⁹ Хүүхдийн эрхийн асуудлаарх Тусгай илтгэгчийн тайлан, А/ HRC/20/26, 2012 он.

Түүнчлэн хүний биологийн нөхөн үржихүйг анагаахын болон шинжлэх ухааны аргаар дэмжих боломжтой болоод байгаа билээ. Жирэмслэхээс хамгаалах аюулгүй, үр дүнтэй, тохиромжтой хэрэгслээр эмэгтэйчүүд хүсээгүй жирэмслэлтээс сэргийлж чадаж байгаа нь шинжлэх ухааны дэвшлийн үр дүн мөн юм.

ШИГТГЭЭ 11. ШИНЭ ТЕХНОЛОГИ БА НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХ

Анагаах ухааны дэвшил, шинэ технологийн ачаар урьд нь аварч чадахааргүй байсан хүндрэлтэй эх, нялхсын амийг аварч байгааг онцлон дурдах нь зүйтэй. Хөгжил нь шинэ төрлийн эмчилгээг авч ирэхээс гадна зарим тохиолдолд эмчилгээний өнөөгийн хэлбэрийг илүү хүртээмжтэй болгодог. Гэвч бүх шинэ технологи үр ашигтай байдаг гэж ойлгож болохгүй.

Үр шилжүүлэн суулгах зэрэг жирэмслэлтийг дэмжих зарим арга хэрэгслийн талаар ёс зүйн асуудал дэвшүүлж байсан нь цөөнгүй. Хүн ам, хөгжил сэдэвт олон улсын бага хурлын үеэр “хувь хүн болон хосууд хүүхдийн тоо, хүүхэд төрүүлэх хоорондын хугацааг чөлөөтэй бөгөөд хариуцлагатай шийдвэрлэх үндсэн эрхтэй, энэ асуудлаар хангалттай боловсрол, мэдээлэл олж авах эрхтэй байх” талаар хэлэлцсэн бөгөөд эрүүл мэндийн шалтгаанаар, ганц бие учраас эсвэл ижил хүйстэндээ татагдах бэлгийн чиг баримжаатай учир хүүхэд төрүүлэх боломжгүй байгаа хүн үр шилжүүлэн суулгах зэрэг шинжлэх ухааны аргаар хүүхэдтэй болох эрхтэй гэсэн асуудлыг гарган тавьсан юм. Мөн ХДХВ/ДОХ-той эрэгтэй хүн шинжлэх ухааны аргаар вирус халдварлуулахгүйгээр хүүхэдтэй болох асуудал яригддаг.

Хүний эрхийн олон улсын баримт бичигт зааснаар эдгээр нь хүний нөхөн үржихүйн эрхэд багтахар байж болох боловч зарим асуудал нь нөхөн үржихүйн эрхээс давсан, зарим тохиолдолд өндөр үнэтэй тул тухайн хүнийг хөрөнгө чинээгээр нь ялган харьцахаас аргагүй нөхцөл байдлыг бий болгож байна.

Түүнчлэн дэлхий дахинд тээгч эх ашиглан хүүхэдтэй болох асуудлыг нэг мөр шийдэж чадаагүй байна. Олонхи улс оронд тээгч эх байхыг хориглосон бол Америкийн Нэгдсэн Улс, Энэтхэг зэрэг улсад хуулиар зөвшөөрсөн байна. Нэг талаас ядуу болон эмзэг бүлгийн эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалахын тулд тээгч эх байхыг хориглох нь зүйтэй гэж үздэг бол нөгөө талаас ийнхүү хориглох нь хүний өөрийн бие махбодтой холбоотой шийдвэрийг өөрөө гаргах эрхийг зөрчинө гэж маргадаг байна. Энэ асуудал нь улмаар эцэг, эхийн эрх, бусад хүний эрх болон төрөөгүй байгаа хүүхдийн эрх гэсэн гурван талын эрхийг хэрхэн тэнцвэржүүлэх тухай асуудалтай холбогддог.

Технологи хөгжин дэвшиж, улс орнууд глобалчлагдан илүү их харилцан хамааралтай болж байгаа тул өөр олон асуудал гарч ирэх нь тодорхой юм. Иймд ХЭҮБ-ууд нь нөхөн үржихүйн эрхийн асуудлаар ажиллахдаа хөгжил дэвшилтэй хөл нийлүүлэн, ХЭҮБ-ууд, бусад үндэсний байгууллагуудтай харилцаж, нөхөн үржихүйн эрхийн ямар шинэ асуудал үүсэж байгаа болон үүнийг хүний эрхийн хүрээнд хэрхэн шийдвэрлэж болохыг байнга анхаарч ажиллах шаардлагатай юм.

НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН ЭРХТЭЙ ХОЛБООТОЙ МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ ТОГТООМЖ, ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

№	Хууль	Хуулийн холбогдох заалт
1.	Монгол Улсын Үндсэн хууль (1992.01.13)	Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйл 6/эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй. Иргэдэд эмнэлгийн төлбөргүй тусламж үзүүлэх болзол, журмыг хуулиар тогтооно. 11/улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрын тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэнэ. Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална; 16.5 /хүүхэд төрүүлэх, асрах болон хуульд заасан бусад тохиолдолд эд, мөнгөний тусламж авах эрхтэй.
2.	Гэр бүлийн тухай хууль (1999.06.11)	4 дүгээр зүйл. Гэрлэлт, гэр бүлийн харилцааны зарчим 4.1.Гэрлэлт нь тэгш эрх, сайн дурын харилцаан дээр үндэслэнэ. 4.2.Иргэнийг гэрлэхэд нь үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, шашин шүтлэгээр ялгаварлан гадуурхахыг хориглоно. 4.3.Гэр бүл нь нийгмийн үндсэн нэгж мөн. 4.4.Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална. 4.5.Хүүхдийг гэр бүлийн дотор эрүүл чийрэг өсгөн хүмүүжүүлэх, хөгжүүлэх, түүний эрх, ашиг сонирхлыг нь нэн тэргүүнд хамгаалахыг эрхэмлэнэ. 10 дугаар зүйл. Гэрлэгчдийн эрх, үүрэг 10.1.Гэрлэгчид нь гэр бүлийн дотор тэгш эрх эдэлж, адил үүрэг хүлээнэ. 10.2.Гэрлэгчид нь гэр бүлээ төлөвлөх, оршин суух газар, эрхлэх ажил, мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, хуваарьт эд хөрөнгөтэй байх, дундаа хамтран өмчлөх эд хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах, материалын болон сэтгэл санааны хохирлоо буруутай этгээдээс гаргуулах тэгш эрхтэй. 10.3.Гэрлэгчид нь бие биедээ үнэнч байх, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх, гэр бүлийн гишүүд нь бие биеэ халамжлах, хүндэтгэх, тэжээн тэтгэх, туслах, гэр бүлд шаардагдах эдийн засгийн нөхцөлийг бүрдүүлэх, хэн нэгнийхээ эрхийг зөрчихгүй, бие биеэ аливаа хэлбэрээр хүчирхийлэхгүй байх, угийн бичиг хөтлөх үүргийг адил хүлээнэ. 21 дүгээр зүйл. Эцэг, эх, хүүхдийн хооронд эрх, үүрэг үүсэх 21.1.Хүүхэд төрснөөр эцэг, эх, хүүхдийн хооронд эрх, үүрэг үүснэ. 21.2.Хүүхдийг үрчлэн авснаар эцэг, эх, хүүхдийн хооронд эрх, үүрэг үүснэ. 21.3.Дагавар хүүхэд хойт эцэг, хойт эхийн хооронд эцэг, эх, хүүхдийн эрх, үүрэг үүснэ. 21.4.Хүүхдийн эцэг, эх нь гэрлэлтээ бүртгүүлсэн бол гэрлэлтийн гэрчилгээг, гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй бол хуульд заасны дагуу захиргааны буюу шүүхийн журмаар эцэг, эхийг тогтоосон эрх бүхий байгууллагын шийдвэрийг үндэслэн тогтоогдоно. 21.5.Гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй хүмүүсийн дундаас төрсөн хүүхэд нь гэрлэлтээ бүртгүүлсэн гэр бүлээс төрсөн хүүхдийн адил эрх эдэлж, үүрэг хүлээнэ.

3.	Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль (2019.06.06)	4 дүгээр зүйл. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын зорилго 4.1.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын зорилго нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах, хүний эрх, эрх чөлөө, төр, хуулийн этгээдийн хууль ёсны ашиг сонирхлыг гэмт халдлагаас хамгаалах, нийгмийн дэг журмыг бэхжүүлж, иргэний ухамсар, соёлыг төлөвшүүлэхэд оршино. 7.2.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ерөнхий чиглэлийн хүрээнд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ: 7.2.8.хүчирхийллийн бүх хэлбэрийг үл тэвчих, таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх орчныг бүрдүүлэх;
4.	Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль (2016.12.22)	3.4.Хохирогчид үйлчилгээ үзүүлэхэд хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй болон сэтгэцийн эмгэгтэй хүн, жирэмсэн эмэгтэй, ахмад настны хэрэгцээ, шаардлагыг харгалзана.

5.	Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль (2011.02.02)	13 дугаар зүйл. Эрүүл мэндийн салбар дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгаа 13.1.Төрөөс эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн эрүүл мэндийн онцлог хэрэгцээнд зориулсан үйлчилгээ бий болгоход чиглэсэн арга хэмжээ авна. 13.2.Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн дунд зонхилон тохиолдож нас баралтын үндсэн шалтгаан болж байгаа өвчлөлтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд шаардагдах хөрөнгийг улсын төсөвт тусгаж байна. 13.3.Хүсээгүй жирэмслэлт, бэлгийн замын халдвараас урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах эрхийг хүч хэрэглэх, тулган шаардах буюу аливаа арга, хэлбэрээр зөрчихийг хориглоно. 13.4.Эрэгтэй, эмэгтэй хүнийг нөхөн үржихүйн болон эрүүл мэндийн чиглэлийн бусад сургалт, сурталчилгаанд оролцох, үзлэг, шинжилгээнд хамрагдахад саад учруулахыг хориглоно. 13.5.Эрүүл мэндийн үйлчилгээнд эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах, үр хөндүүлэхийг ятгах, шаардах, дарамтлахыг хориглоно. 13.6.Орлого багатай, алслагдмал нутгийн хүн ам болон үндэстний цөөнхийн хүүхэд төрүүлэх, хүүхдээ асрах эрхийг хангах ба түүнд шаардлагатай туслалцаа, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулах арга хэмжээ авна. 14 дүгээр зүйл. Гэр бүлийн харилцаан дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгаа 14.1.Гэрлэгчид, төрийн эрх бүхий байгууллагад бүртгүүлээгүй боловч хамтын амьдралтай байгаа хүн ямар нэг байдлаар эхнэр, нөхөр, хамтын амьдралтай байгаа хүнээ мэргэжлээрээ ажиллах, бусад хэлбэрээр нийгмийн амьдралд чөлөөтэй оролцох эрхийг хязгаарлах, саад учруулахыг хориглоно. 14.2.Эрэгтэй, эмэгтэй хүний гэрлэх, гэрлэлтийн гэрээ байгуулах, өөрчлөх, гэрлэлтээ сайн дураараа цуцлуулах, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх, гэр бүлийн харилцаанд оролцох зэрэг хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихийг хориглоно. 14.3.Эхнэр, нөхөр нь хүүхдийн тоо, төрөлт хоорондын хугацаа зэргийг хамтран шийдвэрлэх, хүсээгүй жирэмслэлтээс хамгаалах адил тэгш эрх, үүрэгтэй. 14.4.Эх, эцэг хүүхэддээ нийгмийн үүрэг, хариуцлага, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх хамтын эрх тэгш оролцоо болон жендэрийн эрх тэгш байдлын тухай ойлголт, хүнийг хүйсийн шинжээр үл ялгаварлах үзэл, зан үйлийг өөрсдийн үлгэр дууриал, гэр бүлийн хүмүүжлээр олгох үүрэгтэй. 14.5.Дундаа хамтран өмчлөх эд хөрөнгөөс гэр бүлийн гишүүнд ногдох хувь хөрөнгийг тогтооход оролцох, түүнийг захиран зарцуулах, орлого олох, гэр бүлийн бусад хэрэгцээг хангах үйл ажиллагаа явуулах гэр бүлийн гишүүний эрхийг хүйсийн шинжээр хязгаарлаж үл болно. 14.6.Эхнэр, нөхрийн гэрлэснээс хойш гэр ахуйн ажил ба өрхийн аж ахуй эрхэлсэн, хүүхэд, ахмад настныг асарсан зэрэг гэрийн хөлсгүй хөдөлмөрийн үнэлгээг нийгмийн баялаг бүтээх болон өрхийн эдийн засагт оруулсан хувь хэмээн тооцно.
----	---	---

6.	Залуучуудын хөгжлийг дэмжих тухай хууль (2017.05.18)	4.1.8.“амьдрах ухааны чадвар” гэж гэр бүл төлөвлөлт, санхүүгийн мэдлэг болон эрүүл, аюулгүй ажиллах, амьдрах зан үйл, дадал төлөвшил, нийгэм сэтгэл зүйн чадварыг хэлнэ. 7 дугаар зүйл.Төрөөс залуучуудын хөгжлийг дэмжих чиглэл 7.1.Төрөөс залуучуудын хөгжлийг дэмжих үйл ажиллагааг дараахь чиглэлээр зохион байгуулна: 7.1.1.хувь хүний хөгжил; 7.1.2.боловсрол, соёл, урлаг, спорт, шинжлэх ухаан; 7.1.3.эрүүл мэнд; 7.1.4.хөдөлмөр эрхлэлт; 7.1.5.аюулгүй амьдрах, хөгжих орчин. 8.1.Залуучуудын хувь хүний хөгжлийг дараах чиглэлээр дэмжинэ: 8.1.4.залуучуудын гэр бүл төлөвлөлт, залуу гэр бүлийн тогтвортой байдал, гэр бүлийн гишүүдийн эерэг харилцаа, уламжлал, зан заншлын тухай утга зохиол, уран сайхны бүтээлийг дэмжих; 10.1.Хорт зуршил, өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлэх, эрүүл дадал, хэвшилтэй иргэн болж төлөвшүүлэх зорилгоор залуучуудын эрүүл мэндийг дараах чиглэлээр дэмжинэ: 10.1.1.их, дээд сургууль, коллеж, мэргэжлийн боловсролын байгууллагын суралцагчийг харьяалал харгалзахгүй эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд хамруулах ажлыг эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран зохион байгуулах; 10.1.2.их, дээд сургууль, коллеж, мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллага нь оюутан, суралцагчийг эрүүл мэндийн даатгалд хамруулах; 10.1.3.өсвөр үе, залуучуудад ээлтэй эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг үзүүлэх, цахим эрүүл мэндийн үйлчилгээг нэвтрүүлэх; 10.1.4.залуучуудад гэр бүл төлөвлөлт, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн мэдлэг, зан үйлийг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн сургалт, нөлөөллийн үйл ажиллагааг боловсрол, эрүүл мэнд болон залуучуудын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран зохион байгуулах; 10.1.5.зорилтот бүлгийн залуучуудад чиглэсэн биеийн тамир, спорт, сэтгэл зүй, сэтгэл заслын үйлчилгээ үзүүлэх; 10.1.6.олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн байгууллагын нийтлэл, нэвтрүүлгийн агуулга, хөтөлбөрт залуучуудад архи, тамхи, мансууруулах бодисын хор уршгийг ойлгуулах, эрүүл, зөв амьдралын хэвшлийг төлөвшүүлэх чиглэлээр тодорхой арга хэмжээ тусгах, хэрэгжилтийг зохион байгуулах. 10.2.Энэ хуулийн 10.1.1, 10.1.2, 10.1.3, 10.1.5, 10.1.6-д заасан арга хэмжээг эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хэрэгжүүлнэ. 20.5.Залуучуудын хөгжлийн төв нь дараах чиг үүрэгтэй: 20.5.4.залуучуудыг хууль зүйн туслалцаа болон эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд холбон зуучлах; 20.5.5.залуучуудад гэр бүлийн боловсрол олгох, залуу гэр бүл тулгамдсан бэрхшээлээ хамтран даван туулах, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх бүлгийн уулзалт, чөлөөт ярилцлага зохион байгуулах санал, санаачлагыг дэмжих;
----	---	--

7.	Зөрчлийн тухай хууль (2017.05.11)	6.7 дугаар зүйл. Эрүүл мэндийн тухай хууль зөрчих 1.Эмчлэх, сувилах, эх барих, сэргээн засах үйл ажиллагааг эрх бүхий байгууллагын зөвшөөрөлгүйгээр явуулсан бол хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг гурван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно. 7.1.жирэмслэлтийг эмнэлгийн аргаар таслан зогсоох журам зөрчсөн; 7.2.эх барих, эмэгтэйчүүдийн чиглэлээр мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх тусгай зөвшөөрөлтэй эмч нь эмнэлгийн бус нөхцөлд үр хөндсөн бол үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож хүнийг таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг таван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно. 8.Тусгай зөвшөөрөлгүй эмч хууль бусаар үр хөндсөн бол хүнийг долоон зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг долоон мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно. 6.8 дугаар зүйл. Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний тухай хууль зөрчих 1.Мэргэшсэн эмч, эсхүл резидент эмч хуульд заасан үүргээ биелүүлээгүй бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж, тодорхой мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах эрхийг нэг жил хүртэл хугацаагаар хасаж хүнийг нэг мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно. 2.Хуульд заасан: 2.1.эмнэлгийн мэргэшсэн тусламж, үйлчилгээ үзүүлээгүй; 2.2.эх барихын тусламж, үйлчилгээнд тавигдах шаардлагыг биелүүлээгүй; 2.3.эмнэлгийн болон үеийн яаралтай тусламжийг тухайн иргэнд хамгийн ойр байгаа эрүүл мэндийн байгууллага үзүүлэх үүргээ биелүүлээгүй бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж, тодорхой мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах эрхийг нэг жил хүртэл хугацаагаар хасаж хүнийг хоёр зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг хоёр мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно. 2.3.эмнэлгийн болон үеийн яаралтай тусламжийг тухайн иргэнд хамгийн ойр байгаа эрүүл мэндийн байгууллага үзүүлэх үүргээ биелүүлээгүй бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж, тодорхой мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах эрхийг нэг жил хүртэл хугацаагаар хасаж хүнийг хоёр зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг хоёр мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.
----	--	---

8.	Иргэний улсын бүртгэлийн тухай хууль (2018.06.21)	6 дугаар зүйл.Төрсний бүртгэл 6.1.Эцэг, эх, эсхүл түүний итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч, эсхүл эрх бүхий байгууллагын төлөөлөгч хүүхэд төрсөн өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор дараах баримт бичгийг бүрдүүлж, төрсний бүртгэлд бүртгүүлнэ: 6.1.1.эцэг, эхийн иргэний үнэмлэх, эсхүл эцэг, эхийн хэн нэг нь гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн бол паспорт, эсхүл паспортыг орлох баримт бичиг; 6.1.2.хүүхэд төрсөн тухай эмнэлгийн байгууллагын магадлагаа; 6.1.3.эцэг, эхийн гэрлэлтийн гэрчилгээ. 6.2.Эцэг, эхийн хэн нэг нь Монгол Улсын иргэн, нөгөө нь гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн бол тэдний дундаас Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт төрсөн хүүхдийг бүртгүүлэхэд энэ хуулийн 6.1-д заасан баримт бичигт эцэг, эхийн тус тусдаа гаргасан өргөдлийг хавсаргана. 6.3.Эцэг, эхийн хэн нэг нь Монгол Улсын иргэн, нөгөө нь гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн бол тэдний дундаас гадаад улсын нутаг дэвсгэрт төрсөн хүүхдийг бүртгүүлэхэд энэ хуулийн 6.1-д заасан баримт бичгээс гадна хүүхдийг Монгол Улсын иргэнээр төрсний бүртгэлд бүртгүүлэх тухай эцэг, эх харилцан тохиролцож тус тусдаа гаргасан өргөдлийг хавсаргана. 6.5.Гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй эцэг, эх хүүхдээ эцгийн овог, нэрээр бүртгүүлэх хүсэлтэй бол тус тусдаа өргөдөл гаргана. Эцэг, эхийн хэн нэг нь ирэх боломжгүй бол өргөдлөө нотариатаар гэрчлүүлнэ. 6.9.Гэрлэлт цуцлуулсан, эсхүл гэрлэлтийг хүчин төгөлдөр бус гэж тооцсоноос хойш 10 сарын дотор төрсөн хүүхдийг эцгийн овог, нэрээр бүртгүүлэх бол энэ хуулийн 6.1.1, 6.1.2-т заасан баримт бичигт эцэг, эхийн тус тусдаа гаргасан өргөдөл, эсхүл эцэг тогтоосон тухай шүүхийн шийдвэрийг хавсаргана. 14 дүгээр зүйл. Хүйс өөрчлөгдсөний бүртгэл 14.1. 18 нас хүрсэн иргэн хүйсээ өөрчилснийг иргэний улсын бүртгэлд бүртгүүлэх бол дараах баримт бичгийг бүрдүүлж, улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад өөрийн биеэр бүртгүүлнэ: 14.1.1.өргөдөл; 14.1.2.иргэний үнэмлэх, төрсний гэрчилгээ; 14.1.3.эмнэлгийн байгууллагаас хүйс өөрчлөгдсөнийг нотолсон баримт бичиг.
9.	Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль (2011.06.16)	18.1.Дараах тохиолдолд мэдээллийг бусдад задруулахыг хориглоно: 18.1.3.хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, шүүн таслах ажиллагааны явцад төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хамгаалах шаардлагатай бол; 20 дугаар зүйл.Хувь хүний нууцыг хамгаалах 20.1.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол хувь хүн бичгээр зөвшөөрснөөс бусад тохиолдолд түүний эцэг /эх/-ийн нэр, өөрийн нэр, нас, хүйс, мэргэжил, боловсрол, албан тушаал, ажлын газрын хаяг, ажлын утаснаас бусад мэдээллийг бусдад задруулахыг хориглоно.

10.	Нийгмийн халамжийн тухай хууль (2012.01.19)	12.1.Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр /цаашид “тэтгэвэр” гэх/-ийг нийгмийн даатгалын тухай хууль тогтоомжид заасны дагуу бүрэн болон хувь тэнцүүлэн тогтоосон тэтгэвэр авах эрх үүсээгүй дараах иргэнд сар бүр олгоно: 12.1.1. эрэгтэй 60, эмэгтэй 55 болон түүнээс дээш настай иргэн;” 12.1.2.16 насанд хүрсэн одой иргэн; 12.1.3.хөдөлмөрийн чадвараа 50 ба түүнээс дээш хувиар алдсан 16 насанд хүрсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн; 12.1.4.тэжээгч нь нас барсан 18 хүртэлх насны хүүхэд; 12.1.5.18 хүртэлх насны дөрөв ба түүнээс дээш хүүхэдтэй, өрх толгойлсон 45 насанд хүрсэн эх, 50 насанд хүрсэн эцэг. 18.1.Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээ нь дараах төрөлтэй байна: 18.1.10.гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчийг түр хамгаалан байрлуулах үйлчилгээнд хамруулах.
11.	Нийгмийн даатгалын тухай хууль (1994.05.31)	9/“тэтгэмж” гэж хөдөлмөрийн чадвараа түр алдах, жирэмслэх, амаржих, нас барах тохиолдолд даатгуулагчид нийгмийн даатгалын сангаас нэг удаа олгох мөнгөн хөрөнгийг хэлнэ.
12.	Нялх, балчир хүүхдийн хүнсний тухай хууль (2017.05.12)	4 дүгээр зүйл. Хүүхдийг эхийн сүүгээр хооллохыг дэмжих бодлого 4.1.Эхийн сүүгээр хооллохыг дэмжих бодлого нь хүүхдийг төрсний дараа амлуулах, зургаан сар хүртэл эхийн сүүгээр дагнан хооллох, зургаан сартайгаас хоёр нас хүртэл болон цаашид үргэлжлүүлэн хөхүүлэхийг дэмжих үйл ажиллагаа байна. 4.2.Эх нь нас барсан, эсхүл эрүүл мэндийн шалтгаанаар хүүхдийг эхийн сүүгээр хооллох боломжгүй, энэ хуулийн 15.2-т заасан эхийн сүүний нөөцийн банк нөөцгүй тохиолдолд хүүхдийн сүүн тэжээлийг эмнэлгийн мэргэжилтний заавраар хэрэглэж болно.
13.	Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийг урамшуулах тухай хууль (2010.06.25)	4 дүгээр зүйл. Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхэд олгох урамшуулал 4.1.1.зургаан хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийг “Эхийн алдар” нэгдүгээр зэргийн одонгоор; 4.1.2.дөрвөн хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийг “Эхийн алдар” хоёрдугаар зэргийн одонгоор шагнана.

14.	Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль (1998.01.22)	3.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараах нэр томъёог дор дурдсан утгаар ойлгоно: 3.1.1.“садар самууныг сурталчлах” гэж бэлгийн дур хүслийг өдөөх зорилгоор хурьцал үйлдэхийг болон хүний бэлэг эрхтнийг илтээр хэвлэл, ном зохиол, кино, дүрс, дуу авианы бичлэг болон бусад хэлбэрээр уншуулах, сонсгох, үзүүлэхийг; 3.1.2.“садар самуун явдал” гэж биеэ үнэлэх, бусдын биеийг үнэлүүлэх, эсхүл эдгээр үйлдэлд бусдыг татан оролцуулах, түүнчлэн садар самууныг сурталчлахыг; 3.1.3.“эротик” гэж гоо сайхны таашаал төрүүлэх зорилгоор хүний нүцгэн биеийг урлаг, уран сайхны хэлбэрээр үзүүлэхийг. 4 дүгээр зүйл. Биеэ үнэлэх, бусдын биеийг үнэлүүлэхийг хориглох 4.1.Биеэ үнэлэхийг хориглоно. 4.2.Бусдын биеийг үнэлүүлэхийг хориглоно. 6 дугаар зүйл. Садар самуун явдалтай тэмцэх талаар аж ахуйн нэгж, байгууллагын үүрэг 6.1.Төрийн захиргааны төв, нутгийн захиргааны болон эрүүл мэнд, хэвлэл, мэдээлэл, гэгээрлийн байгууллагууд садар самуун явдлын хор уршгийг олон нийтэд ойлгуулан таниулах, бэлэгсийн халдварт болон дархлалын олдмол хомсдол өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх сурталчилгаа явуулах үүрэгтэй. 6.2.Шөнийн цэнгээний газар, зочид буудалд бэлгэвч худалдаалах тоног төхөөрөмжийг заавал байрлуулсан байна.
15.	Согтуурах, мансуурах донтой хүнийг захиргааны журмаар албадан эмчлэх тухай хууль (2018.11.15)	3 дугаар зүйл.Албадан эмчлэх үндэслэл 3.1.Согтуурсан, мансуурсны улмаас өөртөө болон бусдад аюул учруулах эрсдэлтэй байдалд орсон хүн согтуурах, мансуурах донтой болох нь эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх байгууллагын дүгнэлтээр тогтоогдсон боловч сайн дураараа эмчлүүлэхээс татгалзсан тохиолдолд шүүхийн шийдвэрээр албадан эмчилгээнд хамруулна. 3.3.Жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх, мөн насны хүүхэдтэй өрх толгойлсон эцэг, 16 нас хүрээгүй хүүхэд, 60-аас дээш настай хүн болон биеийн хүнд эмгэгтэй хүнийг албадан эмчлэхийг хориглоно.

16.	Төрийн албаны тухай хууль (2017.12.07)	61.1.Төрийн албан хаагч дараах нийтлэг баталгаагаар хангагдана: 61.1.4.албан үүргээ гүйцэтгэж байгаатай нь холбогдуулан хүчирхийлэх, заналхийлэх, доромжлох, гүтгэх болон бусад хууль бус үйлдэл, үйл ажиллагаанаас төрийн албан хаагч, түүний гэр бүлийн гишүүнийг тухайн ажиллаж байгаа байгууллага, эсхүл цагдаагийн байгууллагаар хамгаалуулах; 42 дугаар зүйл.Төрийн жинхэнэ албан хаагчийн албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэх үндэслэл 42.1.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол эрх бүхий этгээд дараах тохиолдолд төрийн жинхэнэ албан хаагчийн албан үүргийг төрийн жинхэнэ албан хаагчтай тохиролцсоны дагуу албан үүргийнх нь зэрэгцээ түр орлон гүйцэтгүүлж болно: 42.1.6.жирэмсний болон амаржсаны амралттай, хүүхэд асрах чөлөөтэй; 43.3.Төрийн жинхэнэ албан хаагчийн албан үүргийг дараахь журмаар түр орлон гүйцэтгүүлнэ: 43.3.4.жирэмсний болон амаржсаны амралттай, хүүхэд асрах чөлөөтэй, түүнчлэн эрүүл мэндийн шалтгааны улмаас 3 сараас 1 жил хүртэл хугацаагаар эмчлүүлж, сувилуулах шаардлагатай болсон тохиолдолд албан тушаалын чиг үүрэг нь хамгийн ойр хамааралтай албан хаагчаар, эсхүл төрийн албан хаагчийн нөөцөд бүртгэгдсэн иргэнийг сонгон авч, тодорхой хугацаагаар түр орлон гүйцэтгүүлэх
17.	Улсын бүртгэлийн ерөнхий хууль (2018.06.21)	6.1.Иргэний улсын бүртгэл дараах төрөлтэй байна: 6.1.1.төрсний; 6.1.2.гэрлэсний; 6.1.3.гэрлэлт дуусгавар болсны; 6.1.4.гэрлэлт сэргээсний;

18.	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль (2016.02.05)	6.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний таатай, аюулгүй орчинд амьдрах, сурч боловсрох, шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд оролцох, улс төрийн эрхээ эдлэхэд энэ хуулийн 6.2-т зааснаас гадна иргэн, хуулийн этгээдийн дараах үйлдэл, эс үйлдэхгүйг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзнэ: 6.3.5.хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нөхөн үржихүйн эрхийг өөрийн нь зөвшөөрөлгүйгээр хязгаарлах; 29 дүгээр зүйл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн эрх 29.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийг боловсрол, хөдөлмөр, нийгэм, эдийн засгийн салбарт хангах зорилгоор төрөөс дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ: 29.1.1.хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудал, хэрэгцээг үнэлж, тэдгээрийн онцлогт тохирсон үйлчилгээ үзүүлэх; 29.1.2.хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийг гэр бүлийн болон бэлгийн хүчирхийлэл, дарамтанд өртөх, гэмт хэргийн хохирогч болохоос урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах үр дүнтэй арга хэмжээ авах; 29.1.3.гэр бүлийн болон бэлгийн хүчирхийлэл, гэмт хэрэгт өртсөн хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдэд үзүүлэх эрүүл мэнд, хууль зүйн, сэтгэл зүйн болон бусад шаардлагатай үйлчилгээг тэдгээрийн сэтгэл зүй, нас бие, сэтгэхүйн онцлогт нийцүүлэн мэргэшлийн түвшинд чанартай үзүүлэх; 29.1.4.гэрч, хохирогчийг хамгаалах байр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний онцлог, хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн байх. 31 дүгээр зүйл. Хувийн нууцыг хүндэтгэх 31.1.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний захидал харилцаа, эрүүл мэнд, эд хөрөнгө, гэр бүлийн нууц болон нэр төр, алдар хүндийг холбогдох хууль тогтоомжоор хамгаална. 31.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үйлчилгээ үзүүлж байгаа аливаа этгээд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нууцыг задруулахыг хориглоно.
-----	---	--

19.	Хувь хүний нууцын тухай хууль (1995.04.21)	4 дүгээр зүйл. Хувь хүний нууцын төрөл 1.Хувь хүний нууц нь дараахь төрөлтэй байна: 1/захидал харилцааны нууц; 2/эрүүл мэндийн нууц; 3/хөрөнгийн нууц; 4/гэр бүлийн нууц; 5/хуулиар тогтоосон бусад нууц. 2.Захидал харилцаа, эрүүл мэнд, хөрөнгө, гэр бүлийн нууц гэдгийг энэ хуульд дараахь утгаар ойлгоно: 1/захидал харилцааны нууцад захидал, цахилгаан, илгээмж, өргөдөл зэрэг шуудан холбооны хэрэгслээр бусад хүн, байгууллагатай солилцож буй мэдээ, баримт бичиг, биет зүйлийг; 2/эрүүл мэндийн нууцад тухайн хувь хүний бие эрхтний гажиг, нийтэд аюултай онцлог зарим халдварт өвчнөөс бусад өвчнөөр өвчилсөн тухай мэдээллийг; 3/хөрөнгийн нууцад зөвхөн эд хөрөнгө, оюуны өмч, эрхийн эзэн, эсхүл түүний итгэмжлэгдсэн хүмүүс мэдэх, түүнчлэн эрх бүхий байгууллага албан тушаалтны албан үүргийнхээ дагуу олж мэдсэн мэдээ, баримт бичиг, тоо, гэрээ хэлэлцээр, биет зүйлийг; 4/гэр бүлийн нууцад бусдад задруулбал тухайн хувь хүн, түүний гэр бүлийн гишүүдийн нэр төр, алдар хүнд, ашиг сонирхолд харшлах мэдээллийг. 3.Хувь хүний өөрийн архив, хадгаламж, тэмдэглэл, битүүмжлэл болон тэдгээрт хамаарах дүрс, дуу бичлэгийг нууцалж болно
-----	---	--

20.	Хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар, дархлалын олдмол хомсдолоос сэргийлэх тухай хууль (2012.12.13)	11 дүгээр зүйл.Хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар авсан буюу дархлалын олдмол хомсдолтой хүний эрхийг хамгаалах 11.1.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар авсан буюу дархлалын олдмол хомсдолтой хүний эрх, эрх чөлөөг хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар авсан буюу дархлалын олдмол хомсдолтой гэсэн үндэслэлээр хязгаарлахыг хориглоно. 11.2.Хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар авсан буюу дархлалын олдмол хомсдолтой хүнийг гутаан доромжлох, ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг хориглоно. 11.3.Байгууллага, албан тушаалтан, иргэн нь хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар авсан буюу дархлалын олдмол хомсдолтой хүний талаарх мэдээллийг хуульд зааснаас бусад тохиолдолд задруулахыг хориглоно. 11.4.Энэ хуулийн 11.3-т заасан мэдээлэлд хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар авсан буюу дархлалын олдмол хомсдолтой нь тогтоогдсон хүний эцэг, эхийн нэр, өөрийн нэр, ажлын, сургуулийн болон байнга оршин суугаа газрын хаяг, онцлог тэмдэг, гэрэл зураг, утасны дугаар, шинжилгээний хариу хамаарна. 11.5.Хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар авсан буюу дархлалын олдмол хомсдолтой нь тогтоогдсон хүний хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хэмжээг Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хуулийн 30 дугаар зүйл болон энэ хуулийн 5.1.5-д заасны дагуу тодорхойлно. 12 дугаар зүйл.Хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар авсан буюу дархлалын олдмол хомсдолтой хүний үүрэг 12.1.Хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар авсан буюу дархлалын олдмол хомсдолтой хүн дараах үүрэгтэй: 12.1.1.хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар авсан буюу дархлалын олдмол хомсдолтой болсон нөхцөл, шалтгааны талаар эрүүл мэндийн байгууллагад үнэн зөв мэдээлэл өгөх; 12.1.2.цус, эхийн сүү, үрийн болон бусад эд эрхтний донор байхаас татгалзах; 12.1.3.хүний дархлал хомсдолын вирусын халдварыг бусдад халдаахгүй байх, халдааж болох аливаа үйлдлээс татгалзах, өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах
-----	---	---

21.	Хүн худалдаалах-тай тэмцэх тухай хууль (2012.01.19)	3.1.1.“хүн худалдаалах” гэж хүнийг биеийг нь үнэлүүлэх, бусад хэлбэрээр бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийлэлд оруулах, боолчлох, түүнтэй ижил төстэй нөхцөлд байлгах, хууль бусаар албадан хөдөлмөрлүүлэх, эс, эд эрхтнийг нь авч ашиглан мөлжих зорилгоор хүнд хүч хэрэглэх, хүч хэрэглэхээр заналхийлэх, хулгайлах, залилах, хууран мэхлэх, эрх мэдлээ урвуулан ашиглах, эмзэг байдлыг нь далимдуулах, түүнчлэн өөр хүнийг хяналтдаа байлгаж байгаа этгээдийн зөвшөөрлийг авахын тулд төлбөр төлөх, хахуульдах аргаар хүнийг элсүүлсэн, тээвэрлэсэн, нуун далдалсан, дамжуулсан, хүлээн авсан хууль бус үйлдлийг; 5.4.Хүн худалдаалахтай тэмцэх талаар нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 5.4.1.энэ хуулийн 12.1.3-т заасан үйлчилгээ үзүүлэх журмыг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, биелэлтэд хяналт тавих; 5.4.2.хохилогчийг хамгаалах, халамж, үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүрэг бүхий төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагааг дэмжих, туслалцаа үзүүлэх. 5.5.Хүн худалдаалахтай тэмцэх талаар эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 5.5.1.энэ хуулийн 12.1.1, 12.1.2-т заасан үйлчилгээ үзүүлэх журмыг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, биелэлтэд хяналт тавих; 5.5.2.хохилогчид үйлчилгээ үзүүлэх асуудлаар эмнэлгийн байгууллагын ажилтанд сургалт явуулах. 5.7.Цагдаагийн болон тагнуулын байгууллага нь хүн худалдаалах үйлдлийг илрүүлэх, таслан зогсоох чиг үүргийг хэрэгжүүлж, хүн худалдаалахтай холбоотой зар сурталчилгаанд хяналт тавина. 12 дугаар зүйл. Хохирогчид үзүүлэх халамж, үйлчилгээ 12.1.1.эрүүл мэндийн нөхөн сэргээх эмчилгээ; 12.1.2.сэтгэцийн нөхөн сэргээх эмчилгээ; 12.1.3.ажлын байраар хангах, мэргэжлийн сургалтад хамруулах; 12.1.4.хууль зүйн туслалцаа; 12.1.5.гадаад улсад Монгол Улсыг төлөөлөн суугаа дипломат төлөөлөгчийн болон консулын газраас хохирогчийг түр хугацаагаар орон байр, хоол хүнсээр хангах, гадаад паспорт, түүнтэй адилтгах баримт бичиг олгох, эх оронд нь буцаан авчрах.
-----	--	---

22.	Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хууль (2011.06.17)	6.3.Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих арга хэмжээг дараах төсөл, хөтөлбөрийн хэлбэрээр хэрэгжүүлнэ: 6.3.1.хөдөлмөрт бэлтгэх; 6.3.2.хөдөлмөр эрхлэлтийн сургалт зохион байгуулах; 6.3.3.малчин, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчийг дэмжих, нөхөрлөл, хоршоо байгуулах иргэнийг дэмжих; 6.3.4.ажил олгогчийг дэмжих; 6.3.5.нийтийг хамарсан ажил зохион байгуулах; 6.3.6.ажил олоход хүндрэлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих; 6.3.7.хууль тогтоомжид заасан, түүнчлэн Засгийн газрын болон Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний зөвлөлийн шийдвэрээр тодорхойлсон бусад төсөл, хөтөлбөр. 1.1.2.Хөдөлмөр эрхлэлтийн сургалт нь ажилгүй иргэн, ажилгүйдэлд өртөж болзошгүй иргэн, ажил олоход хүндрэлтэй иргэн, сургууль завсардсан, хөдөлмөрийн насанд хүрсэн хүүхдэд богино хугацаанд мэргэжлийн ур чадвар эзэмшүүлэх, хөгжүүлэх зорилготой байна. 15 дугаар зүйл.Ажил олоход хүндрэлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих 15.1.4.хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, 6 сараас дээш хугацаагаар ажилгүй байгаа иргэнийг ажилд авч, 12 сараас доошгүй хугацаагаар ажлын байраар хангасан ажил олгогчид хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 12 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний урамшууллыг нэг удаа олгох; 15.1.5.хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагад бүртгэлтэй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, хөдөлмөрийн насанд хүрээд асрамжийн газраас гарсан болон хорих ангиас суллагдсан иргэнийг ажлын байраар хангаж, нийгмийн асуудлыг нь шийдвэрлэх талаар тодорхой санаачилга гаргаж, үр дүнд хүрсэн ажил олгогчийг тусгай болзлын дагуу Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний зөвлөл шалгаруулж, урамшуулах.
-----	--	---

23. Хөдөлмөр-ийн хууль Шинэчилсэн найруулга (2021.07.02)	6 дугаар зүйл. Ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд ялгаварлан гадуурхахыг хориглох 6.1.Ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, нийгмийн болон гэрлэлтийн байдал, хөрөнгө чинээ, шашин шүтлэг, үзэл бодол, улс төрийн үзэл бодол, үйлдвэрчний эвлэлийн гишүүн эсэх, эрүүл мэндийн байдал, жирэмсэн болон амаржсан эсэх, бэлгийн болон хүйсийн чиг баримжаа, илэрхийлэл, хөгжлийн бэрхшээл, гадаад төрхөөр нь шууд, эсхүл шууд бусаар ялгаварлан гадуурхах, эрхийг нь хязгаарлах, давуу байдал олгохыг хориглоно. 7 дугаар зүйл.Ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтыг хориглох 7.1.3.энэ хуулийн 6.1-д заасан хориглосон үндэслэлээр ялгаварлан гадуурхах, бие махбодь, сэтгэл зүйн дарамт, бэлгийн дарамт үзүүлэх, хүчирхийлэл үйлдэх, заналхийлэх замаар ажлын байрны тэвчишгүй орчин үүсгэх. 7.2.Ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд ажил олгогч, ажилтан, гуравдагч этгээд бие биедээ хүсээгүй байхад нь бэлгийн сэдлээ үгээр, биеэр, цахимаар болон бусад хэлбэрээр илэрхийлэх, бэлгийн харилцаанд орох эсэхээс шалтгаалж ажил, албан тушаал, цалин хөлс зэрэг эдийн засгийн болон бусад байдлаар урамшуулах, эсхүл хохироохоор айлган сүрдүүлэх, тулган шаардах, болзол тавих байдлаар бэлгийн дарамт үзүүлэхийг хориглоно. 7.3.Ажилтан, ажил олгогч, гуравдагч этгээд ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтад өртсөн гэж үзвэл гомдлоо тухайн аж ахуйн нэгж, байгууллагын удирдлага, дээд шатны албан тушаалтан, холбогдох төрийн бус байгууллага, үйлдвэрчний эвлэл, хөдөлмөрийн маргаан шийдвэрлэх байгууллага, хууль хяналтын байгууллага, хөдөлмөрийн хяналтын байгууллага, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс, шүүхэд тус тус гаргаж болно. Гомдлыг хүлээн авах байгууллага, албан тушаалтны нэр, хаяг, харилцах утас, цахим шуудангийн хаягийг ажил олгогч нийт ажилтанд харагдахуйц газар байршуулах үүрэгтэй. 7.4.Ажил олгогч ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гарсан гомдлыг шийдвэрлэх журмыг хөдөлмөрийн дотоод хэм хэмжээнд тусгаж, дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтыг үл тэвчих орчин бүрдүүлэх үүрэгтэй. 7.5.Энэ хуулийн 7.3-т заасан гомдол гаргагч нь өөрт байгаа нотлох баримт, мэдээллийг гомдолдоо хавсаргана. 7.6.Ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт үйлдсэн этгээдэд Зөрчлийн тухай хууль¹, Эрүүгийн хуульд² заасан хариуцлага хүлээлгэх бөгөөд ийнхүү хариуцлага хүлээлгэсэн нь хөдөлмөрийн сахилгын шийтгэлээс чөлөөлөх үндэслэл болохгүй.
---	--

¹ Зөрчлийн тухай хууль “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 2017 оны 24 дугаарт нийтлэгдсэн.

² Эрүүгийн хууль “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 2016 оны 07 дугаарт нийтлэгдсэн.

	Тайлбар: Энэ зүйлд заасан “ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаа” гэдэгт ажил үүргээ гүйцэтгэх, албан томилолтоор ажиллах, ажилдаа ирэх очих, ээлж солилцох, ажил хүлээлцэх, сургалтад хамрагдах болон ажил олгогч, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас зохион байгуулсан олон нийтийн арга хэмжээ зэрэг хамаарна. 60 дугаар зүйл. Ажилтны ажлын байрыг хэвээр хадгалах 60.1.Ажилтан ажил үүргээ гүйцэтгээгүй дараах тохиолдолд ажлын байрыг нь хэвээр хадгална: 60.1.1.ээлжийн амралттай; 60.1.2.донорын үүрэг гүйцэтгэх, эсхүл энэ хуулийн 80.1.4, 80.1.5, 80.1.6-д зааснаас бусад тохиолдолд эрүүл мэндийн шалтгаанаар эмнэлгийн магадалгаатай; 60.1.3.жирэмсний болон амаржсаны амралттай, хүүхэд асрах чөлөөтэй; 85 дугаар зүйл.Ажлын цагийг богиносгох 85.1.Ажил олгогч дараах тохиолдолд ажилтны ажлын цагийг нь богиносгоно: 85.1.2.жирэмсэн, хөхүүл хүүхэдтэй эмэгтэй ажилтны ажлын цагийг богиносгохоор эмнэлгийн магадалгаа гарсан; 85.3.Ажлын цагийг нь богиносгосон ажилтанд энэ хуулийн 115 дугаар зүйлд заасны дагуу олговор олгоно. 88 дугаар зүйл.Шөнийн цаг 88.5.Жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй ажилтан өөрөө зөвшөөрөөгүй бол шөнийн цагаар ажиллуулахыг хориглоно. 91 дүгээр зүйл.Илүү цагаар ажиллуулах 91.4.Жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй ажилтан өөрөө зөвшөөрөөгүй бол илүү цагаар ажиллуулахыг хориглоно. 98 дугаар зүйл.Нийтээр амрах баярын болон долоо хоног бүрийн амралтын өдөр ажиллуулахыг хязгаарлах 98.2.Жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй, эсхүл 16 хүртэлх насны байнгын асаргаа шаардлагатай хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажилтан өөрөө зөвшөөрснөөс бусад тохиолдолд нийтээр амрах баярын болон долоо хоног бүрийн амралтын өдөр ажиллуулахыг хориглоно. 135 дугаар зүйл.Жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх /ганц бие эцэг/-ийн хөдөлмөр эрхлэлтийн харилцааг цуцлахыг хориглох 135.1.Энэ хуулийн 80.1.4, 80.1.5, 80.1.6-д заасан болон аж ахуйн нэгж, байгууллага татан буугдсанаас бусад тохиолдолд жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх /ганц бие эцэг/-ийн хөдөлмөр эрхлэлтийн харилцааг ажил олгогчийн санаачилгаар цуцлахыг хориглоно.
--	--

	136 дугаар зүйл.Хүүхэд хөхүүлэх, асрах нэмэлт завсарлага, олговор олгох 136.1.Амрах, хооллох завсарлагаас гадна хүүхдээ хөхүүлэх, асрахад зориулан зургаан сар хүртэлх насны хүүхэдтэй буюу нэг хүртэлх насны ихэр хүүхэдтэй эхэд хоёр цагийн, зургаан сараас нэг хүртэлх насны, түүнчлэн нэг нас хүрсэн боловч эмнэлгийн дүгнэлтээр зайлшгүй асаргаа шаардагдах хүүхэдтэй эхэд нэг цагийн завсарлага нэмж олгоно. Ажилтны хүсэлтээр хүүхэд хөхүүлэх, асрах завсарлагыг ажлын цагийг богиносгох хэлбэрээр олгож болно. 136.2.Хүүхэд хөхүүлэх, асрах нэмэлт завсарлагыг ажилласан цагт тооцож ажилтанд олговор олгоно. 136.3.Ажил олгогч ажилтныг хүүхдээ хөхүүлэх өрөөгөөр хангах арга хэмжээг өөрийн боломжоор авна. 137 дугаар зүйл.Жирэмсний болон амаржсаны амралт, эцгийн чөлөө 137.1.Эхэд жирэмсний болон амаржсаны амралтыг 120 хоногоор тооцож заавал олгоно. 137.2.Ихэр хүүхэд төрүүлсэн эхэд жирэмсний болон амаржсаны амралтыг 140 хоногоор тооцож заавал олгоно. 137.3.Хүүхдээ 196, түүнээс дээш хоног тээгээд дутуу төрүүлсэн болон эмнэлгийн заалтаар үр хөндүүлсэн, жирэмслэлтийг эмнэлгийн аргаар тасалсан, 196 хоног тээгээгүй боловч амьдрах чадвартай хүүхэд төрүүлсэн эхэд энэ хуулийн 137.1-д заасан жирэмсний болон амаржсаны амралт олгоно. 137.4.Хүүхдээ 196 хоног хүртэл тээгээгүй дутуу төрүүлсэн болон үр хөндүүлсэн, жирэмслэлтийг эмнэлгийн аргаар тасалсан бол эмнэлгийн магадалгаагаар ажилтанд чөлөө олгоно. 137.5.Эцэгт шинээр төрсөн хүүхдээ асрахад нь зориулан ажлын 10-аас доошгүй өдрийн чөлөөг ажил олгогч олгож, тухайн хугацааны дундаж цалин хөлстэй тэнцэх хэмжээний олговор олгоно. 138 дугаар зүйл.Нярай хүүхэд үрчлэн авсан ажилтанд чөлөө олгох 138.1.Нярай хүүхэд үрчлэн авсан эцэг, эхийн аль нэг нь хүсэлт гаргасан бол ажил олгогч түүнд хүүхдийг нь 60 хоногтой болтол хугацаагаар дундаж цалин хөлстэй тэнцэх хэмжээний тэтгэмжтэй чөлөө олгоно.
--	--

	139 дүгээр зүйл.Хүүхэд асрах чөлөө олгох 139.1.Гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх, эцэг өөрөө хүсэлт гаргасан бол ажил олгогч түүнд хүүхэд асрах чөлөө олгох бөгөөд энэ хугацаанд тэтгэмж олгох асуудлыг холбогдох хууль тогтоомж, хамтын гэрээ, хамтын хэлэлцээр, хөдөлмөрийн гэрээ, хөдөлмөрийн дотоод хэм хэмжээгээр зохицуулна. 139.2.Хүүхэд асрах чөлөө нь дууссан, эсхүл дуусаагүй боловч ажилтан хүсэлт гаргасан бол ажил олгогч түүнийг ажлын байранд нь үргэлжлүүлэн ажиллуулах үүрэгтэй бөгөөд хэрэв орон тоо нь хасагдсан, ажилтны тоог цөөрүүлсэн бол адил чанарын өөр ажлын байранд ажиллуулна. 139.3.Энэ хуулийн 139.1, 139.2-т заасан нь хүүхэд үрчлэн авсан ажилтанд нэгэн адил хамаарна. 140 дүгээр зүйл.Жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй ажилтныг уян хатан нөхцөлөөр ажиллуулах 140.1.Жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй ажилтан ажил үүргээ гэрээсээ, эсхүл зайнаас гүйцэтгэхээр ажил олгогчтой харилцан тохиролцож болно. 141 дүгээр зүйл.Албан томилолтоор ажиллуулахыг хориглох 141.1.Жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй ажилтныг өөрөө зөвшөөрснөөс бусад тохиолдолд албан томилолтоор ажиллуулахыг хориглоно. 162 дугаар зүйл.Хөдөлмөрийн хяналтын улсын байцаагчийн эрх, үүрэг 162.3.7.ялгаварлан гадуурхалт, дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтаас ангид ажлын байрны орчин бүрдсэн эсэхийг хянах;
--	---

24.	Цагдаагийн албаны тухай хууль (2017.02.09)	3.1.3.“олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах” гэж хүний амь нас, эрүүл мэнд, байгаль орчин, нийгэм, улс орны эрх ашигт ноцтой хор уршиг, хохирол учруулж болзошгүй аюулыг арилгах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх цогц үйл ажиллагааг; 49.2.Доор дурдсанаас бусад тохиолдолд хүүхэд, жирэмсэн, хөгжлийн бэрхшээлтэй, бэртэл гэмтэлтэй болох нь илэрхий мэдэгдэж байгаа хүнд биеийн хүч хэрэглэхийг хориглоно: 49.2.1.цагдаагийн алба хаагч, бусдын амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулж болзошгүй байдлаар довтолсон; 49.2.2.тухайн хүн өөрийнхөө амь нас, эрүүл мэндийг хохироох үйлдэл хийж болзошгүй; 49.2.3.бусдын эд хөрөнгөд ноцтой хохирол учруулж болзошгүй. 52.2.Доор дурдсанаас бусад тохиолдолд жирэмсэн, хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй, өндөр настай, гэмтэлтэй болох нь илэрхий мэдэгдэж байгаа хүнд нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл хэрэглэхийг хориглоно: 52.2.1.цагдаагийн алба хаагч болон бусдын амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулж болзошгүй байдлаар зэвсэглэн, эсхүл бүлэглэн довтолсон; 52.2.2.галт зэвсэг, эсхүл хүний амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулж болох зүйлээр зэвсэглэсэн хүн зэвсгээ хураалгах шаардлагыг үл биелүүлсэн, эсэргүүцсэн; 52.2.3.амиа хорлож болзошгүй. 52.3.Цагдаагийн алба хаагч нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл хэрэглэх шийдвэрийг тухайн нөхцөл байдалд тохируулан бие даан гаргана. 38.3.Хүний амь нас, эрүүл мэнд, хууль ёсны ашиг сонирхолд хохирол учрахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор террор үйлдэх, хүн худалдаалах, хүнийг алах, авлига, хүүхдийн эсрэг, гэр бүлийн хүчирхийллийн болон зохион байгуулалттай гэмт хэрэгт сэрдэгдэж байгаа хүн, сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтны хувийн эрүүл мэндийн нууцад хамаарах бие эрхтний гажиг, халдварт өвчнөөр өвчилсөн тухай мэдээллийг хуульд заасны дагуу олон нийтэд мэдээлж болно. 48.5.Цагдаагийн алба хаагч биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх явцад хүний амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учирсан бол эмнэлгийн байгууллагад даруй мэдэгдэн, эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үзүүлж, шууд захирах даргад, шууд захирах дарга нь прокурорт даруй мэдэгдэнэ. 59.4.Цагдаагийн алба хаагч өөрийн цол, албан тушаал, хариуцсан нутаг дэвсгэр, чиг үүргээс үл хамааран хүний амь нас, эрүүл мэндэд бодит аюул учирч тусламж хүссэн, эсхүл энэ тухай өөрөө олж мэдсэн бол хүний амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах, учирч болзошгүй аюулыг зайлуулах, гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн этгээдийг баривчлах, гэмт хэрэг, зөрчлийн ул мөрийг хамгаалах арга хэмжээг даруй авч, нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн байгууллагад мэдэгдэх үүрэгтэй.
-----	---	---

25.	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль (2017.06.09)	202 дугаар зүйл. Хорих ял шийтгүүлсэн эмэгтэй хүнд ял эдлүүлэх 202.6.Ял эдэлж байх хугацаандаа хүүхэд төрүүлсэн хоригдлыг хүүхдийг нь хоёр нас хүртэл хамт байлгаж болно 202.7.Хүүхэд нь хоёр нас хүрсэн боловч эмэгтэй хоригдлын ял эдлэх үлдэгдэл хугацаа 1 жилээс илүүгүй тохиолдолд хорих ял эдлэх хугацааг дуусах хүртэл хүүхдийг үргэлжлүүлэн хамт байлгаж болно 202.8.Хорих анги нь эхийн хамт байгаа хоёр хүртэлх насны хүүхдийг эрүүл өсөж бойжих, аюулгүй орчинг бүрдүүлсэн тусгай байр, нөхцөлөөр хангана. 228.9.Энэ хуулийн 202.8-д заасны дагуу хүүхэдтэйгээ байгаа болон жирэмсэн хоригдолд сахилгын байранд хорих шийтгэл оногдуулахгүй. 231 дүгээр зүйл. Хоригдлын ахуйн нөхцөл 231.4.Эмнэлгийн комиссын дүгнэлтийг харгалзан жирэмсэн болон өвчтэй хоригдлын нөхцөлийг нь сайжруулж, хоолны илчлэгийн хэмжээг нэмэгдүүлнэ. 291.2.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулж болзошгүй байдлаар довтолсноос бусад тохиолдолд хүүхэд, жирэмсэн, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд биеийн хүч хэрэглэхийг хориглоно.
26.	Шүүхийн шинжилгээний тухай (2009.12.03)	28 дугаар зүйл. Хүний биед шинжилгээ хийх үндэслэл 28.1.Хүний биед хийх шинжилгээг эрүү, иргэний болон захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад хийнэ. 28.2.Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 27.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан үндэслэлээр хүний биед шинжилгээ хийх шаардлагатай гэж үзвэл шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээд тогтоол, захирамж, хүсэлт гаргана. 28.3.Энэ хуулийн 28.2-т зааснаас бусад хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад хүний биед шинжилгээ хийлгэх шаардлагатай гэж үзвэл шүүх тогтоол, шүүгч захирамж гаргана. 29 дүгээр зүйл.Хүний биед шинжилгээ хийх нөхцөл 29.1.Хүний биед хийх шинжилгээг шинжилгээ хийх болон шинжилгээ хийлгэх этгээдийн хууль ёсны ашиг сонирхлыг хангасан орчин, нөхцөлд хийнэ. 29.2.Хүний биед хийх шинжилгээг шинжилгээний болон эрүүл мэндийн байгууллага, албадан саатуулах, баривчлах, цагдан хорих байр болон хорих ангид хийж болно. 29.3.Шинжилгээ хийлгэх этгээд нь шинжилгээний болон эрүүл мэндийн байгууллагад хүрэлцэн ирэх боломжгүй хүндээр өвчилсөн, гэмтсэн тохиолдолд шинжээч мөрдөгчийн хамт тухайн этгээдийн байгаа газарт нь очиж шинжилгээ хийж болно. 29.4.Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 19.2 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасны дагуу шинжилгээ хийлгэх этгээдийг эрүүл мэндийн байгууллагад байрлуулан шинжилгээ хийж болно. 29.5.Шинжилгээ хийлгэх этгээдийг шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээд шинжилгээний болон эрүүл мэндийн байгууллагад хүргэнэ. 29.6.Шинжилгээ хийлгэх этгээд нь 16 насанд хүрээгүй, эсхүл эрх зүйн чадамжгүй нь тогтоогдсон бол түүний хууль ёсны төлөөлөгчийн зөвшөөрлийг авсан байна.

27.	Эрүүл мэндийн тухай хууль (2011.05.05)	3.1.11.“эх барих” гэж жирэмсний, , төрсний дараах үед эх, ураг, нярайг оношлох, хянах, төрөлтийг удирдах, эмчлэх, өвчлөхөөс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн мэргэжлийн цогц үйл ажиллагааг; 4 дүгээр зүйл.Эрүүл мэндийн талаар төрөөс баримтлах бодлого, үндсэн зарчим 4.1.Төрөөс хүн амын эрүүл мэндийн талаар дараах бодлогыг хэрэгжүүлнэ: 4.1.1.хүн амын эрүүл мэндийг төрийн онцгой анхаарал, ивээлд авах; 4.1.2.хүн амд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг ялгаварлан гадуурхахгүйгээр тэгш, хүртээмжтэй үзүүлэх; 4.1.3.өмчийн хэлбэр харгалзахгүйгээр эрүүл мэндийн байгууллагад адил тэгш хандах; 4.1.4.Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасны дагуу иргэдэд үзүүлэх эрүүл мэндийн зарим төрлийн тусламж, үйлчилгээний төлбөрийг төр хариуцах. 13 дугаар зүйл. Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний төрөл 3.4.Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ нь өрхийн эрүүл мэндийн, эмнэлгийн мэргэшсэн, эх барихын, эмнэлгийн яаралтай, сувилахуйн дагнасан, түргэн тусламжийн, сэргээн засахын гэсэн төрөлтэй байна. 16.8.Амаржих газар нь хүн амд эх барихын тусламж, үйлчилгээг үзүүлэх байгууллага байна. 24.6.Монгол Улсын иргэний эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний дараах төлбөрийг төр хариуцна. 24.6.1.Жирэмсэн, төрөлт, төрсний дараах үетэй холбоотой эх барихын тусламж, үйлчилгээний зардал; 25.2.Эмнэлгийн мэргэжилтний мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл нь эмчлэх, эм барих, сувилах, эх барих, сэргээн засах гэсэн төрөлтэй байна. 25.3.6.эх баригчид эх барих үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийг 5 жилийн хугацаагаар. 25.7.Гадаад улсын эрх бүхий байгууллагаас олгосон эмчлэх, сувилах, эх барих, эм барих, сэргээн засах чиглэлийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөлтэй Монгол Улсын иргэнд тухайн мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийг шууд олгож болно. 32 дугаар зүйл.Эрүүл мэндийн байгууллагын тусгай эрх 32.1.Эхийн хэвлий дэх ураг удамшлын болон бие эрхтний гаж хөгжилтэй болох нь тогтоогдсон, эсхүл тухайн жирэмслэлт эх, ургийн амь насанд ноцтой аюул учруулж болох онцгой нөхцөлд жирэмсэн эх, шаардлагатай гэж үзвэл түүний нөхөр буюу гэр бүлийн гишүүн, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчээс бичгээр зөвшөөрөл авч, их эмч нарын хамтын шийдвэрээр жирэмслэлтийг эмнэлгийн аргаар тасалж болно. 32.2.Үр хөндөх ажилбарыг Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийн 14.2.2, 14.2.3-т заасан тусгай зөвшөөрөл бүхий магадлан итгэмжлэгдсэн эмнэлэгт мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөлтэй эх барих, эмэгтэйчүүдийн их эмч гүйцэтгэнэ. 32.3.Үр хөндөх ажилбар гүйцэтгэх журмыг эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.
-----	---	---

28.	Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний тухай хууль (2016.04.22)	4 дүгээр зүйл. Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний төрөл 4.1.3.жирэмсэн, төрөлт, төрсний дараах үед эх, ураг, нярайд эмнэлгийн мэргэжилтний үзүүлэх эх барихын тусламж, үйлчилгээ; 4.1.5.гэнэтийн цочмог өвчин эмгэг, осол, гэмтэл, хордлого, жирэмсэн, , амь тэнссэн үед эмнэлгийн тусламжийг газар дээр нь болон тээвэрлэх явцад үзүүлж, эмнэлэгт хүргэх түргэн тусламжийн үйлчилгээ; 7 дугаар зүйл. Иргэн өрх, сум, тосгоны эрүүл мэндийн төвийн эмчийг сонгон бүртгүүлэх, лавлагаа, шатлалын тусламж, үйлчилгээ авах 7.5.2. үеийн эх барихын яаралтай тусламж, үйлчилгээ авах; 10 дугаар зүйл. Эмнэлгийн яаралтай тусламжийн зохион байгуулалт 10.2.Эмнэлгийн болон үеийн яаралтай тусламжийг тухайн иргэнд ойр байгаа эрүүл мэндийн байгууллага үзүүлнэ. 17 дугаар зүйл. Өрх, сум, тосгоны эрүүл мэндийн төвийн үзүүлэх тусламж, үйлчилгээний санхүүжилт 17.1.4.жирэмсэн, төрөлт, төрсний дараах үетэй холбоотой эх барихын тусламж, үйлчилгээний зардлыг тохиолдолд суурилсан төлбөрийн аргаар; 18 дүгээр зүйл. Төрөлжсөн мэргэшлийн эмнэлэг, нэгдсэн болон тусгай эмнэлэг, амаржих газар, клиникийн үзүүлэх тусламж, үйлчилгээний санхүүжилт 18.1.1.жирэмсэн, төрөлт, төрсний дараах үеийн эх барихын тусламж, үйлчилгээний зардлыг тохиолдолд суурилсан төлбөрийн аргаар;
29.	Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хууль (2012.05.22)	3 дугаар зүйл. Хуулийн үйлчлэх хүрээ 3.1.Иргэний эрх зүйн маргаан, хөдөлмөрийн ганцаарчилсан маргаан болон гэр бүлийн харилцаанаас үүссэн маргаанд эвлэрүүлэн зуучлалыг хэрэглэнэ. 16.2.Талуудын хүсэлтээр тэдний гэр бүлийн гишүүн, төрөл, садангийн хүн болон холбогдох бусад этгээдийг эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд оролцуулж болно. 17.4.Эвлэрүүлэн зуучлагч нь талуудын аль нэгтэй гэр бүлийн, төрөл, садангийн холбоотой, эсхүл аль нэг талд хууль зүйн зөвлөгөө өгсөн, нууц задруулсан, ёс зүйн дүрмийг ноцтой зөрчсөн бол талууд эвлэрүүлэн зуучлагчийг татгалзан гаргах эрхтэй.

30.	Эрүүгийн хууль (2015.12.03)	12.1 дүгээр зүйл.Хүчиндэх 1.Хохирогчийн хүсэл зоригийн эсрэг хүч хэрэглэж, хүч хэрэглэхээр заналхийлж, эсхүл сэтгэцийн өвчтэй, согтуурсан, мансуурсан, сэтгэцийн үйл ажиллагаа нь түр сарнисан, бусад өвчний улмаас биеэ хамгаалах, эсэргүүцэл үзүүлэх чадваргүй, эсхүл эд хөрөнгө, албан тушаал, бусад нөхцөл байдлын улмаас эрхшээлдээ байгааг далимдуулан хүчээр бэлгийн харьцаанд орсон, эсхүл бэлгийн харьцааны шинжтэй хүч хэрэглэсэн үйлдэл хийсэн бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 2.Энэ гэмт хэргийг: 2.1.арван дөрвөөс дээш арван найман насанд хүрээгүй хүнийг хүчиндэж; 2.2.бүлэглэж; 2.3.гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаатай хүнийг хүчиндэж; 2.4.хохирогчийг жирэмсэн болгож; 2.5.хохирогчид бэлгийн замын халдварт өвчин халдааж; 2.6.хоёр, түүнээс олон хүнийг хүчиндэж; 2.7.урьд нь энэ бүлэгт заасан гэмт хэргийг үйлдэж гэм буруутайд тооцогдож байсан хүн; 2.8.харгис хэрцгий аргаар; 2.10.хохирогчийг тохуурхан доромжилж үйлдсэн бол таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 3.Энэ гэмт хэргийн улмаас ураг зулбасан, эсхүл арван зургаан насанд хүрээгүй хүнийг жирэмсэн болгосон; гэр бүлийн хамаарал бүхий арван зургаан насанд хүрээгүй хүнийг хүчиндсэн бол найман жилээс арван таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 4.Энэ гэмт хэргийг бага насны хүүхдийн эсрэг үйлдсэн; энэ гэмт хэргийн улмаас хохирогч нас барсан бол арван хоёр жилээс хорин жил хүртэл хугацаагаар, эсхүл бүх насаар хорих ял шийтгэнэ. Тайлбар: Хүчиндэх гэмт хэргийн хохирогч нь бэлгийн халдашгүй байдал нь зөрчигдсөн аль ч хүйсийн хүн байж болно. -Бага насны хүүхдийн эсрэг энэ гэмт хэргийг үйлдсэнд тооцоход энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан аргаар үйлдсэн байхыг шаардахгүй. -“Бэлгийн харьцааны шинжтэй хүч хэрэглэсэн үйлдэл” гэж хохирогчийн биеийн аль нэг хэсэгт бэлэг эрхтнээ оруулсан; хохирогчийн бэлэг эрхтэнд өөрийн бусад эрхтэн, эсхүл өөр зүйл оруулсныг ойлгоно.
-----	------------------------------------	--

	12.2 дугаар зүйл.Бэлгийн дур хүслээ ёс бусаар хангах 1.Хохирогчийн хүсэл зоригийнх нь эсрэг хүч хэрэглэж, эсхүл хүч хэрэглэхээр заналхийлж, эсхүл биеэ хамгаалж чадахгүй байдлыг далимдуулж бэлгийн дур хүслээ ёс бусаар хангасан нь хүчиндэх гэмт хэргийн шинжгүй бол зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 2.Энэ гэмт хэргийг арван дөрвөөс дээш арван найман насанд хүрээгүй хүний эсрэг үйлдсэн бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 3.Энэ гэмт хэргийг бага насны хүүхдийн эсрэг үйлдсэн бол хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. Тайлбар: Бэлгийн дур хүслээ ёс бусаар хангах гэмт хэргийн хохирогч нь аль ч хүйсийн хүн байж болно. 2.3 дугаар зүйл.Бэлгийн мөлжлөг 1.Хохирогчид хүч хэрэглэж, хүч хэрэглэхээр заналхийлж; эд хөрөнгө, албан тушаал, бусад нөхцөл байдлын улмаас эрхшээлдээ байгаа байдлыг далимдуулан зорчих эрхийг хязгаарлахгүйгээр бусадтай бэлгийн харьцаанд албадан оруулсан бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 2.Энэ гэмт хэргийг хохирогчийн биеийг үнэлүүлж ашиг олох зорилгоор: 2.1.арван дөрвөөс арван найман насанд хүрээгүй хүнийг албадан оруулж; 2.2.урьд энэ бүлэгт заасан гэмт хэрэг үйлдэж гэм буруутайд тооцогдож байсан хүн; 2.3.хохирогчид мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглүүлж; 2.4.хохирогчийг жирэмсэн болгож; 2.5.хоёр, түүнээс олон хүний эсрэг; 2.6.байнга тогтвортой үйлдсэн бол хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 3.Энэ гэмт хэргийн улмаас: 3.1.ураг зулбасан; 3.2.арван зургаан насанд хүрээгүй хүнийг жирэмсэн болгосон бол таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.
--	--

	4.Энэ гэмт хэргийг хохирогчийн биеийг үнэлүүлж ашиг олох зорилгоор: 4.1.бага насны хүүхдийг албадан оруулж; 4.2.зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн бол арван хоёр жилээс хорин жил хүртэл хугацаагаар, эсхүл бүх насаар хорих ял шийтгэнэ. Тайлбар: Бага насны хүүхдийн эсрэг энэ гэмт хэргийг үйлдсэнд тооцоход энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан аргаар үйлдсэн байхыг шаардахгүй. 12.5 дугаар зүйл.Арван зургаан насанд хүрээгүй хүнтэй бэлгийн харьцаанд орох 1.Арван найман насанд хүрсэн хүн хохирогчийг арван дөрвөн насанд хүрсэн арван зургаан насанд хүрээгүй болохыг мэдэх боломжтой байсан, эсхүл мэдсээр байж бэлгийн харьцаанд орсон бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс таван мянга дөрвөн зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 2.Энэ гэмт хэргийн улмаас: 2.1.хохирогчийг жирэмсэн болгосон; 2.2.бэлгийн замын халдварт өвчин халдаасан бол зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 12.6 дугаар зүйл.Биеэ үнэлэхийг зохион байгуулах 1.Бусдыг биеэ үнэлэхэд зуучилсан, татан оролцуулсан бол зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 2.Биеэ үнэлэх газар байгуулсан, санхүүжүүлсэн, биеэ үнэлэхийг зохион байгуулсан, биеэ үнэлэхэд нь тээврийн хэрэгсэл, орон байр, бусад зүйлээр хангасан бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. 3.Энэ гэмт хэргийг зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн бол таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. Тайлбар: Энэ гэмт хэргийг үйлдэхдээ арван найман насанд хүрээгүй хүний биеийг үнэлүүлсэн бол энэ хуульд заасан хүн худалдаалах гэмт хэрэгт хамаарна.
--	--

	14.1 дүгээр зүйл.Ялгаварлан гадуурхах 1.Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол, бэлгийн, хүйсийн чиг баримжаа, эрүүл мэндийн нөхцөл байдлаар ялгаварлан гадуурхаж эрх, эрх чөлөөг нь хязгаарласан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс таван мянга дөрвөн зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ. 2.Энэ гэмт хэргийг: 2.1.бүлэглэж; 2.2.хүч хэрэглэж; 2.3.албан тушаалтан албаны чиг үүрэг, бүрэн эрх, нөлөөг урвуулан ашиглаж үйлдсэн бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.
31.	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (2017.05.18) 35.18 дугаар зүйл.Гэрч, хохирогчийг хамгаалах 1.Шүүх хуралдааны турш энэ хуулийн 13.1 дүгээр зүйлд заасны дагуу гэрч, хохирогчийг хамгаалах арга хэмжээ авахад гэрч, хохирогчийн хувийн байдал, тухайн гэмт хэргийн нөхцөл байдал, ялгаварлан гадуурхах, бэлгийн халдашгүй байдлын эсрэг, хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдэгдсэн зэргийг харгалзана. 2.Энэ хуулийн 13.1 дүгээр зүйлд заасны дагуу нэрийг нь нууцалсан гэрч, хохирогчоос шүүх хуралдаанд мэдүүлэг авахын өмнө тухайн гэрч, хохирогчийг ил болгоно. 3.Энэ зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан гэрч, хохирогч оролцох шүүх хуралдааныг хаалттай явуулах эсэхийг энэ хуулийн 33.1 дүгээр зүйлд заасан шүүхийн урьдчилсан хэлэлцүүлгээр шийдвэрлэнэ. 4.Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд заасан мэдүүлэг өгсөн гэрч, хохирогчийг хамгаалах үндэслэл бүхий нөхцөл байдал арилаагүй, эсхүл шинээр үүсвэл энэ хуулийн Арван гуравдугаар бүлэгт заасны дагуу хамгаалалтын арга хэмжээ авна.
32.	“Эх, хүүхэд, нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд” үндэсний хөтөлбөр 2017.03.17
33.	“Халдварт өвчнөөс сэргийлэх, хянах” үндэсний хөтөлбөр 2017.01.11
34.	“Үндэсний түргэн тусламжийн сүлжээ” хөтөлбөр 2010.12.08

ISBN 991997201-0

9 789919 972011